

บทที่ 3

กลุ่มฟื้นฟูในยุคแรกเริ่มของอิสลาม

3.1 สภาพโดยรวมของยุคสมัย

ในการศึกษากลุ่มฟื้นฟูในยุคแรกเริ่มของอิสลามนั้น ผู้วิจัยจะเริ่มจากศึกษาสภาพโดยรวมของยุคสมัย ทั้งการขยายตัวของอาณาจักรอิสลาม และวิกฤติปัญหาที่ทำให้ทลายภายใน เป็นการปูพื้นฐานไปสู่การทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟู และคำอธิบายจากทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟู

3.1.1 การขยายตัวของอาณาจักรอิสลาม

อิสลามที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นผู้เผยแผ่นั้นเป็นมากกว่าศาสนา มันเป็นการหล่อหลอมระบอบที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม อิสลามได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมของชีวิตมนุษย์ โครงสร้างของอิสลามนั้นไม่มีสถาบันนักบวช กระบวนการขับเคลื่อนอิสลามจึงมีลักษณะการจัดการเชิงมวลชน ซึ่งมีการเคลื่อนไหวในบริบทที่กว้างขวาง ด้านหนึ่งที่เป็นความศรัทธาและอีกด้านหนึ่งเป็นการจัดระบอบของรัฐ คำอธิบายการขับเคลื่อนเพื่อให้ประวัติศาสตร์สืบเนื่องไปในทัศนะของอิสลามจึงอาศัยกลุ่มฟื้นฟู ซึ่งโยงอยู่กับการดำรงไว้ซึ่งสังคมนานาชาติ

อิสลามเริ่มต้นด้วยแนวคิดที่ไม่แยกกับอำนาจรัฐ และใช้แนวคิดกลุ่มฟื้นฟูเป็นตัวขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ ฉะนั้น การศึกษาโดยผ่านความเข้าใจเช่นนี้ ทำให้เราสามารถเข้าใจถึงเหตุของการก่อกำเนิดขึ้นของอาณาจักรอิสลามและการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพียงไม่ถึงศตวรรษหลังจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เสียชีวิตไป อิสลามก็ได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่มหาสมุทรแอตแลนติกในแอฟริกาเหนือจนถึงพรมแดนเมืองจีน นับว่าเป็นอาณาจักรที่กว้างใหญ่กว่าทุกอาณาจักรที่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์โลกก่อนหน้านี้ สมัยยุคแรกเริ่มของการขยายอาณาจักรอิสลาม นักประวัติศาสตร์นิยมแบ่งเป็น 3 ยุคสำคัญ ได้แก่

3.1.1.1 สมัยเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่

หลังจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เสียชีวิตในปี ค.ศ.632(ฮ.ศ.11) ผู้ที่มาปกครองอาณาจักรอิสลามแทนท่าน เรียกว่า เคาะลีฟะฮ์(Khalifah)หรือผู้สืบทอดการปกครองต่อจากท่านนบิ

ﷺ (Ibn Taymiyah, 1993: 51) ซึ่งในช่วง 30 ปีแรกนั้น ผู้เข้ามาดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ เป็นบุคคลที่ถูกเรียกว่า อัล-คุละฟะฮ์ อัล-เราะซิดูน(al-Khulafa' al-Rashīdūn)หรือบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ที่ดำรงอยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรง⁹⁰ ประกอบด้วย 4 ท่าน ซึ่งได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ ตามช่วงเวลาดังต่อไปนี้

1.ท่านอับู บักรฺ อัล-ศิดดีกฺ ﷺ	ค.ศ. 632-634 (ฮ.ศ. 11-13)
2.ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ ﷺ	ค.ศ. 634-645(ฮ.ศ. 13-24)
3.ท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ	ค.ศ. 645-656 (ฮ.ศ. 24-35)
4.ท่านอาลี อิบน์ อบี ฏอลิบ ﷺ	ค.ศ. 656-661(ฮ.ศ. 35-40)

เมื่อก่อนปี ﷺ เสียชีวิต ท่านอับูบักรฺ ﷺ สหายคนสำคัญของท่านก็ได้รับการไว้วางใจจากผู้คนขึ้นมาทำหน้าที่เคาะลีฟะฮ์⁹¹ ภารกิจสำคัญของท่านก็คือ การปราบปรามกบฏที่ไม่จ่ายซะกาต และทำศึกกับศาสนทูตจอมปลอมทั้งหลายอีกหลายครั้ง จนกระทั่งคนพวกนี้ถูกปราบจนหมดสิ้น(Ibn Kathīr, 1993:6/364) นอกจากนี้ ท่านได้วางรากฐานการป้องกันการยึดครองของกลุ่มมหาอำนาจสมัยนั้น โดยท่านได้จัดกองทัพอิสลามไปยังเปอร์เซีย ต่อมาท่านได้ส่งอีกกองทัพเข้าไปในดินแดนซีเรียและในอียิปต์ กองทัพที่ส่งไปซีเรียสามารถพิชิตเมืองบุสรอและคามัสกัส รวมทั้งจังหวัดอื่น ๆ บทบาทอันสำคัญยิ่งของท่านอับูบักรฺ ﷺ อยู่ในฐานะผู้สร้างรากฐานอันมั่นคงให้แก่รัฐอิสลามในคาบสมุทรอาหรับไว้ได้อย่างแท้จริง และยังผนึกพลังอิสลามเพื่อเผชิญหน้ากับมหาอำนาจที่มุ่งทำลายการเติบโตของอิสลาม(al-Nadwī, 1989:80)

หลังจากท่านอับูบักรฺ ﷺ ได้เสียชีวิตก็ได้แต่งตั้งท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ ﷺ ขึ้นเป็นเคาะลีฟะฮ์ และดำรงอยู่ในตำแหน่งนี้ยาวนานประมาณ 10 ปี นับว่าเป็นยุคสมัยแห่งการขยายอาณาจักรอย่างแท้จริง ในสมัยนี้เองที่กองทัพอิสลามได้สัประยุทธ์มหาอำนาจเปอร์เซียหลายครั้งและมีชัยชนะครั้งแล้วครั้งเล่า จนสามารถสลายอำนาจของเปอร์เซียและนำดินแดนส่วนใหญ่ของเปอร์เซียเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอิสลาม กองทัพอิสลามยังได้ปลดปล่อยดินแดนซีเรียและปาเลสไตน์ออกจากมหาอำนาจไบแซนไทน์(Byzantine)⁹² ดังนั้น นครเยรูซาเล็ม ซึ่งอยู่ในปาเลสไตน์

⁹⁰ การขนานนามนี้ถูกยอมรับกันโดยเอกฉันท์จากแนวทางของอะฮฺลุล สุนนะฮฺ วัล-ญะมาอะฮฺ และบันทึกประวัติศาสตร์ใช้ต่อกันมา ในทัศนะของอัล-เมาฎูดี ที่ใช้คำนี้ มันบ่งบอกในคำนี้เองแล้วว่า พวกท่านทั้งสี่ผ่านวิธีการที่ถูกต้องในมุมมองของบรรดามุสลิม(al-Mawdūdī, 1967 :49) อีกนัยหนึ่งหมายถึงเคาะลีฟะฮ์ที่อยู่ภายใต้วิถีทางของท่านนบี ﷺ (al-Mawdūdī, 1967 :63)

⁹¹ ท่านถูกเสนอชื่อ โดยท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ และเป็นที่พึงพอใจแก่ผู้คนโดยถ้วนหน้า และได้กระทำการบัยอะฮฺ (สัตยาบัน)อย่างเต็มใจ (al-Mawdūdī, 1967 :49)

⁹² อ่าน ได้ทั้งไบแซนไทน์และไบแซนไทน์ ภาษาอาหรับเรียกว่า อัล-บัยซันฎียะฮฺ (البيزنطية) เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อาณาจักร โรมันตะวันออก มีเมืองหลวงคือกรุงคอนสแตนติโนเปิล และถูกเรียกว่า อาณาจักร โรมันนั้น ก็เพราะเดิม

ก็กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอิสลามตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา นอกจากนี้ อียิปต์ซึ่งเป็นดินแดนสำคัญที่อยู่ภายใต้การปกครองของไบแซนไทน์ก็ได้ถูกพิชิตในสมัยของท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه เช่นเดียวกัน(Zidan, 1998: 40)

หลังจากท่านอุมร์ رضي الله عنه ได้ถูกลอบสังหารเสียชีวิต ผู้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์คนต่อมาคือ ท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลาประมาณ 11 ปี ท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้สานต่อภารกิจของเคาะลีฟะฮ์ก่อนหน้าท่าน โดยสามารถสลายจักรวรรดิเปอร์เซียลงโดยสิ้นเชิง และได้ผนวกดินแดนของเปอร์เซียทั้งหมดเข้าสู่อาณาจักรอิสลาม จากนั้นก็เป็นการเปิดทางไปสู่การขยายตัวของอาณาจักรอิสลามสู่เอเชียกลางบางส่วน เช่น อัฟกานิสถานและคูรอซาน เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอิสลาม รวมไปถึงดินแดนอาร์เมเนีย อาร์เซอร์ไบจาน และบางส่วนของเอเชียย่อย(ส่วนเอเชียของประเทศตุรกีปัจจุบัน) นอกจากนี้ ดินแดนบางส่วนของแอฟริกาเหนือและเกาะต่าง ๆ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เช่น เกาะไซปรัส เกาะโรดส์ ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรอิสลามในสมัยของท่านเช่นกัน ในยุคท้าย ๆ ของการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของท่านอูษมาน رضي الله عنه ได้เกิดความวุ่นวายภายในอาณาจักร ทำให้การขยายตัวเกิดการชะงักงัน และท้ายที่สุดท่านอูษมาน رضي الله عنه ก็ถูกลอบสังหาร(Zidan, 1998:121) หลังจากนั้นท่านอะลี رضي الله عنه ก็ได้สืบตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์คนต่อไป ในช่วงเวลาประมาณ 5 ปี การเป็นเคาะลีฟะฮ์ของท่านอะลี رضي الله عنه ถือว่าต้องประสบกับปัญหาภายในอย่างรุนแรง โดยเฉพาะการต้องทำศึกกันเองกับมุสลิมอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ภายใต้การนำของท่านมูอาวิยะฮ์ رضي الله عنه และอีกกลุ่มคือกลุ่มเคาะวาริจญ์ที่แยกตัวไปเป็นปฏิปักษ์กับท่าน จนท่านไม่ได้มีโอกาสขยายอิสลามไปสู่ดินแดนต่าง ๆ มากนัก จนในท้ายที่สุดท่านอะลี رضي الله عنه ก็ถูกลอบสังหาร(Zidan, 1998: 152)

หลังการจากไปของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพียง 20 ปีเศษ อาณาจักรอิสลามในช่วงนี้มีความกว้างใหญ่กว่าสมัยท่านมากทีเดียว ไม่เพียงคาบสมุทรอาหรับทั้งหมดเท่านั้นที่อิสลามครอบครอง แต่ยังครอบคลุมถึงอียิปต์ อิรัก ซีเรีย เปอร์เซีย การขยายตัวของอาณาจักรอิสลามในยุคนี้ถือว่าเป็นก้าวสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของอาณาจักรในยุคต่อ ๆ มา

3.1.1.2 สมัยราชวงศ์อุมะวียะฮ์

หลังจากท่านอะลี رضي الله عنه เสียชีวิตลง หะสันบุตรของท่านอะลี رضي الله عنه ได้รับเลือกตั้งเป็นเคาะลีฟะฮ์คนต่อไป แต่ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ได้เพียง 6 เดือนก็ยอมสละตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ให้แก่ท่านมูอาวิยะฮ์ อิบน์ อับี สุฟยาน رضي الله عنه ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในอาณาจักรอิสลาม

เมืองหลวงอยู่ที่กรุงโรม จักรพรรดิคอนสแตนติน (ซึ่งปกครองโรมันในขณะนั้น) ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิลภายหลังอาณาจักรถูกแบ่งเป็นตะวันออกและตะวันตก

พร้อมกับหลีกเลี่ยงความแตกแยกและการสูญเสียเลือดระหว่างชาวมุสลิมด้วยกันมากกว่านี้(al-Qaradāwī, 2006: 122)

ท่านมูอาวียะฮฺ رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮฺคนแรกในราชวงศ์อุมะวียะฮฺ ท่านสืบเชื้อสายจากตระกูลอุมัยยะฮฺ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “อุมะวียะฮฺ”(ตระกูลอุมัยยะฮฺ) ท่านมูอาวียะฮฺ رضي الله عنه ได้ย้ายเมืองหลวงจากนครมะดีนะฮฺมาที่คัมสัฏ ซึ่งป็นศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ซาม(ซึ่งเรียกในปัจจุบัน) ท่านได้อุทิศตนให้กับการทำให้อาณาจักรอิสลามผนึกเข้าเป็นปึกแผ่นพร้อมทั้งเรียกร้องเอกภาพ ซึ่งได้แตกสลายไปตั้งแต่การเสียชีวิตของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยยะฮฺเป็นต้นมา(al-Qaradāwī, 2006: 122) ราชวงศ์อุมะวียะฮฺมีเคาะลีฟะฮฺสืบทอดกันทั้งหมด 14 คน ซึ่งปกครองตั้งแต่ปี ค.ศ.661-750(ส.ศ.41-132) ครอบคลุมเวลาเกือบศตวรรษ (al-Muhāmī,1993:30) มีรายชื่อและช่วงเวลาแห่งการปกครองดังต่อไปนี้

1.มูอาวียะฮฺ อิบน์ อุบี ชุฟยาน(มูอาวียะฮฺที่ 1)	ค.ศ. 661-680(ส.ศ. 41-60)
2.ยะซีด อิบน์ มูอาวียะฮฺ(ยะซีดที่ 1)	ค.ศ. 680-683(ส.ศ. 60-64)
3.มูอาวียะฮฺ อิบน์ ยะซีด(มูอาวียะฮฺที่ 2)	ค.ศ. 683-684 (ส.ศ. 64-64)
4.มรวาน อิบน์ หะกัม(มรวานที่ 1)	ค.ศ. 684-685(ส.ศ. 64-65)
5.อับดุล มาลิก อิบน์ มรวาน	ค.ศ. 685-705(ส.ศ. 65-86)
6.วะลีด อิบน์ อับดุล มาลิก	ค.ศ. 705-715(ส.ศ. 86-96)
7.สุลัยมาน อิบน์ อับดุล มาลิก	ค.ศ. 715-717(ส.ศ. 96-99)
8.อุมัร อิบน์ อับดุล อะซีซ	ค.ศ. 717-720(ส.ศ. 99-101)
9.ยะซีด อิบน์ อับดุล มาลิก(ยะซีดที่ 2)	ค.ศ. 720-724(ส.ศ. 101-105)
10.ฮิซาม อิบน์ อับดุล มาลิก	ค.ศ. 724-743(ส.ศ. 105-125)
11.วะลีด อิบน์ ยะซีด	ค.ศ. 743-744(ส.ศ. 125-126)
12.ยะซีด อิบน์ วะลีด(ยะซีดที่ 3)	ค.ศ. 744-744(ส.ศ. 126-126)
13.อิบรอฮีม อิบน์ วะลีด	ค.ศ. 744-744(ส.ศ. 126-126)
14.มรวาน อิบน์ วะลีด(มรวานที่ 2)	ค.ศ. 744-750(ส.ศ. 127-132)

ท่านมูอาวียะฮฺ رضي الله عنه กลับมาสานนโยบายการนำอิสลามไปสู่ดินแดนอื่นๆต่อจากเคาะลีฟะฮฺในอดีต ทำให้การขยายตัวของอาณาจักรอิสลามกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยเฉพาะการต่อสู้กับชาวโรมันเป็นเวลานานเพื่อพิชิตแอฟริกาเหนือ ในที่สุดก็เอาชนะชาวโรมันและได้ครองแอฟริกาเหนือ นอกจากนี้ในสมัยท่านมูอาวียะฮฺ رضي الله عنه ได้ขยายดินแดนไปทางทิศตะวันออกอย่างกว้างขวางไปจนถึงพรมแดนอัฟกานิสถาน อาณาจักรอิสลามจึงได้พิชิตดินแดนเดิมของอาณาจักรเปอร์เซียทั้งหมดและพิชิตดินแดนของไบแซนไทน์ถึงครึ่งหนึ่ง(Esposito , 1994 : 42)

การขยายตัวได้หวนกลับมาเห็นอย่างชัดเจนจนเป็นยุคแห่งการขยายตัวครั้งที่สอง โดยเริ่มจากสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุล มาลิก อิบน์ มัรวาน เขาสามารถยึดครองแอฟริกาเหนือได้ทั้งหมด และดินแดนทางเอเชียก็เริ่มขยายตัวเช่นกัน ในสมัยของวะลีด อิบน์ อับดุล มาลิก เคาะลีฟะฮ์คนต่อมา ถือว่าเป็นยุคการขยายตัวที่รุ่งเรืองที่สุด(al-'Ibādī, n.d.:9) อาณาจักรอิสลามก็ได้ครอบครองดินแดน ครอบคลุมทั้งหมดไปถึงพรหมแดนรัสเซียและจรดพรหมแดนของจักรวรรดิจีน ส่วนทางอินเดีย นั้นมุสลิมสามารถพิชิตแคว้นสินธ์และเลยไปจนถึงตอนใต้ของแคว้นปัญจาบ กองทัพมุสลิมในดินแดน ตะวันตกไม่หยุดยั้งในการขยายตัวในส่วนแอฟริกาเหนือ โดยพวกเขายังได้ก้าวข้ามไปยังดินแดน สเปนเป็นครั้งแรก สามารถยึดครองสเปน ได้ในปี ค.ศ. 714 (ฮ.ศ. 96)จนถึงสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับดุล มาลิก กองทัพอิสลามได้ขยายไปถึงภาคใต้ของฝรั่งเศส และได้ยุติการทำศึกกับชาร์ลส์ มาร์เทล(Charles Martel)ของพวกแฟรงค์⁹³ ในปี ค.ศ. 732(ฮ.ศ.114) เหตุการณ์ครั้งนี้ถือว่าเป็นการหยุดการแผ่ขยายอาณาจักรอิสลามไปสู่ดินแดนตอนเหนือของยุโรป

อาณาจักรอิสลามมีการขยายตัวอย่างกว้างใหญ่ไพศาล ทอดตัวยาวตั้งแต่ฝั่ง มหาสมุทรแอตแลนติกและเทือกเขาพิเรนีสไปจนถึงลุ่มแม่น้ำสินธุและเขตแดนจักรวรรดิจีน(al-Nadwī, 1989:113) เพียงเท่านั้นบิสมุฮัมมัด ﷺ ได้เสียชีวิตไปครบ 100 ปีพอดี⁹⁴ ดินแดนของอิสลาม กว้างใหญ่กว่าอาณาจักรโบราณก่อนหน้านี้ทุกอาณาจักร มีอาณาเขตการปกครองครอบคลุมทั้ง 3 ทวีป จุดเด่นที่สำคัญของการขยายดินแดนในสมัยราชวงศ์นี้ก็คือ ในช่วงสมัยของเคาะลีฟะฮ์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับดุล อะซีซ(ปกครองปี ค.ศ. 717-720 / ฮ.ศ. 99-101) ได้กระชับนโยบายสร้างความยุติธรรมใน สังคมแก่ประชาชนที่มีใช้มุสลิมในดินแดนที่ยึดครอง ซึ่งถูกละเลยจากเคาะลีฟะฮ์ส่วนใหญ่ จน ก่อให้เกิดคลื่นของชนชาติต่าง ๆ ที่หลังไหลกันรับอิสลาม ถือเป็นโฉมหน้าสำคัญของประวัติศาสตร์ อิสลามที่มีมุสลิมหลากหลายชาติพันธุ์กระจายตัวอยู่ในดินแดนต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง(al-Nadwī, 1989:40)

ในช่วงท้ายของราชวงศ์ เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์มีความอ่อนแอ และมีความขัดแย้งภายใน อาณาจักร จนนำไปสู่การสิ้นสุดของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ในปี ค.ศ. 750(ฮ.ศ. 132) ด้วยถูกโค่นล้มจากราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (Ibn Kathīr, 1993: 1/242) อย่างไรก็ตาม สมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์เป็นยุคที่ถูก เรียกว่า al-Futūhāt หรือสมัยแห่งการพิชิตดินแดนต่าง ๆ อย่างแท้จริง(Awdah, 1989 : 43) อัล-เกาะเราะฮ์อูวียะฮ์ (al-Qaradāwī, 2006:79-81) ได้แย้งผู้ที่กล่าวหาอย่างเลียดต่อราชวงศ์อุมัยยะฮ์ว่าห่างไกลจากศาสนาเอาไว้ว่า “นี่เป็นการใส่ความเท็จต่อข้อเท็จจริงทางศาสนาและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ข้อเท็จจริงทางศาสนาก็คือ ราชวงศ์อุมัยยะฮ์เริ่มต้นจากฮ.ศ. 40 จนถึงฮ.ศ 132 ซึ่งยัง

⁹³ ชาวอาหรับเรียกว่า al-Faranj เป็นชนชาติยุโรปด้านตะวันตก ต่อมาในปี ค.ศ. 834 ดินแดนของพวกเขาได้ กลายเป็นฝรั่งเศส อิตาลี และเยอรมัน(เจริญ , 2544: 25)

⁹⁴ นับตามปีคริสต์ศักราช โดยปีเสียชีวิตของท่านบิสมุฮัมมัด ﷺ คือ ค.ศ.632

อยู่ในสามศตวรรษแรกๆที่ถือว่าเป็นศตวรรษที่ดีที่สุดของประชาชาติอิสลาม(ตามที่ปรากฏในอัล-หะดีษ)...ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์คือราชวงศ์อุมะวียะฮ์เป็นผู้เผยแพร่อิสลามไปยังดินแดนอันไกลโพ้น และทำให้เกิดวงศีกษาหาความรู้แพร่หลายไปทุกที่...”

3.1.1.3 สมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์

หลังจากราชวงศ์อุมะวียะฮ์ถูกโค่นล้ม ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ก็ขึ้นมารองราชย์แทนในปีค.ศ. 750 (ฮ.ศ. 132) (al-'Ibādī, n.d. :10) คำว่า อับบาสิยะฮ์(ตระกูลท่านอับบาส) มาจากชื่อของท่านอับบาส บุตรของอับดุลมุลฏอลิบ ซึ่งเป็นอาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เมื่อราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ได้ขึ้นสู่อำนาจก็ได้ย้ายเมืองหลวงจากคัมภักสมัทที่แบกแดด เป็นการย้ายจากฐานในซามมาสู่อิรัก นั่นเท่ากับเปิดให้วัฒนธรรมแบบเปอร์เซียหลังไหลเข้าสู่อาณาจักรอิสลาม (Amīn, 2003 : 1/182) ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์แห่งแบกแดดปรากฏอยู่ในหน้าประวัติศาสตร์ตั้งแต่ ค.ศ.750-1258 (ฮ.ศ. 132-656)ซึ่งถือว่าเป็นราชวงศ์ที่มีช่วงเวลาที่ยาวนานมากที่สุดราชวงศ์หนึ่งของประวัติศาสตร์อิสลาม⁹⁵

ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อประวัติศาสตร์อิสลามและประวัติศาสตร์โลกโดยรวม นักประวัติศาสตร์มีความเห็นที่แตกต่างกันในการแบ่งยุคประวัติศาสตร์อับบาสิยะฮ์ออกเป็นช่วงต่าง ๆ สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้แบ่งเป็น 2 ยุค โดยกำหนดจากรูปแบบของอำนาจของราชวงศ์ นั่นคือช่วงแรกเป็นช่วงสมัยที่ราชวงศ์มีอำนาจอย่างแท้จริง เป็นยุคที่อยู่ระหว่างปี ค.ศ.750 – 861(ฮ.ศ.132- 247)รวมระยะเวลาการปกครองประมาณหนึ่งศตวรรษ เป็นช่วงที่มีอำนาจครอบคลุมเบ็ดเสร็จ รัฐบาลมีเอกภาพในการควบคุมแคว้นต่าง ๆ ได้โดยสิ้นเชิง นักประวัติศาสตร์บางคนเรียกช่วงเวลานี้ว่า al-'asr al-sahabī แปลว่า ยุคทอง (‘Awdah, 1989: 93) ช่วงที่สองเป็นช่วงสมัยที่เคาะลีฟะฮ์ในราชวงศ์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพวกทหาร จนไม่นานราชวงศ์แทบจะไม่มีอำนาจหรือในช่วงท้ายก็กลายมาเป็นแค่หุ่นเชิดของรัฐเล็กรัฐน้อยเท่านั้นเอง ช่วงนี้มีระยะเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ.861(ฮ.ศ. 247) จนถึงพวกมองโกลเข้ามาทำลายแบกแดดในปี ค.ศ. 1258(ฮ.ศ.656) รวมระยะเวลาประมาณ 4 ศตวรรษ ท่ามกลางความยาวนานนี้มีเหตุการณ์ผันผวนอย่างมากมาย

สำหรับในบทนี้จะกล่าวถึงราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ที่ปกครองในช่วงแรกเท่านั้น โดยช่วงนี้มีเคาะลีฟะฮ์ปกครอง 10 คน(al-Muhāmi, 1993: 99-100)มีรายชื่อและช่วงเวลาแห่งการปกครอง ดังต่อไปนี้

1.อับดุล-อับบาส อิบน์ อับดุลลอฮ์ อัศ-ศัฟฟาหุ	ค.ศ. 750-754 (ฮ.ศ. 132-136)
2.อับดุลอะซีซ อิบน์ อับดุลลอฮ์ อัศ-ซันศูร	ค.ศ. 754-775(ฮ.ศ. 136-158)

⁹⁵ ลำดับที่สองรองจากราชวงศ์อุมานียะฮ์ของชาวเคอร์กัน(ออกโตมาน)

3.มุฮัมมัด อิบน์ มุฮัมมัด อัด-มะฮฺดี	ค.ศ. 775-785 (ฮ.ศ. 158-169)
4.มุซา อัด-ฮาดิย(บุตรของ อัด-มะฮฺดี)	ค.ศ. 785-786(ฮ.ศ. 169-170)
5.ฮารูน อับ-เราะฮิษ(บุตรของ อัด-มะฮฺดี)	ค.ศ. 786-809(ฮ.ศ. 170-193)
6.มุฮัมมัด อาหมิน(บุตรของฮารูน อับ-เราะฮิษ)	ค.ศ. 809-813(ฮ.ศ. 193-198)
7.มะอฺมูน อับ-เราะฮิษ (บุตรของฮารูน อัด-เราะฮิษ)	ค.ศ. 813-833(ฮ.ศ. 198-218)
8.มูฮฺตะซิม บิลลาฮฺ (บุตรของฮารูน อับ-เราะฮิษ)	ค.ศ. 833-842(ฮ.ศ. 218-227)
9.วาฮิภ บิลลาฮฺ (บุตรของมูฮฺตะซิม บิลลาฮฺ) ⁹⁶	ค.ศ. 842-847(ฮ.ศ. 227-234)
10.มูฮฺตะซิม อัด-ดิลลอลฮฺ (บุตรของมูฮฺตะซิม บิลลาฮฺ)	ค.ศ. 847-861(ฮ.ศ. 232-247)

ยุคนี้ไม่อาจนับได้ว่าเป็นยุคการขยายตัวของอิสลามที่เรียกว่า al-Futūḥāt เช่นสมัยของราชวงศ์อุมะวียะฮฺได้ จริงอยู่ว่ามีการพิชิตดินแดนบางส่วนได้บ้างเช่นในพรมแดนอินเดียบริเวณภาคเหนือของคุรอซขาน ภาคใต้ของอิตาลี เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่มุ่งไปที่รักษาพรมแดนทั้งสองฝ่ายอย่างเช่นพรมแดนด้านไบแซนทีน(‘Awdah, 1989: 97) ความสนใจของเคาะลีฟะฮฺอยู่ที่การสร้างอาณาจักรให้เข้มแข็ง จึงหมดเวลาไปกับการปราบกบฏในอาณาจักร และการฟื้นฟูวิทยาการต่างๆ ราชวงศ์อับบาสิยะฮฺช่วงนี้จึงถือว่าเป็นยุคแห่งความรุ่งโรจน์และเจริญเติบโตที่สุด ไม่เพียงแต่ด้านวิทยาการและความรู้ต่างๆ เท่านั้น แต่ยังรุ่งเรืองทางด้านการค้าและอุตสาหกรรมอีกด้วย จนทำให้ราชวงศ์อับบาสิยะฮฺโดยรวมถือว่าเป็นสมัยแห่งวิทยาการและอารยธรรมที่รุ่งโรจน์(al-Qaradāwī, 2006 : 103)

จุดพลิกผันสำคัญอย่างหนึ่งในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮฺ ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงแผนที่ประวัติศาสตร์อิสลามก็คือ ในช่วงเริ่มต้นราชวงศ์ได้เข้ามาปกครองอาณาจักรแทนราชวงศ์อุมะวียะฮฺ ได้มีการกวาดล้างสมาชิกของราชวงศ์เดิมอย่างถอนรากถอนโคน อย่างไรก็ตาม มีสมาชิกราชวงศ์คนหนึ่งชื่อว่า อับดุล เราะหฺมาน ผู้ซึ่งเป็นหลานชายของเคาะลีฟะฮฺ ฮิชาม อิบน์ อับดุล มาลิก ได้หลบหนีการจับกุมของราชวงศ์อับบาสิยะฮฺไปได้ และได้ลอบเข้าไปยังดินแดนสเปน และสามารถแยกดินแดนส่วนนี้ไปจัดตั้งรัฐอิสระ กลายมาเป็นราชวงศ์อุมะวียะฮฺแห่งอันดาลุส(สเปน) ในปี ค.ศ. 756(ฮ.ศ.138) โดยมีเมืองหลักอยู่ที่กอร์ญะฮฺ(โคโควา) (ibn Kathīr, 1993: 3/342) นั่นคือการเริ่มต้นของอิสลามในตะวันตกที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอาณาจักรอิสลามหลักที่ปกครองโดยราชวงศ์อับบาสิยะฮฺในดินแดนตะวันออก และเป็นครั้งแรกที่ประชาชาติอิสลามถูกแยกอยู่ภายใต้สองดินแดน

3.1.2 การท้าทายภายใน

การขยายตัวของอิสลามอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง อย่างที่ไม่เคยมีอาณาจักรใดในโลกก่อนหน้านี้นี้ทำได้มาก่อน ได้สร้างความประหลาดใจให้กับนักประวัติศาสตร์ที่ไม่ใช่มุสลิมอย่าง

⁹⁶ นักประวัติศาสตร์บางคนนับยุคนี้สิ้นสุดที่เคาะลีฟะฮฺวาฮิภ (‘awdah, 1989 : 93)

มาก พร้อม ๆ กับความประหลาดใจนี้ก็ปรากฏข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความวุ่นวายและความระส่ำระสายภายในอาณาจักรมุสลิมอย่างรุนแรง สถานการณ์ที่เลวร้ายเหล่านี้สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่

3.1.2.1 วิกฤติของสถาบันคิลาฬะฮฺ

อิสลาม ณ วันที่ท่านนบี ﷺ ได้จากไป ปรากฏคำสอนในรูปแบบที่สมบูรณ์แล้ว แต่การสถาปนาสถาบันต่าง ๆ ในคำสอนอิสลาม ก็อยู่ในเงื่อนไขของการเคลื่อนไหวของมุสลิมเอง ฉะนั้น ปัญหาต่าง ๆ การเติบโตหรือความตกต่ำย่อมเป็นมิติที่เป็นจริง ซึ่งคำสอนอิสลามมิได้ปฏิเสธ ยิ่งกว่านั้นยังได้กล่าวถึงการฟื้นฟู เพื่อย้ำถึงการปรับปรุงให้กลับสู่ดั้งเดิมไว้มาก่อนแล้ว

วิกฤติสถาบันคิลาฬะฮฺ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนถึงความขัดแย้งดังกล่าว คำว่า เคาะลีฟะฮฺ ในที่นี้คือ เคาะลีฟะฮฺ อัร-เราะฮฺฎ หรือผู้สืบทอดอำนาจจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ (Ibn Taymiyah, 1993 : 53) นั่นคือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำสูงสุดของประชาชาติอิสลามในสถานะเดียวกับที่ท่านนบี ﷺ เคยปฏิบัติมา ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแต่ยังทำหน้าที่ผู้นำทางการเมืองสูงสุดอีกด้วย สถาบันคิลาฬะฮฺ จึงเป็นสถาบันสูงสุดของโลกมุสลิม คุณภาพและความน่าเชื่อถือของสถาบันนี้จึงเป็นภาระร่วมกันของประชาชาติอิสลาม ปัญหาแรกของสถาบันนี้ก็คือการระบุดำบุคคลที่จะก้าวขึ้นมารับตำแหน่งนี้

หลังจากการสิ้นชีวิตของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มีการถกเถียงกันถึงบุคคลที่จะมาสืบทอดความเป็นผู้นำต่อจากท่านนบี ﷺ ที่เรียกว่า เคาะลีฟะฮฺ (ผู้สืบทอด) แม้ว่าสมัยหลังจากนั้นมา มีความพยายามที่จะกล่าวถึงหลักฐานบางชิ้นที่ระบุตัวของเคาะลีฟะฮฺของบางทฤษฎี แต่สถานะการถกเถียงถึงความเหมาะสมของหลาย ๆ บุคคลในขณะนั้นก็เป็นหลักฐานที่เพียงพอแล้วที่จะช่วยยืนยันว่า ไม่มีหลักฐานจากตัวบทอิสลามที่ระบุตัวผู้สืบทอดตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ (al-Nadwi, 1989:132) ด้วยเหตุผลที่ว่า ในการโต้แย้งขณะนั้น ไม่มีฝ่ายใดอ้างอิงถึงการระบุดำบุคคลที่ได้มาจากตัวบทคำสอนอิสลามไม่ว่าอัล-กุรอานหรืออัล-สุนนะฮฺ อย่างไรก็ตาม ก่อนเกิดการสังหารเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ﷺ ได้มีความพยายามของฝ่ายศัตรูภายในของอิสลามในการปล่อยข่าวว่าเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง ผู้ที่เหมาะสมคือท่านอะลีฮฺ ﷺ เพราะเป็นผู้ที่เป็นทายาทของท่านเราะฮฺฎ ﷺ แกนนำคนสำคัญในการสร้างขบวนการนี้คือ อิบну สะบะฮฺ ซึ่งสามารถปล่อยข่าวสร้างความวุ่นวายได้ทั้งที่บศเราะฮฺ กุฬะฮฺ อีบิปต์ และซาม(al-Tabarī, n.d.: 2/647)

ความวุ่นวายของโลกมุสลิมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันคิลาฬะฮฺปรากฏอย่างชัดเจนภายหลังจากการเสียชีวิตของเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ﷺ และยาวนานต่อไปจนตลอดสมัยของเคาะลีฟะฮฺ

อะลีย ๕๕ นับจากนั้นเป็นต้นมาปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ กว้างขวางอย่างไม่เคยจบสิ้น เพียงแต่จะมีมากหรือน้อยเท่านั้น ปัญหาวิกฤติเคาะลีฟะฮ์จึงอาจแบ่งได้ 2 กรณี ซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ได้แก่

1) วิกฤติที่สืบเนื่องจากการสังหารเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน

กรณีนี้เกิดขึ้นหลังจากการเสียชีวิตของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน ๕๕ เนื่องจากถูกลอบสังหาร ในปี ค.ศ. 656 (ฮ.ศ. 35) และก่อให้เกิดความวุ่นวายยาวนานจนมายุติลงในวันที่อัล-หะสัน อิบน์ อะลีย ๕๕ ได้สละตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ให้แก่ท่านมูอาวิยะฮ์ อิบน์ อับดุลมุฮัมมัด ๕๕ ในปี ค.ศ. 661 (ฮ.ศ. 41) แม้ว่าวิกฤติสถาบันคิลาฟะฮ์จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาประมาณ 5 ปี แต่ถือว่าเป็นมูลเหตุแห่งความวุ่นวายที่แพร่กระจายไปทั่วทุกหนแห่ง และก่อให้เกิดทฤษฎีที่มีต่อสถาบันคิลาฟะฮ์หลายทฤษฎี และบางทฤษฎีได้นำไปสู่ความวุ่นวายอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์อิสลาม

วิกฤติสถาบันคิลาฟะฮ์ในช่วงแรกนี้ไม่ได้เกิดจากความขัดแย้งในตัวของหรือหลักฐานทางคำสอนที่ว่าด้วยตัวบุคคลที่จะเข้ามาเป็นเคาะลีฟะฮ์ แต่ความขัดแย้งทั้งหมดนั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่ความตายของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน ๕๕ เนื่องจากเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน ๕๕ เป็นสหายสนิทของท่านนบีมุฮัมมัด ๕๕ เมื่อเกิดการจลาจลขึ้นมา และจบลงด้วยการที่ท่านถูกสังหารในบ้านของท่านเอง จึงได้สร้างอารมณ์ที่สะเทือนใจยากแก่การบรรยายต่อเศาะหาบะฮ์คนอื่น ๆ เลือเปื้อนเลือดของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน ๕๕ นี้วรัรยาของท่านที่ขาดถูกนำมาใช้เรียกความเศร้าสลดท่ามกลางผู้คนที่เรียกร้องความยุติธรรมให้กับการตายของท่าน (al-Tabarī, n.d.:3/70) เหตุผลนี้เองจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียกร้องการตัดสินใจจากฝ่ายท่านมูอาวิยะฮ์ หาใช่เรื่องตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ไม่ (Ibn Kathīr, 1993: 8/129)

สถานการณ์ได้ดำเนินไปสู่จุดรุนแรงจนไม่สามารถควบคุมได้ เมื่อผู้คนส่วนหนึ่งได้สตัยบายันให้ท่านอะลีย ๕๕ เป็นเคาะลีฟะฮ์คนต่อไป ดังนั้นผู้คนจึงแตกออกเป็นสองความเห็น และกลายเป็นพลังที่ไม่ยินยอมกัน ระหว่างฝ่ายที่ยังไม่ยอมสตัยบายันต่อท่านอะลีย ๕๕ ต้องการให้จัดการกับฆาตกรที่สังหารเคาะลีฟะฮ์เสียก่อน ซึ่งในระยะแรกนำโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ และต่อมา นำโดยท่านมูอาวิยะฮ์ ๕๕ กับฝ่ายที่ต้องการให้มีการสตัยบายัน เพื่อนำสถานการณ์สู่ภาวะปกติก่อนแล้วจึงมีการชำระคดี ฝ่ายนี้ นำโดยเคาะลีฟะฮ์อะลีย ๕๕ สถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างตกอยู่ในห้วงอารมณ์คนละแบบ แม้จะจัดการเจรจากันหลายครั้งก็ล้มเหลว และดูเหมือนว่า เสียงกระพือและข่าวลือต่าง ๆ จะระบาคไปทั่วระหระแหง ต่างฝ่ายต่างไม่วางใจกัน ข้อกล่าวหาที่ผิด ๆ จึงถูกโยนใส่ให้แต่ละฝ่าย

ความพยายามที่จะยุติและสร้างความสงบเกือบเป็นผลสำเร็จ เมื่อกองกำลังฝ่ายของท่านอะลีย ๕๕ และท่านหญิงอาอิชะฮ์ ๕๕ ได้เปิดเจรจากันที่เมืองบัศเราะฮ์ แต่ในยามค้ำคั้นนั้นเอง

ได้มีผู้ไม่หวังดีของแต่ละฝ่ายเปิดการโจมตีท่ามกลางความมืด การประหัตประหารจึงเกิดขึ้นจากทั้งสองฝ่าย ประวัติศาสตร์รู้จักกันดีในนามสงครามอูฐ (อูฐมัล) ภายหลังจากสงครามจบลง ฝ่ายของท่านหญิงอาอิชะฮฺ ก็ยอมรับความผิดพลาด และนางก็ได้ยุติบทบาทการเคลื่อนไหว ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (al-Nadwi, 1982:78) ความขัดแย้งน่าจะเจียบสงบลงแต่ก็ไม่เป็นเช่นนั้น ประเด็นการตายของเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ยังถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญที่ไม่อาจสยบยับให้แก่ท่านอะลี โดยผู้นำการต่อต้านอีกคนหนึ่งคือท่านมูอาวิยะฮฺ ซึ่งเป็นผู้ปกครองซีเรีย จนกระทั่งนำไปสู่สงครามคิฟฟิน ณ ชายฝั่งแม่น้ำยูเฟรติส

สงครามครั้งนี้กลายเป็นจุดพลิกผันที่นำไปสู่ชัยชนะของท่านมูอาวิยะฮฺ และนำความพ่ายแพ้แก่ท่านอะลี ในภายหลัง แต่ไม่ใช่ผลในสมรภูมิรบ แต่เป็นผลจากการที่ทั้งสองฝ่ายได้จัดให้มีสภาตัดสินความ เรียกว่า Majlis al-Tahkim โดยทั้งสองฝ่ายเสนอบุคคลขึ้นมาฝ่ายละหนึ่งคนเพื่อตัดสิน ขณะที่ฝ่ายของท่านอะลี ได้ปลดทั้งสองคนออกจากเป็นเคาะลีฟะฮฺ แต่ฝ่ายของท่านมูอาวิยะฮฺ ได้ปลดแก่ท่านอะลี ทำให้ฝ่ายท่านอะลี ไม่ยอมรับการกระทำเช่นนั้น สภาพปัญหาจึงหวนกลับมาเริ่มต้นที่เดิมอีก (al-Tabari, n.d.: 3/116) ยิ่งกว่านั้น ผลของการใช้วิธีนี้ได้ทำให้นักรบฝ่ายท่านอะลี บางส่วนถอนตัวด้วยการตะโกนคำขวัญจากอาเยฮฺอัล-กูรานที่ว่า

﴿... إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ ...﴾

(سورة الأنعام : ๕๗)

ความว่า: "...แท้จริงการชี้ขาดนั้นมีไว้สิทธิของใครอื่น นอกจากเป็นสิทธิของอัลลอฮฺเท่านั้น..."

(อัล-อันอาม : 57)

หมายถึงพวกเขาปฏิเสธวิธีการเช่นนี้ แล้วพวกเขาจำนวนมากก็ถอนตัวจากกองทัพท่านอะลี กลุ่มนี้ถูกเรียกต่อมาว่า เคาะวาริจญ์ (ผู้ถอนตัว) ซึ่งได้กลายเป็นกองทัพอิสระที่เป็นศัตรูที่น่าหวาดหวั่นทั้งฝ่ายท่านอะลี และฝ่ายท่านมูอาวิยะฮฺ ในเวลาต่อมา

ท่านอะลี ตกอยู่ในสถานการณ์ที่หาทางออกไม่ได้ ไม่เพียงท่านต้องเผชิญหน้ากับท่านมูอาวิยะฮฺ ต่อไป ท่านยังต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มที่เคยเป็นอดีตผู้สนับสนุนท่านคือพวกเคาะวาริจญ์ ซึ่งฝ่ายหลังมีกำลังพลที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ได้ทำศึกกับท่านอะลี อีกหลายครั้ง และในที่สุดท่านก็สิ้นชีวิตด้วยการลอบสังหารของกลุ่มนี้เอง หลังจากนั้นอัล-หะสัน บุตรชายคนโตของท่านอะลีได้รับการสืบทอดเป็นเคาะลีฟะฮฺคนต่อมา แต่เพียง 6 เดือนต่อมา ท่านได้ยุติ

ความขัดแย้งกับท่านมูอาวิยะฮฺ رضي الله عنه และสถานะของการเป็นเคาะลีฟะฮฺ ปีนั้นเรียกว่า *อามมฺ อัลดุญมาอะฮฺ* (ปีแห่งหมู่คณะ)⁹⁷ (Ibn Kathīr, 1993:12) เพื่อบอกถึงการกลับมารวมตัวกันอีกครั้งของประชาชาติอิสลาม (al-Qaradāwī, 2006: 123)

2) วิกฤติที่สืบเนื่องจากความเสื่อมโทรมของเคาะลีฟะฮฺ

วิกฤติสถาบันคิลาฟะฮฺดูเหมือนจะยุติลงแล้ว แต่ไม่นานก็เกิดวิกฤติในกรณีที่สอง ซึ่งกลายเป็นเหตุการณ์ที่ยาวนานต่อเนื่องเป็นศตวรรษ ปัญหาในช่วงนี้ไม่ได้ผูกอยู่กับความตายของท่านอูษมาน رضي الله عنه อีกแล้ว แต่เป็นปฏิกริยาต่อต้านตัวบุคคลที่เป็นเคาะลีฟะฮฺผู้ธรรม หรือไม่ก็เป็นการแย่งชิงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺระหว่างผู้มีอำนาจ การขัดแย้งในกรณีนี้จึงไม่ได้มีลักษณะที่พยายามยอมความและกลับมารวมตัวกันเช่นในกรณีแรก แต่เป็นความขัดแย้งที่มุ่งทำลายล้างระหว่างกัน

เริ่มต้นการต่อต้านนี้กระทำต่อช่วงการปกครองของยะซีด อิบน์ มูอาวิยะฮฺ (ค.ศ. 680-683 / ฮ.ศ. 60-64) ซึ่งประพดิตัวไม่อยู่ในร่องในรอยของอิสลาม และเป็นการปกครองที่ห่างไกลจากเคาะลีฟะฮฺผู้ทรงธรรมในอดีต ผู้นำการต่อต้านคนสำคัญคือ หุสัยน رضي الله عنه บุตรชายคนที่สองของท่านอะลีฮฺ หลานชายของท่านบิมุฮัมมัด رضي الله عنه การต่อต้านจบลงด้วยโศกนาฏกรรมการสังหารหุสัยน رضي الله عنه ที่กัรบะลาฮฺในอิรัก (al-Nadwī, 1989:234) ขณะเดียวกันราชวงศ์อุมะวียะฮฺก็ต้องพบกับการต่อต้านจากอับดุลลอฮฺ อิบน์ ซุบัยร رضي الله عنه ผู้ซึ่งเป็นเศาะหาบะฮฺ(สหาย)รุ่นเยาว์ของท่านบิ رضي الله عنه ซึ่งได้รับการสตัยบันให้เป็นเคาะลีฟะฮฺจากมุสลิมจำนวนมาก แต่ท่านก็มีอำนาจการปกครองแค่หิญาซ และมีระยะสั้น ๆ เพียง 7 ปี ก็ถูกราชวงศ์อุมะวียะฮฺสังหารเสียชีวิต

การต่อต้านความเสื่อมโทรมของสถาบันคิลาฟะฮฺ ด้วยการคัดค้านหรือต้องการจะปลดเคาะลีฟะฮฺที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม จึงดำเนินต่อมาเรื่อย ๆ มีทั้งการต่อต้านในรูปแบบการให้คำตักเตือน จนถึงรูปแบบที่รุนแรง ซึ่งมักนำโดยกลุ่มเคาะวาริจญ์ ที่เน้นการใช้กำลังประทัดประหาร กระนั้นก็ตาม เคาะลีฟะฮฺที่เป็นแบบอุดมคตินั้นมิใช่จะไม่มีเอาเสียเลย การขึ้นสู่อำนาจของท่านอุมร์ อิบน์ อัลคัลละฮฺ ของราชวงศ์อุมะวียะฮฺนั้น ได้ทำให้รูปแบบที่ถูกต้องของเคาะลีฟะฮฺ กลับคืนมาอีกครั้ง แม้ว่าจะเป็นช่วงระยะสั้น แต่ส่งผลกระทบต่อประวัติศาสตร์อิสลามอีกหลายศตวรรษต่อมา

สิ่งที่นักประวัติศาสตร์ตั้งข้อสังเกตต่อบุคคลที่ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺในระยะนี้นั้น ส่วนใหญ่เป็นคนที่มิบุคลิกขัดแย้งในตัวเอง เคาะลีฟะฮฺหลายคนชอบชีวิตที่เต็มไปด้วยความหุรหุราฟุ่มเฟือย แต่ขณะเดียวกันนั้นก็มิสำนึกทางอิสลามสูงไม่น้อยเช่นกัน หรือในด้านหนึ่งเป็นคนที่จัดการกับพวกกบฏอย่างรุนแรง แต่อีกด้านหนึ่งก็เป็นคนที่เอื้ออารีและช่วยเหลือคนยากจนด้วยโอกาส แต่ก็ต้องยอมรับว่า แม้เคาะลีฟะฮฺหลายคนในยุคแรกไม่อาจใช้ชีวิตตามแบบอย่างอุดมคติ

⁹⁷ หมายถึงการสนทนายาระหว่างมุสลิมสองฝ่าย จนเกิดความเป็นปึกแผ่นระหว่างพวกเขา (Ibn Taymiyah, 1993: 24)

ของเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมได้ แต่สำนึกของการเป็นผู้นำประชาชาติอิสลามยังมีอยู่สูงกว่ายุคสมัยหลังมาก ทำให้การขยายตัวของอิสลามยังเคลื่อนไปได้เสมอ ดังจะเห็นในบุคลิกภาพของเคาะลีฟะฮ์หลายท่านของทั้งราชวงศ์อุมะวียะฮ์และอับบาซียะฮ์

อย่างไรก็ตาม นักประวัติศาสตร์ได้สังเกตและแปลกใจไม่น้อยก็คือ ความรุ่งเรืองทางปัญญาและวิชาการของโลกมุสลิมนั้น กลับไม่เสื่อมหรือขึ้นลงตามสภาพวิกฤติของสถาบันคิลาฟะฮ์ไปด้วย เพราะยุคที่ปัญญาอิสลามรุ่งเรืองนั้นก้าวต่อไปอีกหลายศตวรรษ ขณะที่สถาบันคิลาฟะฮ์อ่อนแอลงจนแทบไม่มีอำนาจ (al-Nadwi, 1989:125)

3.1.2.2 ความวุ่นวายในแวดวงความคิดและวิชาการ

การกล่าวถึงความวุ่นวายในแวดวงความคิดและวิชาการเพียงด้านเดียว นับว่าเป็นความไม่ยุติธรรมอย่างแท้จริง เพราะในแวดวงวิชาการนั้นมีความหลากหลาย การพัฒนาทางวิชาการในอาณาจักรมุสลิมยุคแรกนี้นับว่าเป็นจุดเด่นของยุคสมัยอย่างมาก และถือว่าเป็นการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่โลกอย่างแท้จริง และเป็นความก้าวหน้าครั้งสำคัญที่สุดของวิทยาการของโลกครั้งหนึ่ง ไม่เพียงต่ออาณาจักรอิสลาม แต่รวมถึงโลกทั้งหมดด้วย การกล่าวถึงแวดวงวิชาการจึงต้องกล่าวถึงลักษณะ 2 อย่างควบคู่กัน นั่นก็คือ

1)การพัฒนาที่ก้าวหน้าในแวดวงวิชาการ

รากฐานการพัฒนาวิทยาการในอาณาจักรมุสลิมเริ่มต้นจากการแผ่ขยายอิทธิพลของอัล-กูรอานไปยังดินแดนต่าง ๆ โรงเรียนสำหรับเด็กที่เรียกว่า al-Kuttāb (พหูพจน์คือ al-Katātīb) ซึ่งมักสร้างติดกับมัสญิดหรือบ้านของผู้สอน ได้เกิดขึ้นแพร่หลายตั้งแต่ยุคเศาะฮาบะฮ์ โรงเรียนเหล่านี้จะทำการสอนศาสตร์พื้นฐานต่าง ๆ เช่น ภาษาอาหรับ อัล-กูรอาน คณิตศาสตร์ เป็นต้น (Muhasinah, 2002 :132-133) นอกจากนี้ในมัสญิดก็มีการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่เรียกว่า al-Halaqāt (Muhasinah, 2002 :135) การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดในอัล-กูรอานและวิถีทางของนบีมุฮัมมัด ﷺ กลายมาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาดังกล่าว การกระตุ้นให้สนใจต่อวิทยาการทั้งหลายมาจากอัล-กูรอานโดยตรง ดังนั้น การพัฒนาอย่างก้าวกระโดดในแวดวงความรู้และวิทยาการได้รับแรงกระตุ้นและปลุกฝังมาตั้งแต่ยุคของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จนถึงสมัยเคาะลีฟะฮ์ผู้ได้รับทางนำทั้งสี่ก็ได้ก้าวไปสู่ระดับการเตรียมพร้อมที่จะเปิดอาณาจักรไปสู่ความรู้สากลจากทั่วทุกสารทิศ

การที่อิสลามได้ขยายตัวไปยังดินแดนต่าง ๆ ภารกิจหนึ่งที่สำคัญยิ่ง คือการถ่ายทอดความรู้จากดินแดนต่าง ๆ และได้กลายเป็นงานที่กระตือรือร้น ซึ่งได้รับการสนับสนุนทั้งระดับ

เคาะลิฟะฮ์ นักปราชญ์ต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน ช่วงสำคัญนี้จึงเริ่มต้นจากการแปลศาสตร์ต่าง ๆ มาสู่ภาษาอาหรับตั้งแต่สมัยของราชวงศ์อุมัยยะฮ์(al-Qaradāwī, 2006 :81)และดำเนินไปสู่จุดรุ่งเรืองในสมัยของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ในช่วงที่อาณาจักรอิสลามขยายไปสู่ซีเรีย ก็ได้พบกับตำราวิทยาศาสตร์ที่เขียนเป็นภาษากรีกและซีเรีย งานการถ่ายความรู้จากอารยธรรมเก่าก็เกิดขึ้นนับตั้งแต่บัดนั้นทันที ราชวงศ์อุมัยยะฮ์แห่งคอสตัสเปิดสนามการศึกษาหาความรู้อย่างเต็มกำลัง โดยปรากฏศูนย์การศึกษาหาความรู้ตามเมืองใหญ่ ๆ เช่น มัคกะฮ์ มะดีนะฮ์ บัสเราะฮ์ กุฟะฮ์ ซีเรีย เป็นต้น สาขาวิชาการและความรู้ต่าง ๆ จึงพัฒนาไปอย่างมาก ทั้งด้านภาษาอาหรับและศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอัล-กุรอาน รวมทั้งวิทยาการด้านอื่น ๆ เช่น การแพทย์ เคมี ปรัชญา เป็นต้น(al-Sibā'ī, 1984:74)

ในสมัยของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ได้ย้ายเมืองหลวงมาที่แบกแดดและได้สนับสนุนการถ่ายทอดวิชาการจากชนชาติต่าง ๆ ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ของมุสลิมจึงเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กับการเริ่มขึ้นของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ เคาะลิฟะฮ์ในราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์วิทยาการอย่างใหญ่หลวง ส่งเสริมและสนับสนุนนักปราชญ์และนักวิทยาศาสตร์ที่มีความสามารถ ในสมัยของเคาะลิฟะฮ์ ฮารูน อีร-เราะซิด ได้เปิดแผนกแปลอย่างเป็นทางการ เพื่อรักษาผลงานด้านวิทยาศาสตร์และวิทยาการต่าง ๆ ได้มีการจัดตั้ง Bayt al- Hikmah(บ้านแห่งวิทยปัญญา) ซึ่งจัดว่าเป็นศูนย์กลางของวิชาการด้านต่าง ๆ เป็นทั้งหอสมุดประชาชนและสถาบันการแปลหนังสือ (Muhasinah, 2002 : 156) มุสลิมยุคแรกเริ่มได้ใช้พลังของภาษาอาหรับ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นสื่อการถ่ายทอดคัมภีร์อัล-กุรอานและศาสตร์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับคำสอนอิสลามโดยตรง แต่ยังได้นำมันไปรองรับการแปลวิทยาศาสตร์และความรู้ต่าง ๆ จากภาษากรีก เปอร์เซีย สันสกฤต และซีเรีย เหตุนี้เองทำให้ภาษาอาหรับจึงกลายมาเป็นขุมปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นแหล่งทางวิชาการหลากหลายที่ไม่เคยมีภาษาใดทำได้มาก่อนหน้านี้

การดูดซึมเอาวิทยาการของดินแดนที่ไปยึดครองกลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญที่ควบคู่ไปกับการขยายอาณาจักรอิสลาม และเป็นปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดยุคแห่งปัญญา และการพัฒนาศาสตร์ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น บทบาทของอิสลามจึงไม่ได้ดีแค่การรักษาวิทยาการต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังได้ริเริ่มความคิดต่าง ๆ วิชาการใหม่ ๆ เป็นของตนเองมากมาย ก่อนที่จะส่งผ่านไปยังยุโรปในอีกหลายศตวรรษต่อมา (al-Sibā'ī, 1984: 54)

2) ความรู้ในแวดวงวิชาการ

เมื่อเริ่มสมัยการแปลศาสตร์ต่าง ๆ มาสู่ภาษาอาหรับนั้นไม่ได้นำพาเฉพาะวิทยาการที่มีคุณค่าทางความรู้เท่านั้น แต่ยังมีปรัชญาและวรรณกรรมบางส่วนของกรีกและเปอร์เซียที่ได้เข้ามามีอิทธิพลในแง่ลบต่อแวดวงวิชาการอย่างมาก อย่างไรก็ตามข้อกล่าวหาต่อการแปลงานบางชิ้นว่า

ก่อให้เกิดความวุ่นวายในแวดวงวิชาการว่าเป็นปัจจัยหลักนั้นไม่ถูกต้องนัก เพราะเหตุแห่งความวุ่นวายทางวิชาการนั้นพัฒนามาจากวิกฤติสถาบันคิลลาพะฮุเป็นหลัก หากจะกล่าวถึงความวุ่นวายในแวดวงความคิดและวิชาการก็ย่อมแยกไม่ออกจากปัญหานี้ ส่วนอิทธิพลแนวคิดของกรีกและเปอร์เซีย ที่อาณาจักรอิสลามได้เข้าไปสัมผัสโดยตรงจากการขยายดินแดนอิสลามเป็นส่วนประกอบสำคัญที่รองลงมา

ประวัติศาสตร์ได้เปิดเผยว่า กลุ่มเคาะวาริจญ์ที่ถอนตัวออกจากท่านอะลี عليه السلام นั้น ได้อ้างทฤษฎีความรู้ที่พวกเขาเชื่อถือมาจากอัล-กูรออัน นั่นคือประโยคที่ว่า “แท้จริงการชี้ขาดนั้นมีใช้สิทธิของใครอื่น นอกจากเป็นสิทธิของอัลลอฮ์เท่านั้น” นับต่อจากนั้นพวกเขาได้สร้างทฤษฎีที่มีองค์ประกอบอื่น ๆ จากอัล-กูรออันและการตีความที่พวกเขากระทำกันเอง ไม่ว่าเรื่องแนวคิดเกาะคะรียะฮุ นั่นคือการเชื่อในเจตจำนงอิสระของมนุษย์ โดยไม่มีการกำหนดจากอัลลอฮ์ ﷻ หรือแนวคิดเรื่องของศรัทธาที่ว่า ความศรัทธานั้นต้องกระทำให้เห็นในทางปฏิบัติเท่านั้น เป็นผลให้คนทำบาปใหญ่ได้กลายเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธา (Zarabozo, 2001: 43) กลุ่มเคาะวาริจญ์ นิยมการต่อสู้ด้วยอาวุธกับศัตรู โดยถือว่ามีเป็นเครื่องมือในการสร้างความยุติธรรม พวกเขาถือว่าตัวเองเป็นผู้คนแห่งสวรรค์ที่ต่อสู้กับผู้คนแห่งนรก พวกเขาแตกออกจากการเป็นผู้สนับสนุนท่านอะลี และได้เปิดสงครามใหญ่กับท่านอะลี แต่ได้พ่ายแพ้ในสงครามนะหฺรุลวาน ปี ค.ศ. 658 (ฮ.ศ. 37) แต่หลังจากนั้นพวกเขาก็อพยพที่ยาวนานของทั้งราชวงศ์อุมะเวียฮุ และราชวงศ์อับบาสิยะฮุ (Esposito, 1994 :44)

สำหรับกลุ่มผู้สนับสนุนท่านอะลี ได้ก่อตัวเป็นกลุ่มขึ้นหลังจากการเสียชีวิตของหุสัยนุ عليه السلام ที่กัรบะลาฮฺ เรียกว่า ชิอะฮุ พวกเขาได้พัฒนาทฤษฎีของตนเองขึ้นมาบ้าง ไม่ว่าทฤษฎีอิมามะฮุ คือการกำหนดการเป็นผู้นำได้มาจากครอบครัวของท่านนบี ﷺ เท่านั้น ในสมัยแรก ๆ นั้นกลุ่มชิอะฮุ ไม่ได้มีข้อแตกต่างกับมุสลิมส่วนใหญ่ เพียงแต่ต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อสร้างความสำเร็จให้กับสถาบันคิลลาพะฮุเสียมากกว่า บรรดาลูกหลานของท่านนบี ﷺ ก็เป็นส่วนที่แยกไม่ออกกับผู้คนส่วนใหญ่ พวกเขาได้รับการยกย่อง เป็นตัวอย่างที่ดีงาม และพวกเขาจำนวนมากคือผู้นำการเผยแผ่ที่สำคัญในแนวทางของอะฮฺลุส ซุนนะฮฺ วัล-ญะมาอะฮฺ จนแผ่กระจายไปทั่วโลก (al-Nadwi, 1993: 288-301) ในช่วงหลัง ๆ กลุ่มชิอะฮุได้สร้างทฤษฎีเป็นของตนเองและสามารถเห็นเด่นชัดในศตวรรษที่สามแห่งฮิจญเราะฮฺเป็นต้นมา ทฤษฎีอิมามะฮุของกลุ่มชิอะฮุเองก็เกิดความไม่ลงรอยในการระบุตัวผู้นำที่สืบทอดกันอย่างหนัก จนทำให้แตกสาขาย่อยออกไปอีกมากมายหลายกลุ่ม ก่อให้เกิดคำสอนที่เป็นรูปเป็นร่างเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละสาขาอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ การพัฒนาในวงวิชาการอิสลามเอง ก็ได้เกิดกลุ่มแนวคิดอิสระขึ้นมา ดังกลุ่มมูตะซิละฮุ ที่เริ่มต้นโดยวาฮิด อิบนุ อะฏอฮฺ ที่แยกตัวออกจากวงความรู้ของปราชญ์คนสำคัญของอิสลามในยุคแรกคือหะดีษ อัล-บัศรีฮฺ (al-'Ibādī, n.d.:109) กลุ่มนี้ได้รุ่งเรืองสูงสุด หลังจาก

ได้รับการอุปถัมภ์จากเคาะลีฟะฮ์ อัล-มะอฺมูน และผู้สืบทอดจากนั้นคืออัล-มูตะซิมและอัล-วาฮิด แห่งราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ซึ่งได้พัฒนาทฤษฎีของกลุ่มโดยอิงกับงานทางปรัชญาของอริสโตเติลที่ถูก แปลมา กลุ่มมูตะซิมะฮ์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติเคาะลีฟะฮ์โดยตรง กลุ่มนี้มีความเชี่ยวชาญ ในวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะความสามารถในการพัฒนาระบบการใช้เหตุผลเป็นของตนเอง แล้ว นำไปใช้กับคัมภีร์คอสอนอิสลาม เมื่อกลุ่มมูตะซิมะฮ์ได้กลายเป็นแนวศาสนาประจำอาณาจักร อิสลามในหลายรัชกาลของเคาะลีฟะฮ์อับบาซียะฮ์ก็ได้เกิดวิกฤติการบีบบังคับทางทฤษฎี และได้ กลายมาเป็นจุดสำคัญของความวุ่นวายทางวิชาการในช่วงท้าย ๆ ของสมัยแรกเริ่มของอิสลาม (al-Nadwi, 1995:40) นอกจากนี้ยังปรากฏกลุ่มที่เบี่ยงเบนอีกจำนวนหนึ่ง ถึงแม้ไม่ได้มีอิทธิพลที่ เค่นชัดมาก แต่ก็ปรากฏตัวสร้างความวุ่นวายได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ทุกกลุ่มต่างใช้วิชาการนำมาสร้าง ทฤษฎีให้กับกลุ่มตนเองอย่างกว้างขวาง

3.2 การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟู

การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูอิสลามในยุคแรกเริ่มนั้นมีการศึกษากันหลายรูปแบบ สำหรับผู้วิจัยได้แบ่งโดยใช้องค์ประกอบหลักคือ เหตุการณ์การฟื้นฟูที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อ ประชาชาติอิสลามทั้งในสมัยนั้นและสมัยต่อ ๆ ไปมาเป็นตัวกำหนด แต่หากเหตุการณ์ใดที่ ความสำคัญของยุคสมัยขึ้นกับผู้นำการฟื้นฟูมาก ก็จะกล่าวถึงผู้นำการฟื้นฟูเป็นพิเศษ และใช้ชื่อของ เขาเป็นการแบ่งระยะการฟื้นฟู และเหตุการณ์ใดที่ความสำคัญขึ้นอยู่กับรูปแบบของการฟื้นฟูก็จะ กล่าวถึงรูปแบบเป็นสำคัญ และกล่าวถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานฟื้นฟูรองลงมา สำหรับการ ฟื้นฟูในยุคแรกเริ่ม ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 4 ช่วงสำคัญ ได้แก่

3.2.1 อัล-คุละฟะฮ์ อัล-เราะชีดูน(ค.ศ.632-ค.ศ.661 / ฮ.ศ.11-41)

การเสียชีวิตของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไป เท่ากับเป็นการเริ่มต้นประวัติศาสตร์ อิสลามที่ปราศจากผู้นำที่เป็นศาสนทูตจากพระเจ้า ประชาคมมุสลิมไม่ได้รับการติดต่อจากฟากฟ้า อีกแล้ว ดังนั้น สถานการณ์และความยุ่งยากทั้งปวงจึงตกอยู่บนบ่าของกลุ่มฟื้นฟูอิสลาม การจากไป ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงเท่ากับเป็นการเริ่มต้นบทบาทของกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูอิสลาม ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นเศาะหาบะฮ์(สหาย)ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ บุคคลที่เข้ารับการสืบทอดอำนาจท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เรียกว่า เคาะลีฟะฮ์ ในช่วงนี้จึงเป็นเศาะหาบะฮ์ของท่าน บุคคลสี่คนแรกที่เข้ามาสืบทอดจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เรียกว่า อัล-คุละฟะฮ์ อัล-เราะชีดูน (al-Khulafā' al-Rashīdūn) แปลว่า เคาะลีฟะฮ์ ผู้ได้รับทางนำ ที่ถูกต้อง อัล-คุละฟะฮ์ อัล-เราะชีดูน ได้นำพาประชาชาติอิสลามเดินไปท่ามกลางสถานการณ์ที่ถูก

ทดสอบนานา ในระยะแรกเริ่มนี้ได้ผ่านช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถกล่าวถึงระยะนี้ได้ เป็น 2 ช่วงสำคัญ ได้แก่

3.2.1.1 ช่วงเวลาแห่งความรุ่งโรจน์

แม้ว่าการจากไปของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะสร้างความไม่มั่นคงในจิตใจของมุสลิมจำนวนมาก แต่ประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์แล้วว่าหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตเพียงไม่กี่ปี อิสลามได้แพร่ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ภายใต้คนในยุคแรกของอิสลาม การสร้างความมั่นใจในอิสลาม และกระตุ้นพวกเขาให้ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างสง่างามนั้น เป็นผลงานอันปฏิเสธไม่ได้ของเคาะลีฟะฮฺคนแรกของอิสลาม นั่นคือท่านอับูบักร์ อัศ-ศิดดีق رضي الله عنه ตามด้วยการแพร่ขยายดินแดนอิสลามในสมัยของท่านอุมร์ อิบน์ อัล-อัล-กัฎฏอบ رضي الله عنه และท่านอูษมาน อิบน์ อ็ฟฟาน رضي الله عنه ดังที่จะได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของพวกเขาไว้ ดังต่อไปนี้

1)เคาะลีฟะฮฺ อับู บักร์ อัศ-ศิดดีق

ตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺในอิสลามนั้นไม่มีผู้ใดเข้าใจไปว่า ต้องการผู้สืบทอดจากครอบครัวของท่านนบี ﷺ โดยเฉพาะ นี่คือข้อแตกต่างประการสำคัญระหว่างอิสลามกับลัทธิศาสนาจำนวนมากที่วางผู้สืบทอดไว้ให้กับคนในตระกูลของตน อัน-นัควี (al-Nadwi, 1993 : 91) กล่าวว่า “...ถ้าญาติใกล้ชิดของท่านนบี ﷺ ได้ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นมาเพื่อที่จะสืบทอดจากท่านประวัติศาสตร์ก็จะกลายเป็นว่า การกิจแห่งการเป็นนบีของท่านเราะฮฺสุลนั้นคือให้ลูกหลานของท่านได้สวมเสื้อคลุมกษัตริย์ ได้มีอำนาจรุ่งเรืองมากกว่าการเผยแผ่ศาสนาของพระเจ้า...” นอกจากนี้ ยังปรากฏชัดเจนอีกว่า ไม่มีตัวบ่งชี้อิสลามที่ระบุตัวบุคคลเฉพาะที่จะเข้ามาสืบทอดตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ⁹⁸ บรรดาเศาะหาบะฮฺเริ่มเห็นอันตรายอันใหญ่หลวงในวันข้างหน้า หากล่าช้าใด ๆ ในการหาตัวผู้สืบทอดตำแหน่งนี้ไม่ได้ นั่นเท่ากับเป็นความหายนะในเอกภาพของประชาชาติอิสลามที่เพิ่งสูญเสียศาสนทูตของพวกเขาไป ในที่สุดจากการปรึกษาหารือ ได้มีมติร่วมกันให้สัตยาบันต่อท่านอับูบักร์ رضي الله عنه สหายที่สนิทที่สุดของท่านนบี ﷺ ดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮฺ ด้วยคุณสมบัติที่ไม่มีใครเหมาะสมเท่าท่าน นั่นคือ การเป็นผู้ที่ท่านนบี ﷺ ไว้วางใจมากที่สุดในการมอบหมายกิจการต่าง ๆ ให้ท่านทำแทน ขณะที่ท่านนบี ﷺ ป่วย ท่านอับูบักร์ رضي الله عنه ได้รับเกียรติให้เป็นผู้นำละหมาด(อิมาม)ซึ่ง

⁹⁸ ธรรมเนียมของท่านอับูบักร์ رضي الله عنه ยังเป็นประเด็นที่ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันอยู่ บางทัศนะเห็นว่ามัลิกฐานทางอ้อมที่บ่งชี้ว่าการกำหนดตัวให้ท่านเป็นเคาะลีฟะฮฺ เป็นทัศนะของนักหะดีษบางกลุ่ม และมุตะกัลลิมิน (นักวิทยาศาสตร์) ซึ่งรายงานมาจากท่านหะสัน อัศ-บัตริย (Ibn Taymiyah, 1993 : 64)

เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมในการเป็นผู้นำของท่าน การเป็นผู้ที่มีความเข้าใจอิสลามลึกซึ้ง มีลักษณะนิสัยส่วนตัวที่คล้ายคลึงกับท่านนบี ﷺ และเป็นผู้ที่สามารถสานความขัดแย้งภายหลังการจากไปของท่านนบี ﷺ ได้ดีที่สุด(al-Nadwī, 1989: 66-78)

ท่านอับูบักร์ อัศ-ศิดดีก ﷺ มีชื่อเดิมว่า อับดุลลอฮ์ อิบну อุษมาน เกิดที่มักกะฮ์ ในปี ค. ศ. 573 ท่านมีอายุอ่อนกว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ 2 ปีเศษ ท่านเป็นสหายคนสนิทของท่านนบี ﷺ ตั้งแต่เยาว์วัย และมีบุคลิกภาพคล้ายกับท่าน ﷺ มากที่สุด ท่านมีสมญานามว่า อัศ-ศิดดีก แปลว่า ผู้ที่มีความเชื่อมั่นอย่างบริสุทธิ์ใจ ท่านอะลีเย ﷺ กล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ได้ประทานนามแก่ท่านอับูบักร์มาจากฟากฟ้าว่า อัศ-ศิดดีก” (al-‘Asqalāni, 1986: 7/11) เมื่อท่านนบี ﷺ ได้เชิญชวนท่านอับูบักร์ ﷺ มาสู่อิสลาม ท่านตอบรับอิสลามทันที เมื่อท่านศรัทธาแล้วท่านก็เชิญชวนบุคคลเป็นจำนวนมากเข้ารับอิสลาม และท่านเป็นคนเพียงคนเดียวที่ถูกเลือกให้อพยพพร้อมกับท่านนบี ﷺ ไปสู่นครมะดีนะฮ์ ท่ามกลางสถานการณ์ที่เลวร้าย ในอัลกุรอานจึงถือว่าท่านอับูบักร์ ﷺ เป็น “คนที่สองในสองคน”

﴿... إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ...﴾
(سورة التوبة: ٤٠)

ความว่า: “...ขณะที่บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาได้จับไล่เขาออกไปโดยที่เขาเป็นคนที่สองในสองคนขณะที่ทั้งสองอยู่ในถ้ำ...”

(อัล-เตาบะฮ์ : 40)

เมื่อท่านอับูบักร์ ﷺ ขึ้นมาทำหน้าที่เคาะลีฟะฮ์ ท่านก็ต้องเผชิญหน้ากับกบฏที่ละทิ้งอิสลามที่เรียกว่า “ริดดะฮ์” หรือการสิ้นสภาพจากการเป็นมุสลิม” แต่ท่านกลับรีบสานภารกิจของท่านนบี ﷺ ที่ได้ค้างไว้ก่อนทันที แม้ว่าจะมีเสาะฮาบะฮ์บางท่านคัดค้านก็ตาม นั่นคือการส่งกองกำลังภายใต้การนำของอุซามะฮ์ ﷺ ไปทำสงครามกับพวกโรมันที่ซีเรีย ภายใน 3 สัปดาห์กองทหารของอุซามะฮ์ก็กลับมาพร้อมกับชัยชนะ ท่านอับูซุรอยเราะฮ์(Ibn Kathīr , 1993: 6/304) ﷺ วิเคราะห์เหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ว่า “อุซามะฮ์ ﷺ จะไม่ผ่านเผ่าใดที่ประสงค์จะละทิ้งอิสลาม เว้นแต่เท่านั้นจะพูดว่า ‘ถ้าพวกเขาเหล่านี้ไม่มีกำลังพอ คงไม่ออกมาชนนี้ได้ เราปล่อยพวกเขาไปเถอะ’ แล้วฝ่ายมุสลิมก็เดินทัพไปเผชิญหน้ากับ โรมัน ได้ต่อสู้และตีโรมันแตกพ่าย แล้วพวกเขาก็กลับมาอย่างผู้

⁹⁹ พวกเผ่าเหล่านี้เป็นอาหรับเร่ร่อนที่รับอิสลามแต่ยังไม่ได้หนักแน่นเพียงพอ (al-Nadwī, 1989 : 78)

มีชัยโดยพวกเขาซึ่งยึดมั่นอย่างมั่นคงในอิสลาม” การตัดสินใจส่งกองทัพครั้งนี้ของท่านอุมัยยัร رضي الله عنه กลับกลายเป็นยุทธศาสตร์เพื่อสยบเผ่าที่เอาใจออกห่างอิสลาม

ยุคสมัยของท่านอุมัยยัร رضي الله عنه ต้องประสบกับเหตุการณ์ที่เป็นจุดพลิกผันที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งของประชาชาติอิสลาม นั่นคือเกิดเหตุการณ์ที่บางเผ่าที่เคยเป็นมุสลิมแต่ได้ปฏิเสธอิสลาม โดยมีบุคคลที่อ้างตัวว่าเป็นศาสนทูตจากพระเจ้า ยังรวมถึงผู้ที่เป็นมุสลิมแต่ปฏิเสธการจ่ายชะกาต ซึ่งท่านอุมัยยัร رضي الله عنه ก็ประกาศไม่ยอมรับแนวคิดนี้เช่นกัน ท่านกล่าวว่า “ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ฉันจะสู้กับผู้ที่แยกระหว่างละหมาดกับชะกาตออกจากกัน”(Ibn Kathīr , 1993 : 6/311) ในที่สุดมาตรการทางทหารอย่างเด็ดขาดก็ถูกนำมาใช้อย่างรวดเร็ว กองทัพอิสลามหลายชุดถูกจัดส่งไปสยบเผ่าต่าง ๆ ที่ก่อการกบฏ โดยเริ่มปราบปรามเผ่าที่ไม่ยอมจ่ายชะกาตให้ยอมกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของประชาชาติอิสลาม จากนั้นก็ได้เปิดศึกกับพวกที่อ้างตัวว่าเป็นศาสนทูต เป็นสงครามใหญ่หลายครั้ง จนกระทั่งพวกเหล่านี้ถูกปราบจนหมดสิ้น(Ibn Kathīr , 1993: 6/364; al-Khamīs, 1999: 52) ในช่วงสองปีในการทำหน้าที่เป็นเคาะลีฟะฮ์ ท่านอุมัยยัร رضي الله عنه พิสูจน์ให้ผู้ศรัทธายุคนั้นเห็นแล้วว่า บุคลิกภาพที่อ่อนโยนของท่านไม่ได้เป็นอุปสรรคในการปกป้องจักรวรรดิ ท่านสามารถบัญชาการกองทัพอิสลามให้มีชัยเหนือฝ่ายปฏิปักษ์ได้ อิบนุ อีสหากได้บรรยายถึงเหตุการณ์ขณะนั้นเอาไว้ว่า “ขณะท่านเราะฮ์ฎอของอัลลอฮ์เสด็จวิถลง พวกอาหรับได้ละทิ้งอิสลาม ศาสนายูดาและคริสต์ศาสนาได้เซ็ดคอกขึ้นมอง การคลบตะแลง(นิฟาถ)ได้ปรากฏออกมา และมุสลิมก็เป็นเหมือนแกะท่ามกลางฝูงหมาในคำคืนที่หนาวเหน็บ เนื่องจากศาสนทูตของพวกเขาจากโลกนี้ไปเสียแล้ว จนกระทั่งอัลลอฮ์ได้รวบรวมพวกเขาไว้ภายใต้(ผู้ชี้หน้าที่มาสืบทอดแทน)อุมัยยัร رضي الله عنه”(Ibn Kathīr , 1993: 5/279) ภายใต้การปกครองของท่านอุมัยยัร رضي الله عنه คาบสมุทรอาหรับทั้งหมดตกอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายมุสลิม นอกจากนี้ กองทัพอิสลามยังถูกส่งไปยังดินแดนต่าง ๆ ที่ก่อปัญหาให้กับอาณาจักรอิสลาม เช่นในดินแดนอิรักและซีเรีย งานสำคัญที่สุดอีกด้านหนึ่งของท่านอุมัยยัร رضي الله عنه ก็คือท่านได้ดำเนินการสั่งให้มีการรวบรวมและบันทึก โองการต่างๆของอัลกุรอานที่กระจัดกระจายอยู่ตามแหล่งต่าง ๆ ให้มาอยู่ในที่เดียวกัน โดยทำกุรอานเป็นเล่ม(มุศหฟ)ได้อย่างสมบูรณ์ อัน-นัควี (al-Nadwī , 1989: 109-110)กล่าวถึงความสำคัญของงานชิ้นนี้ของท่านอุมัยยัร رضي الله عنه เอาไว้ว่า

“การรวบรวมอัล-กุรอานเป็นหนึ่งในความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของท่านอุมัยยัร ถ้าหากท่านอุมัยยัรปกป้องอิสลามและความบริสุทธิ์ของมันไว้ โดยการต่อสู้กับพวกออกนอกอิสลามไปจนกระทั่งหมดสิ้น การรวบรวมอัล-กุรอานของเขาก็ถือว่าเป็นความสำคัญเช่นกัน ทั้งนี้เพราะมันเป็นการรักษาพระดำรัสของพระเจ้าไว้ในรูปแบบดั้งเดิมตลอดไป สาเหตุที่ทำให้มีการรวบรวมอัล-กุรอานก็คือ บรรดาผู้ที่ท่องจำอัล-กุรอานจำนวนมากต้องสูญเสียชีวิตไปในสงครามการ

ต่อต้านการละทิ้งศาสนา และผู้หลงเหลือจำนวนหนึ่งกำลังสู้รบกับ อาณาจักรเปอร์เซียและไบแซนทีน ดังนั้น จึงได้มีการรวบรวมอัล-กูรานเป็นรูปเล่ม ดังที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้”

บทบาทอันสำคัญยิ่งของท่านอับูบักร رضي الله عنه อยู่ในฐานะผู้สร้างรากฐานอันมั่นคงให้แก่รัฐอิสลาม และผนึกพลังอิสลามเพื่อเผชิญหน้ากับมหาอำนาจที่มุ่งหวังทำลายการเติบโตของอิสลาม แม้ว่าท่านอับูบักร رضي الله عنه จะดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ในระยะเวลาอันสั้นเพียงสองปี แต่ท่านประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูอิสลามให้เข้มแข็ง อันเป็นฐานรองรับที่มั่นคงให้แก่ยุคสมัยต่อไป ท่านอับูบักร رضي الله عنه เสียชีวิตในปี ค.ศ. 634 (ฮ.ศ. 13) ขณะที่ท่านอายุได้ 63 ปี ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ ระหว่างปี ค.ศ. 632-634 (ฮ.ศ. 11-13) หรือ ในระยะเวลา 2 ปี กับ 10 วัน

2) เคาะลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ

ในสมัยท่านอับูบักร رضي الله عنه นั้นสร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้แก่อิสลาม นั่นคืออิสลามได้กำเนิดขึ้นมาในฐานะมหาอำนาจหนึ่งของโลกไปแล้ว การพิชิตดินแดนต่าง ๆ อย่างรวดเร็วได้ทำให้ประเทศต่าง ๆ ที่มีดินแดนกว้างใหญ่ไพศาลต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของมุสลิม ดังนั้น มันเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ปัญหาใหม่ ๆ และมีความซับซ้อนจะต้องได้รับการแก้ปัญหาอย่างรวดเร็วและประสพผล ทรัพย์สินที่สามารถสร้างความสุขสำราญให้ชีวิตกำลังไหลบ่าสู่อราบีที่ก่อนหน้านี้ผู้คนเคยดำรงชีวิตแบบเร่ร่อนเลี้ยงสัตว์ มิต้องกล่าวถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในเปอร์เซียและโรมัน ชาวอาหรับสมัยนั้นไม่รู้จักแม้แต่สิ่งธรรมดา ๆ ที่ใช้อยู่ในโลกอารยธรรมด้วยซ้ำไป (Ibn Kathīr, 1992: 8/67) ก่อนที่ท่านอับูบักร رضي الله عنه จะเสียชีวิตท่านได้แต่งตั้งเสนอให้ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ต่อไป ด้วยคุณสมบัติที่เหมาะสมที่ไม่อาจหาคนใดในหมู่มุสลิมขณะนั้นมาเทียบได้ การเสนอครั้งนี้จึงได้รับการสัตยาบันต่อมาทันที อัน-นัควี (นัควี, 2543: 110) กล่าวถึงเหตุผลที่ท่านอับูบักรเลือกท่านอุมร์ رضي الله عنه ขึ้นมาสืบทอด ก็เพื่อรักษาความสมดุลของอนาคตอิสลามเอาไว้ว่า

“ในเวลานั้น ชาวอาหรับมุสลิมผู้พิชิตต้องเผชิญกับสถานการณ์แปลกใหม่และซับซ้อน ในด้านหนึ่งพวกเขารักษาวินัยอันสมคณค้ำของอิสลาม และคุณสมบัติของการเป็นนักต่อสู้ไว้อย่างเคร่งครัดตามสังคมอุดมคติของท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่าน ส่วนอีกด้านหนึ่งพวกเขาได้กลายเป็นผู้นำของประเทศและชาติต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมก้าวหน้ากว่าพวกเขาและพวกเขาต้องปกครองคนในชาติเหล่านั้น...”

ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه เกิดที่นครมักกะฮ์ ในปี ค.ศ. 513 เกิดหลังจากท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ 13 ปี ได้รับฉายาหลังจากการเข้ารับอิสลามว่า *อัล-ฟารุก* (ผู้แยกแยะความจริงและความเท็จได้) ท่านเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับท่านนบี ﷺ และมีบทบาทในสมัยของท่านนบี ﷺ รองจากท่านอับูบักร رضي الله عنه เท่านั้น ในสมัยการปกครองของท่านอุมร์ رضي الله عنه ได้เปิดแนวรบกับสองมหาอำนาจคือ เปอร์เซียและไบแซนไทน์พร้อม ๆ กัน กองทัพอิสลามสามารถเอาชนะจักรวรรดิเปอร์เซียได้ในสมรภูมิ อัล-กอดิสิยะฮ์ ขณะเดียวกันก็ได้เข้าไปปลดปล่อยดินแดนที่อยู่ในครอบครองของไบแซนไทน์ เริ่มจาก ซีเรียและปาเลสไตน์ เป็นผลให้มัศยิดอัลอักศอบในนครเยรูซาเล็มตกอยู่ภายใต้การคุ้มครองของอาณาจักรอิสลาม ถือว่าเป็นการพิชิตที่ยิ่งใหญ่ (al-Khamis, 2006:97; Zidan, 1998: 54) จากนั้นกองทัพอิสลามก็ได้เข้าพิชิตดินแดนสำคัญที่ไบแซนไทน์ครอบครองอยู่ คืออียิปต์และสามารถยึดเมืองต่างๆ รวมถึงเมืองท่าสำคัญคืออเล็กซานเดรียอีกด้วย ท่านอุมร์ رضي الله عنه ไม่เพียงแต่สามารถพิชิตและแผ่ขยายอาณาจักรอิสลามให้กว้างใหญ่เท่านั้น ยังได้จัดระบบปกครองอย่างมีประสิทธิภาพและเปลี่ยนให้เป็นดินแดนที่มีความเจริญอีกด้วย ได้มีเมืองสำคัญ ๆ เกิดขึ้นในสมัยของท่านหลายแห่ง

ท่านอุมร์ رضي الله عنه ได้เริ่มจัดให้มีระบบปฏิทินของอิสลาม โดยการนำเอาระบบฮิจญเราะฮ์ศักราชมาใช้ (al-‘Asqalāni, 1986 :7/310) ซึ่งโดยทั่วไปการเริ่มนับศักราชจะเกี่ยวข้องกับกาเกิดหรือการตายของบุคคลสำคัญ หรือเกี่ยวกับการสถาปนาอำนาจของอาณาจักรและความยิ่งใหญ่อื่น ๆ แต่ปฏิทินอิสลามมีลักษณะแปลกแตกต่างจากศักราชแบบอื่น มันไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเกิดหรือการตายของศาสนทูตแห่งอิสลาม ไม่ได้เกี่ยวข้องกับวันสถาปนาชัยชนะใด ๆ แต่มันเริ่มนับจากวันแห่งการอพยพ การกำหนดเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดที่มีลักษณะพิเศษและมีวิสัยปัญญาแฝงอยู่ มันชี้ไปยังศาสนอิสลาม แสดงให้เห็นว่าศาสนอิสลามให้ความสำคัญกับความศรัทธาว่าเป็นสิ่งที่สูงค่าที่สุดที่ควรจะได้รับรางวัลตลอดไป ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮ์ที่ไดริเริ่มสิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ เอาไว้อีกมากมาย อาทิเช่น ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกที่จัดตั้ง Bayt al-Māl (คลังหลวง) ของมุสลิมขึ้น ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกที่จัดให้มีการบันทึกรายรับรายจ่ายในหน่วยงานต่างๆของรัฐ และการจ่ายเงินเดือนแก่ผู้มีสิทธิรับเงิน ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกที่จัดให้มีบ้านพักรับรองแขกและการเก็บอาหารให้เต็มเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ไร้ญาติขาดมิตร ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกที่ออกตรวจตราประชาชนในเวลากลางคืน ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกที่แต่งตั้งให้มีผู้พิพากษา และเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกที่สั่งให้จัดตั้งที่ทำการ ไพรณีย์ และอื่น ๆ อีกมากมาย

ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه ได้กลายเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกที่ได้รับฉายาว่า Amīr al-Mu’minīn (ผู้บัญชาการแห่งศรัทธาชน) อันเป็นฉายาที่เคาะลีฟะฮ์รุ่นหลังได้นำไปประดับตำแหน่งตัวเองกันตลอดมา (Zidan, 1998: 65) ความสำเร็จที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ มากมายทำให้ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه ได้กลายมาเป็นแบบอย่างของนักบริหารและนักปกครองที่อยู่ในอุดมคติของชาวมุสลิมทุกคนตลอดประวัติศาสตร์อิสลามที่ผ่านมา และยุคสมัยของท่านเป็นสัญลักษณ์แห่งความ

รุ่งเรืองในแบบอุดมคติอิสลามอย่างเพียบพร้อมที่สุด ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه สิ้นชีวิตลง โดยการถูกลอบสังหารจากชาวเปอร์เซียคนหนึ่งที่มีชื่อว่า **อูญ ลูลูลู** ในปี ค.ศ. 643(ฮ.ศ.24)ในขณะที่ท่านกำลังละหมาดอยู่ในมัสยิด นักประวัติศาสตร์บางคนมีความเห็นว่า การลอบสังหารท่านอุมร์ رضي الله عنه เป็นการสมรู้ร่วมคิดกันมาอย่างคิระหว่างพวกอิวและเปอร์เซีย(นักวิ, 2543: 129)

3) เคาะลีพะฮุ อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน

ก่อนที่ท่านอุมร์ رضي الله عنه จะเสียชีวิต ด้วยบาดแผลจากการถูกลอบแทง ท่านได้แต่งตั้งสภาที่ปรึกษาหรือที่เรียกว่า *Ahi al-Hall wa al-'Aqd*¹⁰⁰ จำนวน 6 ท่านจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ที่ถูกระบุว่าอยู่ในสวรรค์ 10 ท่าน¹⁰¹ เพื่อทำหน้าที่คัดเลือกและสรรหาผู้ที่สืบตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ระหว่างพวกเขาตัวเอง โดยท่านกำชับไม่ให้นำอับลุลาฮ์ رضي الله عنه บุตรชายของท่านเข้าร่วมในกระบวนการนี้ด้วย แม้คนทั่วไปต่างรับรู้ถึงคุณธรรมของบุตรชายของท่านก็ตาม ในที่สุดที่ประชุมได้คัดเลือกท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ให้เป็นเคาะลีฟะฮ์คนที่ 3 แห่งอาณาจักรอิสลาม ผู้คนก็พากันให้สัตยาบันต่อท่านอย่างพร้อมเพรียง(Zidan, 1998: 48) ท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เกิดในปี ค.ศ. 573 ท่านกำเนิดในตระกูลกรือซุแห่งเผ่าอูมัยยะฮ์ ซึ่งเป็นอดีตชนชั้นผู้ปกครองในมักกะฮ์ ท่านมีอายุน้อยกว่าท่านนบี ﷺ 5 ปี ท่านได้เข้ารับอิสลามโดยการเชิญชวนของท่านอูญบักร์ ท่านมีฐานะสำคัญคือเป็นบุตรเขยท่านนบี ﷺ โดยได้แต่งงานกับบุตรสาวของท่านนบี ﷺ 2 คน คนแรกคือรูกอยยะฮ์ เมื่อรูกอยยะฮ์เสียชีวิต ท่านอูษมาน رضي الله عنه ได้แต่งงานกับอุมมุคัลโหม ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ท่านได้รับสมญานามว่า *Dhū al-Nūrayn*(เจ้าของรัศมี 2 ดวง)(al-Khamīs, 1999: 60)

การรับหน้าที่เป็นเคาะลีฟะฮ์ของท่านอูษมาน رضي الله عنه เป็นการสานต่อนโยบายของท่านอูญบักร์ رضي الله عنه และท่านอุมร์ رضي الله عنه ในการขยายดินแดนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่อาณาจักรอิสลาม อาณาจักรอิสลามได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมอัฟกานิสถาน คูรอซาน อาร์เมเนีย อาเซอร์ไบจาน และบางส่วนของเอเชียMinor ตลอดจนดินแดนที่อยู่ในแอฟริกาเหนือและ

¹⁰⁰ แปลว่า ผู้คนแห่งการแก้ปมและการผูกปม หมายถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอน เป็นผู้ที่มิอำนาจแท้จริงในการเลือกผู้นำสูงสุดในแง่ของนิติศาสตร์อิสลาม

¹⁰¹ มีหะดีษท่านนบี ﷺ ได้กล่าวชื่อเศาะหาบะฮ์ 10 ท่านว่าอยู่ในสวรรค์ เรียกว่า *อะชะเราะมะ มุบัชชีเราะฮุ* แต่ที่เหลือเพียง 6 นั้น เนื่องจาก 3 คนได้เสียชีวิตไปก่อนแล้ว คือ อูญ บักร์ อัศ-ศิดดีก , อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ, อูญอัยคะฮ์ อิบน์ อัล-ญุรรอฮ์ ส่วนอีกคนอุมร์ ได้ตัดชื่อทิ้งไป คือสะอิด อิบน์ ซัยด เนื่องจากเป็นญาติสนิทกับเขา จึงมีเหลืออีกเพียง 6 คน คืออูษมาน อิบน์ อัฟฟาน, อะลี อิบน์ อบี ฏอลิบ, ฏอลหะฮ์ อิบน์ อับดุลลอฮ์, ซุบัยร อิบน์ อาวาม, อับดุล เราะมาน อิบน์ อาวฟ, สะอูด อิบน์ อบี วิกกอศ

เกาะต่าง ๆ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในสมัยของท่านอุษมานอาณจักรอิสลามได้กลายเป็นมหาอำนาจทางทะเลอีกด้วย โดยภาระกิจหลักก็เพื่อต่อสู้กับการรุกรานของไบแซนทีน กองทัพเรือมุสลิมได้พิชิตเกาะไซปรัส เกาะโรดส์ และยึดเมืองอเล็กซานเดรียคืนจากพวกโรมันได้ พร้อมกับขับไล่อำนาจโรมันออกจากดินแดนอียิปต์ได้ กองทัพเรือกลายเป็นหลักประกันที่สำคัญของดินแดนอิสลาม เพราะได้กลายมาเป็นผู้คุ้มครองตามชายฝั่งจากการรุกรานของพวกไบแซนทีน อัน-นัควี (นัควี, 2543 : 139-140) ได้ให้ข้อสังเกตถึงยุคสมัยแห่งการพิชิตของท่านอุษมาน **ﷺ** เอาไว้ว่า

“การพิชิตของมุสลิมได้มาถึงขีดสูงสุดในสมัยการปกครองของท่านอุษมาน การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตวิทยาที่อิสลามสร้างขึ้น ก็คือความกระตือรือร้นที่จะต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ **ﷻ** และความต้องการที่จะพิชิตชีวิตในการต่อสู้ ความกระหายที่จะเข้าสวรรค์และการไม่ยอมได้สิ่งใด ๆ ในโลกนี้ ความไม่เกรงกลัวในการเผชิญหน้ากับศัตรูที่มีจำนวนมากกว่า ตลอดจนความทรหดอดทนและเหนือสิ่งอื่นใดคือการช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ คือสาเหตุที่ทำให้อาหรับได้รับชัยชนะอันยิ่งใหญ่ มหาอาณาจักรเปอร์เซียและไบแซนทีนได้ตกอยู่ใต้อำนาจของพวกอาหรับและไม่มีอำนาจใดที่จะมาสกัดกั้นการตีหน้าของอาหรับในแอฟริกาเหนือได้ หลายประเทศและเมืองที่เข้มแข็งต่าง ๆ ล้วนตกอยู่ใต้อำนาจของอาหรับราวกับเมืองเหล่านี้เป็นไข่มุกของสร้อยคอที่ขาด บางทีอาจเป็นความโปรดปรานของอัลลอฮ์ **ﷻ** ที่พระองค์กำหนดให้ท่านอุษมาน **ﷺ** ขึ้นสืบอำนาจต่อจากท่านอุมร์ **ﷺ** และวงเวียนแห่งการพิชิตที่เริ่มมาตั้งแต่ท่านอุมร์ **ﷺ** จะต้องหมุนไปข้างหน้าและมีความมั่นคงแข็งแรงขึ้น เพราะบรรดาแม่ทัพคนสำคัญและผู้ปกครองเมืองส่วนใหญ่อย่างเช่น มูอาวียะฮ์ อิบну อบี สุฟยาน, อับดุลลอฮ์ อิบну สะอูด อิบну อบี ซาเราะฮ์, มัรวาน อิบну อัล-หะกัม, วะลีด อิบну อุกบะฮ์ ล้วนเป็นคนในตระกูลอุมัยยะฮ์ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับท่านอุษมาน คนเหล่านี้เป็นผู้เคลื่อนไหวกว่า ๆ ให้คนนับล้านเข้ามาสู่อิสลาม นี่คือการจำเริญที่ยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์”

ผลงานชิ้นสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของท่านอุษมาน **ﷺ** ก็คือการสานต่องานเผยแผ่อัล-กูรออันที่ได้รับการรวบรวมเรียบร้อยแล้วในสมัยท่านอับบักร์ **ﷺ** โดยท่านได้สั่งให้มีการคัดสำเนาขึ้นเพื่อส่งไปยังเมืองต่าง ๆ จากนั้นผู้คนจะได้คัดลอกหรือเปรียบเทียบความแม่นยำต่อไป (Awdah, 1989 : 28) ท่านอุษมาน **ﷺ** ได้ทำให้มุสลิมอ่านอัล-กูรออันโดยสำเนียงเดียวกัน ถือเป็นสำเนียงของผู้คนในยุค

ของท่านนบี ﷺ ซึ่งการตัดสินใจครั้งนี้เป็นการยุติความแตกต่างระหว่างสำเนียงของคนอิรัก ซีเรีย และที่อื่น ๆ และก่อให้เกิดเอกภาพความเป็นหนึ่งเดียวในการอ่านอัล-กุรอาน

ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ สิ้นชีวิตโดยการถูกสังหารในขณะที่ท่านกำลังอ่านอัล-กุรอานอยู่ในบ้านของท่าน ในปีค.ศ. 656(ฮ.ศ.35) รวมอายุได้ 82 ปี ท่านปกครองอาณาจักรอิสลามเป็นเวลา 12 ปี มีรายงานว่า ครั้งหนึ่งท่านนบี ﷺ ท่านอับูบักร์ ﷺ ท่านอุมร์ ﷺ ท่านอูษมาน ﷺ ได้ขึ้นไปบนภูเขาหุค ภูเขาหุคได้สั่นไหว ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((أَبْتُ أَحَدٌ فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صَدِيقٌ أَوْ شَهِيدَانِ))

(رواه البخاري : ٣٤٣٤)

ความว่า “จงมั่นคงไว้เถิดอหุค แท้จริงผู้ที่อยู่บนเจ้าคือ นบีคนหนึ่ง
ซิดดีคคนหนึ่ง¹⁰² และชะฮีด(ผู้พลีชีพ)สองคน¹⁰³”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 3434)

3.2.1.2 ช่วงเวลาแห่งการทดสอบ: วิภคิตสมัยเคาะลีฟะฮ์อะลี อิบну อบี ฏอลิบ

ช่วงท้ายของการเป็นเคาะลีฟะฮ์ของท่านอูษมาน ﷺ เป็นจุดเริ่มที่นำพาอาณาจักรอิสลามไปสู่ภาวะแห่งการถูกทดสอบที่รุนแรง(เรียกในภาษาอาหรับว่า al-Fitnah al-Kubrā) ซึ่งต้นเหตุมาจากการที่ท่านอูษมาน ﷺ ถูกสังหาร¹⁰⁴ ในขณะที่สถานการณ์ยังไม่อาจคาดเดาได้ ท่านอะลี อิบну อบี ฏอลิบ ﷺ ก็ถูกขอร้องจากหลายคนให้ขึ้นมาเป็นเคาะลีฟะฮ์คนต่อไป ท่านอะลี ﷺ เป็นคนในตระกูลบนูฮาซิม ซึ่งเป็นตระกูลเดียวกับท่านนบี ﷺ และเป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่าน นบี ﷺ ท่านเกิดในปีค.ศ. 600 ท่านอะลี ﷺ มีอายุน้อยกว่าท่านนบี ﷺ 30 ปี ท่านได้รับการเลี้ยงดูจากท่านนบี ﷺ นอกจากนี้ท่านนบี ﷺ ยังได้ยกท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ บุตรสาวให้แต่งงานกับท่านอะลี ﷺ อีกด้วย

¹⁰² หมายถึง ท่านอับูบักร์ ﷺ

¹⁰³ หมายถึง ท่านอุมร์ ﷺ และท่านอูษมาน ﷺ

¹⁰⁴ ประเด็นที่เข้าใจผิดมากที่สุดคือ การคิดว่าความวุ่นวายมาจากการแย่งชิงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ แต่ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ต่างยอมรับเบื้องหลังการปลุกปั่นมาจากฝ่ายที่จ้องทำลายล้างอิสลาม โดยการเคลื่อนไหวของชายคนหนึ่งชื่อว่า อับดุลลอฮ์ อิบну สะบะฮ์ (‘awdah, 1989 : 30) อัล-เคาะมีส (al-Khamīs, 1999: 69) กล่าวว่า “สาเหตุหลักมาจากชายคนหนึ่งชื่อว่า อับดุลลอฮ์ อิบну สะบะฮ์ เป็นชาวอิรักจากเยเมน ปรากฏคุณด้วยการเข้ารับอิสลาม ต่อมาได้แสดงความกระตือรือร้นด้วยการเป็นผู้สนับสนุนท่านอะลี ﷺ” กล่าวสรุปได้ว่า ตัวของท่านอะลี ﷺ และครอบครัวของท่านนบี ﷺ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของความวุ่นวายของศัตรูที่ต้องการทำลายอิสลาม ทั้งนี้ประกอบเข้าด้วยกันกับสาเหตุอื่น ๆ อาทิลักษณะของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น

หลังจากเหตุการณ์สังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ผู้คนส่วนหนึ่งได้
 สัตยาบันให้ท่านอะลีย رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮ์ จากสถานการณ์นี้ได้ทำให้มุสลิมแตกออกเป็นสอง
 ความเห็น และกลายเป็นพลังที่ไม่ยินยอมกัน ระหว่างฝ่ายหนึ่งที่ยังไม่ยอมสัตยาบันต่อท่านอะ
 ลีย رضي الله عنه ต้องการให้จัดการกับฆาตกรที่สังหารเคาะลีฟะฮ์เสียก่อน ซึ่งในระยะแรกนำโดยท่าน
 หุญัยอาอิชะฮ์ رضي الله عنه ภริยาของท่านนบี ﷺ และต่อมานำโดยท่านมูอาวิยะฮ์ رضي الله عنه กับอีกฝ่ายหนึ่ง
 ต้องการให้มีการสัตยาบันต่อเคาะลีฟะฮ์ เพื่อให้สถานการณ์กลับสู่ภาวะปกติก่อน แล้วจึงมีการ
 ชำระคดี (Zidan, 1998: 98) สถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างคกอยู่ในห้วงอารมณ์คนละแบบ แม้จะ
 จัดการเจรจากันหลายครั้งก็ล้มเหลว และดูเหมือนว่า เสียงกระพือและข่าวลือต่าง ๆ จะระบาด
 ไปทั่วระหนระแหง ต่างฝ่ายต่างไม่ไว้วางใจกัน จุดยืนต่อการเสียชีวิตที่แตกต่างกันระหว่าง
 ท่านอะลีย رضي الله عنه กับกลุ่มที่นำโดยท่านหุญัยอาอิชะฮ์ رضي الله عنه นำไปสู่การสู้รบกันที่บัสเราะฮ์
 ประวัติศาสตร์เรียกสงครามครั้งนี้ว่า **สงครามอุฐู** เพราะท่านหุญัยอาอิชะฮ์ رضي الله عنه ได้นั่งบนอุฐู
 ความจริงแรกเริ่มของการเจรจากันนั้นไม่ได้มุ่งไปสู่การประหัตประหารกัน แต่ต้องการ
 สมานฉันท์และเกือบจะบรรลุผล (al-Tabari, n.d.: 3/36) แต่มีบางกลุ่มที่ไม่อยากให้ทั้งสองฝ่าย
 มีสันติได้เปิดฉากการโจมตีในยามค่ำคืน พวกนี้เป็นพวกที่ไม่ยอมฟังท่านหุญัยอาอิชะฮ์ رضي الله عنه
 ดังนั้น กลุ่มที่แสวงหาความวุ่นวายเหล่านี้คือผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริงในโศกนาฏกรรมครั้งนี้
 (นัควี, 2543: 170)

แม้สงครามอุฐูจบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายท่านอะลีย رضي الله عنه แต่มันเป็นการยุติศึกที่
 เต็มไปด้วยความปวดร้าวของทั้งสองฝ่าย สงครามครั้งนี้มันเหมือนกับอารมณ์ที่พุ่งพล่านที่พุ่งสู่
 ชิดสุดและได้รับการบรรเทาลงแล้ว การสู้รบของทั้งสองฝ่ายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครอยากให้เกิดขึ้น
 ความรู้สึกเหล่านี้เห็นได้จากบรรยากาศภายหลังสงครามที่เต็มไปด้วยความเศร้าโศกของทั้งสอง
 ฝ่าย สำหรับจุดยืนที่แตกต่างกันระหว่างท่านอะลีย رضي الله عنه และมูอาวิยะฮ์ رضي الله عنه แห่งซีเรียนั้นกลับเสียง
 ต่อการแตกสลายของประชาชาติอิสลามยิ่งกว่าหลายเท่า นัก ท่านมูอาวิยะฮ์ رضي الله عنه ยืนยันให้มีการ
 ลงโทษกลุ่มคนที่สังหารท่านอุษมาน رضي الله عنه ก่อน¹⁰⁵ ขณะที่ท่านอะลีย رضي الله عنه ถือว่าสถาบันคิลาฟะฮ์
 ควรได้รับการเคารพก่อน ท่านตัดสินใจที่จะต่อสู้กับทุกคนที่ทำทายอำนาจนี้ ความแตกต่างทาง
 ความคิดคนละขั้วของสองฝ่ายนำไปสู่สงครามคิฟฟีน และตามมาด้วยการกำเนิดกลุ่มเคาะ
 วาริจญ์ที่เป็นอีกขั้วหนึ่ง สุกทัยท่านอะลีย رضي الله عنه ได้เสียชีวิตจากการถูกลอบสังหารโดยมือทหาร
 คนหนึ่งที่ถูกส่งมาจากกลุ่มเคาะวาริจญ์ เมื่ออัล-หะสัน رضي الله عنه บุตรชายคนโตของท่านอะลีย رضي الله عنه
 ได้รับการสัตยาบันเป็นเคาะลีฟะฮ์คนต่อมา แต่เพียง 6 เดือน ท่านได้ยุติความขัดแย้งกับท่านมู

¹⁰⁵ ข้อสังเกตที่สำคัญมากก็คือ ท่านมูอาวิยะฮ์ رضي الله عنه ไม่ได้อ้างตัวเป็นเคาะลีฟะฮ์ และไม่ได้ต่อสู้กับท่านอะลีย رضي الله عنه
 เพื่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ ความขัดแย้งมิได้อยู่ที่ประเด็นใครเป็นเคาะลีฟะฮ์ (Ibn Taymiyah, 1993: 85-86)

อาวียะฮฺ ﷺ และสถานะของการเป็นเคาะลีฟะฮฺ ปีนันเรียกว่า Āmmal-Jamā'ah (ปีแห่งหมู่คณะ) เพื่อบอกถึงการกลับมารวมตัวกันอีกครั้งของประชาชาติอิสลาม

ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ของมุสลิมหลายกลุ่มพยายามอธิบายเหตุการณ์ในช่วงนี้ แต่แทบทุกคนมักโน้มเอียงไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่เสมอ คำอธิบายต่อเรื่องนี้ต้องอาศัยความเข้าใจหลักการอิสลาม การศึกษาสถานการณ์ที่เลวร้ายขณะนั้น และการประเมินความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ฝ่าย ทั้งก่อนและหลังสถานการณ์อันเลวร้าย ทำให้เข้าใจว่า ทุกฝ่ายถูกเหวี่ยงเข้าไปสู่กับดักที่เกือบหาทางออกไม่ได้ จนกระทั่งอัล-หะสัน ﷺ บุตรชายของท่านอะลียฺ ﷺ ได้ยุติมัน (al-Qaradāwī, 2006: 165) เหตุการณ์ครั้งนี้ หากอธิบายตามทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ของอะฮฺลุล-สุนนะฮฺ วัล-ญะมาอะฮฺ แล้วถือว่าท่านอะลียฺ ﷺ เป็นฝ่ายถูก อิบน์ คัษมียะฮฺ (Ibn Kathīr, 1993: 8/119) ได้กล่าวไว้ว่า “คัมภีร์ของอัลลอฮฺและแบบอย่างของท่านนบี ﷺ และมติส่วนใหญ่ของนักวิชาการรุ่นก่อน ๆ ล้วนให้ความเห็นว่า ทั้งสองฝ่ายต่างก็เป็นมุสลิม แต่ท่านอะลียฺ ﷺ และพวกของท่านเปรียบได้กับบรรดาผู้ที่ต้องต่อสู้ เป็นพวกที่ดีกว่า เพราะพวกเขาปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง” ท่านอะลียฺ ﷺ ได้แสดงความฉลาดให้เห็นชัดในสมัยของการปกครองของทั้งสามเคาะลีฟะฮฺก่อนหน้าท่าน แต่ทำไมคนทั้งชาวนฉลาดอย่างท่านอะลียฺ ﷺ จึงไม่เลือกยุทธศาสตร์อื่นในการเผชิญหน้ากับปัญหาทั้งหมดที่ก่อตัวขึ้นในสมัยของท่าน อย่างไรก็ตาม ถ้าเรามองอย่างรอบคอบ ท่านอะลียฺ ﷺ ได้เลือกยุทธศาสตร์ที่ถูกต้องเหมาะสมกับปัญหาที่ฉลาดของท่านแล้ว ยุทธศาสตร์ที่ดีไม่ได้หมายถึงปราศจากความวุ่นวาย แต่อาจทำให้มันเสียหายน้อยลง และหากท่านอะลียฺ ﷺ ไม่กระทำเช่นนี้ เหตุการณ์อาจวุ่นวายมากกว่าหลายเท่า หากพิจารณาระดับความวุ่นวายที่ก่อตัวขึ้นจากการตายของเคาะลีฟะฮฺสุอัยมาน ﷺ (นักวี, 2543 : 224-226) ท่านนบี ﷺ กล่าวไว้ระวางอนาคตลักษณะนี้เอาไว้ว่า

((... إني أرى الفتن تَفْعُ خِلالَ بِيوتِكُمْ مَوَاقِعَ القَطْرِ))

(رواه البخاري : ٣٣٥٣)

ความว่า “... แท้จริงฉันได้เห็นฟิทัศฮฺต่างๆ (วิกฤติ ความวุ่นวาย และการทดสอบ) ตกลงมาระหว่างบ้านเรือนของพวกท่าน (ประหนึ่งคั้ง) เป็นที่ร่วงหล่น”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 3353)

3.2.2 กลุ่มฟื้นฟูภายใต้การนำของอุมร์ อิบน์ อัลคัลอะซีซ(ค.ศ.682-ค.ศ.720 / ฮ.ศ.63-102)

การฟื้นฟูสภาพของผู้คนให้ดำรงอยู่บนสังคมนั้นได้ดำเนินมาอย่างสม่ำเสมอ ประสบทั้งความสำเร็จและบททดสอบ แต่ก็สามารถฝ่าฟันมาได้ จนกระทั่งเกือบหนึ่งศตวรรษ หลังจากการจากไปของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้มีนุรุษที่กำเนิดมาเพื่อนำการฟื้นฟูอิสลามและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมากที่สุดผู้หนึ่งในประวัติศาสตร์อิสลาม บทบาทของท่านไม่มีใครสามารถปฏิเสธได้ ท่านก็คือ เคาละลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ อัลคัลอะซีซ ผู้เป็นเคาละลีฟะฮ์คนที่ 8 แห่งราชวงศ์อุมะวียะฮ์ ปกครองในช่วง ค.ศ. 717-720 (ฮ.ศ. 99-101)

3.2.2.1 ความเป็นมา

ท่านอุมร์ อิบน์ อัลคัลอะซีซ อิบน์ มรวาน อิบน์ อัล-หะกัม เกิดในปีค.ศ. 681(ฮ.ศ. 61) ที่ไคโร อียิปต์ บิดาของท่านคืออัลคัลอะซีซ บุตรชายคนหนึ่งของเคาละลีฟะฮ์มรวาน อิบน์ อัล-หะกัม แห่งราชวงศ์อุมะวียะฮ์ มารดาชื่อว่า อุมมู อาศิม ลัยลา บินดี อาศิม อิบน์ อุมร์ อิบน์ อัล-คัลอะซีซ เป็นหลานสาวคนหนึ่งของเคาละลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ อัล-คัลอะซีซ นั่นเอง(al-Baghdādī ,1984:9) บิดาของอุมร์ คืออัลคัล อะซีซ เคยอยู่ในฐานะราชทายาทของเคาละลีฟะฮ์อัลคัล มาลิก อิบน์ มรวาน(ปกครองในช่วง ค.ศ. 685-705 / ฮ.ศ. 65-86) ซึ่งเป็นพี่ชายของบิดาท่าน แต่บิดาท่านได้เสียชีวิตเสียก่อน ท่านอุมร์ อิบน์ อัลคัลอะซีซ เติบโตขึ้นมาในช่วงเวลาที่ยังมีเสาะหาบะฮ์ฮะฮ์บางคนยังมีชีวิตอยู่ และเป็นสมัยที่ศิษย์ของพวกเขาจำนวนมาก(เรียกว่า ตาบิอูน) ท่านได้รับการศึกษาด้านอิสลามอย่างดีเยี่ยม ท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่มตั้งแต่ยังเยาว์ มีความรู้ด้านอัล-หะดีษ ฟิกฮ์(นิติศาสตร์อิสลาม)อย่างลึกซึ้ง จนเป็นที่รู้จักกันดีว่า ท่านคือปราชญ์แถวหน้าคนหนึ่งในสาขาวิชาดังกล่าว ดังนั้น จากความรู้นี้เองทำให้ง่ายสำหรับท่านที่จะรู้และเข้าถึงฐานรากของสังคมในสมัยที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังมีชีวิตอยู่(al-Mawdūdī , 1979 : 46) ชีวิตส่วนตัวของท่านอุมร์ อิบน์ อัลคัลอะซีซ เป็นคนที่มีความยำเกรงต่อพระเจ้า รักความยุติธรรม ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความสมถะ ปฏิสัมพันธ์กับผู้คนอย่างดีเยี่ยม แต่เนื่องจากท่านเป็นคนในราชวงศ์อุมะวียะฮ์ ทำให้มีประสบการณ์ในการทำงานเป็นข้าหลวงคนสำคัญมาก่อน ก็คือการเป็นผู้ปกครองเมืองมะดีนะฮ์ในสมัยเคาละลีฟะฮ์อัลคัล มาลิก

การเป็นเคาละลีฟะฮ์ของท่านอุมร์ อิบน์ อัลคัลอะซีซ นับเป็นเรื่องประหลาด เพราะเป็นการขึ้นรับตำแหน่งตามคำสั่งเสียที่เคาละลีฟะฮ์ สุลัยมาน อิบน์ อัลคัล มาลิก เขียนเป็นพินัยกรรมเอาไว้ว่า “นี่คือบันทึจากบ่าวของอัลลอฮ์ สุลัยมาน ผู้บัญชาการแห่งศรัทธาชน(อะมีร์ลุมอ์มีนีน)ที่มีต่ออุมร์ อิบน์ อัลคัลอะซีซ แท้จริงฉันขอแต่งตั้งให้เขาสืบตำแหน่งเคาละลีฟะฮ์หลังจาก

ฉัน และหลังจากเขาคืออะซีด อิบน์ अबดุลมาลิก ดังนั้น พวกท่านจงเชื่อฟังปฏิบัติตามเขา จงเกรงกลัวอัลลอฮ์และอย่าขัดแย้งกัน ดังนั้น เขาเป็นที่มุ่งหวังในหมู่พวกท่าน” (al-Baghdādī, 1984:60) ท่านอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ อยู่ในตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ระหว่างปี ค.ศ. 717-720(ศ.ศ. 99-101) ถือว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดของราชวงศ์อุมะวียะฮ์ ใช้ชีวิตในแบบของเคาะลีฟะฮ์ ผู้ได้รับทานำในอดีต ท่านใช้เงินเพียงวันละ 2 คิรฮัม และสวมเสื้อผ้าธรรมดา ๆ เหมือนคนยากจน กล่าวกันว่าในวังของท่านนั้น ไม่มีใครทนายถูกว่าคนไหนคือเคาะลีฟะฮ์ ท่านมีภรรยาเพียงคนเดียว ลักษณะและการเป็นอยู่ของท่านทำให้ดูเหมือนจะเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์จากท่านอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ แทนที่จะเป็นสุลัยมาน อิบน์ अबดุล มาลิก(al-Nadwī, 1976: 1/20) ท่านอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ เป็นเคาะลีฟะฮ์ที่สะท้อนภาพของผู้ผูกพันกับอิสลามอย่างลึกซึ้งตลอดชีวิตของท่าน ท่านร้องให้ด้วยความเกรงกลัวอัลลอฮ์ ซ้ำ บ่อยมาก ครั้งหนึ่งท่านได้กล่าวคุณบะฮ์ แล้วท่านได้อ่านอายะฮ์ที่ว่า

﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ
سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا
الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سِيلَتْ ﴿٨﴾
بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ
كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾﴾
(سورة التكويد: ١-١٣)

ความว่า: “เมื่อดวงอาทิตย์ถูกม้วนดับแสงลง และเมื่อบรรดาดวงดาวร่วงหล่นลงมากระจัดกระจาย และเมื่อบรรดาภูเขาถูกเคลื่อนย้าย และเมื่ออูฐท้องสืบเดือนถูกทอดทิ้ง และเมื่อสัตว์ถูกนำมารวมกัน และเมื่อทะเลถูกเป็นไฟ และเมื่อชีวิตทั้งหลายถูกจัดเป็นคู่ และเมื่อทารกหญิงที่ถูกฝังทั้งเป็นถูกถาม ด้วยความผิอันใดเขาจึงถูกฆ่า และเมื่อบันทึกทั้งหลายถูกกางแผ่ และเมื่อชั้นฟ้าถูกเลิกออก และเมื่อนรกถูกจุดให้ลุกสว่างจ้า และเมื่อสวรรค์ถูกนำมาใกล้”

(อัค-ตักวีร : 1-13)

ท่านอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ อ่านถึงตอนนี้ ท่านได้ร้องให้ พลอยทำให้คนในมัสญิดร้องให้ เสียงร้องให้จึงระงมไปทั้งมัสญิด (al-Baghdādī, 1984: 218)

3.2.2.2 การฟื้นฟู

ภารกิจแรกเริ่มของท่านอุมร์ อิบну อับดุลอะซีซ ก็คือการปฏิรูปเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของประชาชนจากการกระทำของระบอบการปกครองของราชวงศ์อุมะวียะฮ์ ท่านก็เริ่มตรวจสอบกิจการงานต่างๆของรัฐ มีการปลดผู้ปกครองบางคนออกจากตำแหน่ง ในเมื่อสงสัยว่ามีพฤติกรรมที่ทุจริต และได้มีการแต่งตั้งผู้ที่มีความยุติธรรมให้ดำรงตำแหน่งแทน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างระบอบการปกครองที่ยุติธรรม นอกจากนี้ ท่านอุมร์ อิบну อับดุลอะซีซ ได้ฟื้นฟูกฎหมายอิสลามพร้อมกับการนำไปใช้อย่างยุติธรรม ท่านกำชับให้ผู้ปกครองของท่านให้เอาใจใส่ต่อการปกครองด้วยความยุติธรรม และไม่อนุญาตให้ลงทัณฑ์ชั้นอุกฉกรรจ์ เช่น การตัดมือประหารชีวิต จนกว่าจะได้รับความเห็นชอบจากท่านเสียก่อน การเน้นความยุติธรรมและความเสมอภาคในการใช้กฎหมาย ทำให้ความนิยมในกฎหมายอิสลามจึงได้กลับมามีชีวิตชีวอีกครั้งหนึ่งในสมัยของท่านได้เห็น โครงการสวัสดิการอย่างมากมาย การสร้างที่พักคนเดินทาง การขุดบ่อน้ำและคลองในหลายพื้นที่ และมีการอุปถัมภ์คนยากจนและเด็กกำพร้า และอื่น ๆ อีกมากมาย

ท่านอุมร์ อิบну อับดุล อะซีซ ยังเป็นผู้กำหนดนโยบายใหม่ต่อกลุ่มต่อต้านต่าง ๆ โดยใช้คำสอนอิสลามเข้ามาปรองดอง ดังเช่นการปฏิบัติกับกลุ่มชีอะฮ์ ท่านได้ปรับวิธีการปฏิบัติเสียใหม่ เช่นเดิมนั้นคนในราชวงศ์อุมะวียะฮ์มักใช้เวทีปราศรัยสาปแช่งท่านอะลีย عليه السلام ในการละหมาดวันศุกร์ ท่านเห็นว่าเป็นการกระทำที่ขัดกับหลักการอิสลาม จึงออกคำสั่งให้หยุดการกระทำเช่นนั้นเสีย (al-Muhāmi, 1993: 36; Fā'ūr, 1991: 44) โดยท่านได้ทดแทนด้วยอายะฮ์อัล-กูรออันที่ว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ
الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

(سورة النحل : ٩٠)

ความว่า: “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดีและการบริจาคแก่ญาติใกล้ชิดและให้ละเว้นจากการทำลามกและการชั่วช้าและการอธรรม พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้าเพื่อพวกเจ้าจักได้รำลึก”

(อัน-นะหุล :90)

ภารกิจสำคัญอย่างมากของท่านอุมร์ อิบну อับดุลอะซีซ ก็คือการปฏิรูป Bayt al-Mal (คลังหลวง) เนื่องจากเคาะลีฟะฮ์คนก่อน ๆ ได้ยึดมาเป็นของตนเอง และนำไปใช้จ่ายตามอำเภอใจ อีกทั้งคนในราชวงศ์อุมะวียะฮ์และผู้มีอิทธิพล ได้ยึดเอาทรัพย์สินสาธารณะมาเป็นของ

ตนเองอย่างมากมาย ท่านจึงออกคำสั่งให้มีการนำทรัพย์สินเหล่านั้นมาคืนแก่คลังสาธารณะ มาตรการนี้ถูกคัดค้านจากพวกคนชั้นสูงอย่างหนัก แต่ก็ไม่เป็นผล ท่านสามารถผลักดันมาตรการดังกล่าวอย่างเป็นทางการขึ้นตอนจนสำเร็จ ท่ามกลางความพึงพอใจของประชาชน ท่านอุมร์ อิบну अबดุลอะซีซ ตระหนักดีถึงความมั่งคั่งและทรัพย์สินได้เปลี่ยนแปลงนิสัยของเคาะลีฟะฮ์และชนชั้นปกครองไปอย่างไรและได้สร้างความเสียหายให้กับอาณาจักรเพียงใด ท่านได้วางมาตรการที่เข้มงวดในการตรวจสอบคลังหลวง แม้แต่อุมมิดีส่วนตัวของภรรยาของท่านก็ถูกนำมาเก็บไว้ที่คลังหลวง ตัวท่านเองไม่เคยเบิกสิ่งใดจากคลังหลวงเลย หลังจากเสร็จราชการในยามค่ำคืน ท่านจะดับตะเกียงที่เป็นของคลังสาธารณะก่อน หากจะทำงานส่วนตัว

ท่านอุมร์ อิบну अबดุลอะซีซ ยังได้หันมาเอาจริงเอาจังกับเรื่องการจัดเก็บภาษี ท่านเห็นว่าทรัพย์สินจำนวนมากที่ได้ถูกเรียกเก็บจากบรรดามุสลิมอย่างไม่เป็นธรรม ดังนั้น ท่านจึงได้สั่งให้บรรดาผู้ปกครองตามเมืองต่าง ๆ ยุติการเก็บทรัพย์สินดังกล่าว พร้อมกับได้ลดอัตราการจัดเก็บภาษีด้วย บรรดาเคาะลีฟะฮ์ก่อนหน้าท่านได้ยึดครองที่ดินของประชาชนโดยไม่ชอบธรรม ท่านจึงสั่งให้คืนที่ดินให้แก่เจ้าของที่ดินเดิม ถ้าหากว่าเจ้าของเดิมไม่มีที่อยู่ก็ให้มอบที่ดินดังกล่าวให้กับคลังหลวง ท่านพยายามขจัดความเดือดร้อนของประชาชน โดยการยกเลิกภาษีต่าง ๆ ทั้งหมดที่กำหนดขึ้นโดยขัดกับกฎหมายอิสลาม คงเหลือแต่ภาษีที่สอดคล้องกับกฎหมายอิสลามเท่านั้น ท่านได้กล่าวถ้อยคำที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์อิสลามว่า “มุฮัมมัดถูกส่งมาเป็นศาสนทูต ไม่ได้มาเป็นผู้เก็บภาษี”(Shalabi, 1989:361) การปฏิรูปทางเศรษฐกิจของท่านกระจายความมั่งคั่งไปสู่ชนชั้นล่าง ทำให้ประชาชนไม่ต้องแบกรับภาษีที่หนักเกินไป และสามารถยื่นบนขาของตัวเองได้ ผลที่เกิดขึ้นก็คือเป็นครั้งแรกที่อาณาจักรของท่านไม่มีคนจนรับชะกาต คังการรายงานของยะหุยา อิบну สะอีด ซึ่งเป็นคนที่ท่านอุมร์ อิบну अबดุลอะซีซ ส่งไปเก็บชะกาตในแอฟริกา เมื่อท่านเก็บชะกาตได้ก็เริ่มหาคนรับชะกาต แต่เขาได้แจ้งกลับมาว่า ไม่พบคนยากจนที่จะมารับชะกาตแม้แต่คนเดียว(al-Nadwi, 1976: 1/34) การปฏิรูปทั้งระบอบการบริหารและระบอบการคลังที่มีประสิทธิภาพตามหลักการอิสลาม ทำให้ประชาชนในอาณาจักรอิสลามได้สัมผัสกับระบอบการปกครองที่ยุติธรรมอย่างแท้จริง

ผลของความยุติธรรมในนโยบายของอุมร์ อิบну अबดุลอะซีซ ได้สร้างความยุติธรรมไม่เพียงแต่มุสลิมเท่านั้น คนไม่ใช่มุสลิมก็สัมผัสได้เช่นกัน ทำให้ในสมัยของท่านเป็นสมัยที่ได้สร้างแรงดึงดูดใจในการเข้ารับอิสลามอย่างมากที่สุดจนยากจะหาสมัยใดในประวัติศาสตร์เปรียบได้ ความจริงเคาะลีฟะฮ์ยุคก่อน ๆ ไม่ค่อยสนใจการเผยแผ่อิสลามเท่าที่ควร อีกทั้งพฤติกรรมส่วนตัวยังเป็นอุปสรรคในการเข้ารับอิสลามของผู้คนเสียด้วยซ้ำไป ดังนั้น ผู้คนส่วนใหญ่ในดินแดนที่ถูกพิชิตจึงยังคงนับถือศาสนาเดิม ๆ ของพวกเขาอยู่ แต่ในสมัยของท่านอุมร์ อิบну अबดุลอะซีซ ได้สะท้อนคำสอนอิสลามจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติอย่างเห็นได้ชัดเจน ทำให้เกิดปรากฏการณ์

สำคัญให้กับดินแดนต่าง ๆ ที่มุสลิมได้ขยายตัวเข้าไปครอบครอง นั่นคือการก่อให้เกิดคลื่นของผู้คนที่หันมารับอิสลามอย่างกว้างขวางที่สุด การเข้ารับอิสลามของผู้คนในดินแดนต่าง ๆ ทำให้คลังหลวงขาดภาษีอากรชะฮะฮ์ ซึ่งเป็นภาษีรายหัวของประชาชนที่มีใช้มุสลิม¹⁰⁶ ทำให้ไม่เป็นที่พอใจแก่พวกชนชั้นปกครองที่เกรงว่าเงินคลังสาธารณะจะหมดไปมากที่สุด แต่ท่านอุมร์ อิบน์ อับดุล อะซิช ได้ตอบกลับไปว่า “ฉันจะยินดีมากหากคนที่ไม่ใช่มุสลิมทั้งหมดเข้ารับอิสลาม(เงินคลังหลวงไม่มีเงิน) แล้วท่านกับฉันต้องไปไถพรวนดินเพื่อยังชีพ”(al-Qaradāwī, 2006: 25)

ความพยายามของท่านอุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิช ในการเผยแผ่อิสลามไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่สร้างสังคมที่ยุติธรรมเพื่อดึงดูดใจคนมิใช่มุสลิมเท่านั้น ท่านยังได้ส่งสาส์นเผยแผ่อิสลามไปยังดินแดนต่าง ๆ นอกอาณาจักรอิสลามอีกด้วย(Shalabi, 1989:370) ดังเช่นกับการปฏิบัติกับมุสลิม นอกจากนี้ เคาลีพะฮ์อุมร์ยังได้จัดส่งสาส์นไปยังราชาต่าง ๆ ในอินเดีย 7 คน เพื่อเชิญชวนพวกเขาเข้ารับอิสลาม ซึ่งบรรดาราชาจำนวนมากได้ตอบสนองคำเชิญชวนนี้ และได้เปลี่ยนชื่อของพวกเขามาเป็นภาษาอาหรับ ท่านยังได้ส่งสาส์นเชิญชวนเผ่าเบอร์เบอร์ต่าง ๆ ในแอฟริกาเหนือมาสู่อิสลาม ผู้คนจำนวนมากได้ตอบรับคำเชิญชวนนี้และเป็นผลให้มุสลิมกลายเป็นชนกลุ่มใหญ่ในแอฟริกาเหนือมาจนถึงวันนี้ ท่านยังส่งสาส์นเชิญชวนไปยังดินแดนในเอเชียกลางอีกด้วย(al-Nadwī, 1976:1/34) เนื่องจากการดำเนินนโยบายให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา การนำเสนออิสลามทั้งทฤษฎีและปฏิบัติอย่างเป็นระบบ ทำให้เขาเหล่านั้นเข้ารับอิสลามเป็นกลุ่ม ๆ ได้อย่างง่ายดาย ในสมัยนี้จึงเป็นยุคที่คนไม่ใช่อาหรับได้กลายมาเป็นมุสลิมอย่างมากมาย และเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในการร่วมสร้างอารยธรรมอิสลามในสมัยต่อมา

จุดเด่นของท่านอุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิช ก็คือ ท่านเป็นผู้มีความเข้าใจลึกซึ้งในคำสอนอิสลาม มีความรู้ในระดับปราชญ์คนหนึ่งที่ได้รับการศึกษาอิสลามมาอย่างดี กระทั่งมีผู้กล่าวว่า บรรดานักปราชญ์ทั้งหลายในสมัยนั้นต่างเคยศึกษาร่วมกับท่านอุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิช ทั้งนี้ การเป็นผู้รู้อย่างลึกซึ้งในอิสลามนี้เอง ท่านอุมร์จึงได้เริ่มงานที่สำคัญที่สุดชิ้นต่อมา นั่นคือ การสนับสนุนปราชญ์อิสลามให้เคลื่อนไหวทางวิชาการ จัดเก็บรวบรวมและพิทักษ์รักษาคำสอนอิสลามเอาไว้ ท่านจึงได้คิดต่ออย่างใกล้ชิดกับปราชญ์จำนวนมาก เพื่อทำให้ภารกิจดังกล่าวประสบผลสำเร็จ ท่านถือว่าทุกคนต้องเข้าเกี่ยวข้องกับความรู้ ท่านกล่าวว่า “ถ้ามีความสามารถท่านต้องเป็นผู้รู้ ถ้าไม่สามารถก็ต้องเป็นผู้เรียนรู้ ถ้าไม่สามารถก็จงรักผู้รู้และผู้เรียนรู้ ถ้าไม่สามารถจงอย่าเกลียดพวกเขา” (Fā'ūr, 1991:212) การเรียกร้องที่เอาจริงเอาจังของท่านอุมร์ อิบน์ อับดุลอะซิช ในเรื่องนี้ได้ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประวัติศาสตร์อิสลาม นักวิชาการอิสลามสาขาต่าง ๆ

¹⁰⁶ เป็นภาษีที่มุสลิมจะคุ้มครองพวกเขา พวกเขาไม่ต้องเป็นทหาร ซึ่งจำนวนต่อคนไม่ได้มากนัก แต่หากประชากรที่ไม่ใช่มุสลิมมีจำนวนมาก ก็ทำให้กลายเป็นเงินจำนวนมากมหาศาลอยู่เหมือนกัน

ได้รับกำลังใจและเริ่มงานกันอย่างจริงจัง ศาสตร์สำคัญที่สุดที่ได้รับการเรียกร้องให้มีการพิทักษ์ ชำระให้บริสุทธิ์ก็คือ อัล-หะดีษ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของคำสอนอิสลามรองจากอัล-กุรอาน ท่านอุมร์ อิบну อับดุลอะซีซ เคยเขียนจดหมายไปถึงออบูบักร์ อิบну หัซม ว่า “จงพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นจากอัล-หะดีษของท่านเราะสูล แล้วบันทึกมันไว้...” (Fā'ūr, 1991:214) ดังนั้น นับแต่สมัยของท่านอุมร์ อิบนุ อับดุลอะซีซ เป็นต้นมา ก็ได้เกิดการบันทึกอัล-หะดีษ การตรวจสอบอัล-หะดีษอย่างแพร่หลาย และส่งผลต่อการจัดระเบียบนิติศาสตร์โดยนักวิชาการจำนวนมาก

ท่านอุมร์ อิบนุ อับดุลอะซีซ ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์สุลตอบแบบมาจาก เคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบนุ อัล-ค็อฎฏอบอย่างแท้จริง ท่านสอดส่องประชาชนที่ทุกข์ยาก ช่วยเหลือพวกเขา วิถีปฏิบัติของท่านได้รับความชื่นชมจากประชาชนทั่วทั้งอาณาจักร ทั้งคนมุสลิมและมิใช่มุสลิม จนท่านถูกขนานนามว่าเป็น อัล-คุละฟาอ์ อีร-เราะซีคูนของท่านที่ห้า สุฟยาน อัษ-ษะรีฟ (al-Baghdādī, 1984:73) กล่าวว่า “คุละฟาอ์(พหูพจน์ของคำว่าเคาะลีฟะฮ์)มีห้าท่าน(หมายถึงอีร-เราะซีคูน) คือ ออบูบักร์ อุมร์ อุษมาน อะลี และอุมร์ อิบนุ อับดุลอะซีซ” ท่านอุมร์ อิบนุ อับดุลอะซีซ ได้เสียชีวิตในปี ค.ศ 720(ฮ.ศ101) ท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นเวลา 2 ปี 5 เดือน ด้วยอายุ 39 ปี (al-Baghdādī, 1984:327) โดยท่านถูกวางยาพิษโดยกลุ่มผู้มีอำนาจระดับสูงที่ไม่พอใจการปกครองของท่าน(Fā'ūr, 1991:41) ก่อนจะเสียชีวิตท่านไม่ได้แสดงความต้องการที่จะแก้แค้นคนที่ลิดร้ายแต่ประการใด ยุคการปกครองของท่านอุมร์ อิบนุ อับดุลอะซีซ นั้นจึงสั้นเช่นเดียวกับอายุของท่าน แต่อิทธิพลของท่านยังไม่เคยสิ้นสุด ตลอดหน้าประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ท่านหะสัน อัลบัศรี (Fā'ūr, 1991:88) ได้ข่าวการจากไปของ ท่านอุมร์ อิบนุ อับดุลอะซีซ ท่านกล่าวว่า “มนุษย์ที่ดีที่สุด(ในยุคสมัย)ได้ตายจากไปแล้ว”

3.2.3 บรรดาเหล่านักฟื้นฟูในสาขาต่างๆ

กลุ่มฟื้นฟูในยุคแรกเริ่ม ได้กระทำงานสำคัญ 2 ประการ ประการแรกคือการปลดปล่อยดินแดนต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การยึดครองของมหาอำนาจ งานนี้เริ่มต้นผลักดันในสมัยท่านออบูบักร์ และก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วในสมัยอุมร์และขึ้นสู่จุดสูงสุดในสมัยท่านอุษมาน ก่อนจะชงกั้นเนื่องจากความวุ่นวายภายใน การขยายอิสลามไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ได้ก้าวไปสู่จุดสูงสุดอีกครั้งในสมัยของราชวงศ์อุมะวียะฮ์ โดยมีแม่ทัพที่เชี่ยวชาญทั้งการรบและการแสดงคุณธรรมอิสลามให้เห็นในดินแดนที่ถูกพิชิตมากมาย อาทิเช่น อุกบะฮ์ อิบนุ นาฟิอู แม่ทัพผู้พิชิตแอฟริกาเหนือใน ส่วนของดินแดนมักริบทั้งหมด(al-Suwaydān, 2005: 22) , กุฎัยบะฮ์ อิบนุ มุสลิม อัล-บาสีลีย เป็นแม่ทัพอิสลามในการพิชิตดินแดนทางภาคตะวันออก และตุรกีสถาน , มุซา อิบนุ นุสอยร และฏอริก อิบนุ ซิยาดี เป็นแม่ทัพอิสลามในการพิชิตสเปน(al-Suwaydān, 2005 : 24), มุฮัมมัด อิบนุ กอลิม พิชิตแคว้นสินธุของอินเดีย เป็นต้น ขณะเดียวกันภายในอาณาจักรก็ได้มีผู้ทรงความรู้และคุณธรรม

ปรากฏขึ้นจำนวนมาก ทั้งหมดได้มีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงและฝึกอบรมผู้คน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้คน บุคคลที่สำคัญเหล่านี้ อาทิเช่น หะสัน อัล-บัศรีญ , อับดุลลอฮ์ อิบน์ มุบาร็อก, สะอิด อัล-มุสยิบ, อิบน์ ซิริน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม งานฟื้นฟูที่สำคัญและมีผลกระทบต่อประวัติศาสตร์มากนั้นอยู่ที่ **ประการที่สอง** นั่นคือการจัดรวบรวมและจัดระเบียบคำสอนอิสลาม ทำให้งานฟื้นฟูเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องที่สำคัญเร่งด่วน 2 เรื่อง นั่นคือ การรวบรวมและการพิทักษ์รักษาอัล-หะดีษ กับการจัดวางคำสอนอิสลามให้คนทั่วไปสามารถปฏิบัติได้อย่างง่ายดายในรูปแบบของฟิกฮ์หรือนิติศาสตร์อิสลาม (al-Nadwi, 1993:1/55-57) งานเหล่านี้ดำเนินมาตั้งแต่สมัยเสาะหาบะฮุ และได้รับการผลักดันอย่างเต็มที่ในสมัยของเคาะลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ อับดุล อะซีซ กลุ่มฟื้นฟูยุคแรกจึงได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับภารกิจทั้งสองนี้ และสามารถกระทำได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ภารกิจสำคัญ 2 ประการนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งกับประชาชาติอิสลามในสมัยต่อมา จึงขอนำมากล่าวไว้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

3.2.3.1 ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์อัล-หะดีษ

แหล่งที่มาของคำสอนอิสลาม คืออัล-กูรออันและอัล-สุนนะฮ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากศาสตร์ต่าง ๆ ของอิสลามนั้น อ้างอิงอยู่กับอัล-กูรออันและอัล-สุนนะฮ์(แบบอย่างของท่านนบี ﷺ) การขยายไปสู่รายละเอียดต่าง ๆ ของทุกแขนงจึงขึ้นอยู่กับความถูกต้องและความสมบูรณ์ของทั้งสองส่วนนี้ รวมไปถึงวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์อื่น ๆ ก็ย่อมอยู่ภายใต้การนำทางของอัล-กูรออัน และอัล-สุนนะฮ์เช่นเดียวกัน

บทบาทที่สำคัญของกลุ่มฟื้นฟูในยุคแรกของอิสลามก็คือ การเคลื่อนไหวเพื่อรวบรวมแหล่งคำสอนดั้งเดิมของอิสลามให้เป็นระบอบ รวมทั้งตรวจสอบการบิดเบือนต่าง ๆ ซึ่งเริ่มมีปัญหามากขึ้น หลังจากมีกลุ่มที่ไม่หวังดีกับอิสลามเข้ามาปลอมแปลง กลุ่มฟื้นฟูอิสลามในยุคเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ได้เริ่มต้นในงานส่วนสำคัญที่สุดก่อน นั่นคือการเก็บรักษาอัล-กูรออันให้เป็นระบอบ และนำไปสู่ผู้คนทั่วไปให้กว้างขวางที่สุด และได้รับการคัดลอกเป็นสำเนาต้นแบบไปสู่เมืองต่าง ๆ ในสมัยของท่านอุมัยยะฮ์ งานรวบรวมและทำให้อัล-กูรออันแพร่หลายจึงไม่ได้เป็นปัญหาตั้งแต่สมัยเริ่มแรก

ขณะเดียวกันกลุ่มฟื้นฟูอิสลามก็ให้ความสำคัญกับอัล-สุนนะฮ์ไปพร้อม ๆ กัน ในฐานะที่อัล-สุนนะฮ์เป็นการแปรอัล-กูรออันสู่สนามแห่งการปฏิบัติในทุกแง่มุมของชีวิต อะสาด (Asad, 1993 : 91) กล่าวว่า “คำว่าอัล-สุนนะฮ์ที่นำมาใช้ ณ ที่นี้นั้นมีความหมายกว้างขวางมาก มันหมายถึง แบบอย่างของศาสนทูต ผู้ซึ่งถูกส่งมายังเรา เป็นแบบอย่างที่เราปฏิบัติทั้งในการกระทำของท่านและวณะที่ท่านได้ให้ไว้ ชีวิตอันน่าอัศจรรย์ของท่านเป็นการให้ภาพที่มีชีวิตชีวา และถือว่าเป็น

การอรรถาธิบายอัล-กุรอานอีกด้วย ฉะนั้น เราไม่อาจจะเข้าถึงความแท้จริงของอัล-กุรอานได้เลย เว้นแต่เราต้องปฏิบัติตามที่ท่าน ผู้ซึ่งเป็นสื่อกลางในการเปิดเผยคณาจากพระเจ้า” ด้วยความสำคัญของอัล-สุนนะฮ์เช่นนี้เอง ทำให้งานวิชาการในการศึกษาอัล-สุนนะฮ์จึงปรากฏออกมาในวิชาอัล-หะดีษ ซึ่งเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับคำพูด การกระทำ และสิ่งที่ท่านนบี ﷺ ยอมรับต่าง ๆ งานด้านนี้ปรากฏควบคู่กับการเผยแผ่อัล-กุรอานมาโดยตลอด

อัล-หะดีษนั้นมีการท่องจำและเก็บบันทึกกันแล้วตั้งแต่สมัยท่านนบี ﷺ แต่กระบวนการถ่ายทอดอัล-หะดีษนั้นมีความแตกต่างกับอัล-กุรอาน ในเริ่มแรกท่านนบี ﷺ ยังไม่อนุญาตให้บันทึกถ้อยคำของท่าน คำสั่งนี้เน้นการบันทึกอัล-หะดีษลงปะปนในแผ่นเดียวกันกับอัล-กุรอาน การบันทึกอัล-หะดีษในช่วงนี้จึงกระทำเป็นงานส่วนตัว (al-‘Azamī, 2002: 36-41) บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านนบี ﷺ จึงพยายามที่จะจดจำทั้งคำพูดการกระทำของท่านนบี ﷺ ไว้ แล้วถ่ายทอดสู่คนอื่น ๆ เพื่อที่พวกเขาจะได้ปฏิบัติศาสนาได้อย่างถูกต้อง อัล-หะดีษจึงแพร่กระจายไปในหมู่ชนทุกระดับอย่างรวดเร็วควบคู่กับอัล-กุรอาน ดังนั้น เริ่มต้นการถ่ายทอดอัล-หะดีษจึงให้น้ำหนักกับ ‘การท่องจำ’ ซึ่งกระทำกัน โดยกลุ่มชนรุ่นแรกและถ่ายทอดไปสู่รุ่นต่อไปอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้แบบแผนแห่งชีวิตของท่านนบี ﷺ ถูกนำมาปฏิบัติในระดับมวลชนอย่างรวดเร็วและแพร่หลาย การกำหนดให้มีการท่องจำมาก่อนการบันทึกด้วยการเขียนนี้จึงมีผลดีอย่างที่สุดก็คือ ทำให้ชีวิตของท่านนบี ﷺ ได้รับการบันทึกในจิตใจผู้คนก่อนแผ่นกระดาษ และทำให้การบูรณาการชีวิตด้วยการแปรเปลี่ยนสิ่งที่อยู่ในจิตใจสู่พฤติกรรมเกิดขึ้นอย่างง่ายดายและแพร่หลายในหมู่มุสลิมยุคแรก ๆ นั้นหมายความว่า อิสลามไม่ได้เป็นแค่ทฤษฎีแต่ยังปฏิบัติให้เห็นได้อย่างชัดเจน ต่อมาอะละลีฟะฮ์ฮุฎัยร อิบน์ อับดุลอะซีซ ได้สนับสนุนให้มีการบันทึกอัล-หะดีษ ดังนั้น ท้ายที่สุดได้มีการจัดการบันทึก ‘แบบแห่งชีวิต’ ของท่าน นบี ﷺ โดยนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญหลาย ๆ คน ซึ่งการบันทึกนี้เริ่มกระทำกันแพร่หลายในศตวรรษที่สองและสามของอิสลาม

การถ่ายทอดอัล-หะดีษรุ่นต่อรุ่นเช่นนี้ ทำให้เกิดสายรายงาน(อิสนาด)อ้างอิงคนรายงานระดับล่างขึ้นไปจนถึงเศาะหะบะฮ์ที่ได้ฟังหรือเล่าเรื่องราวของท่านนบี ﷺ นั้นหมายความว่า อัล-หะดีษแต่ละบทจะปรากฏบุคคลที่เข้ามาอยู่ในสายรายงานหลายคน ความพิเศษของวิธีการถ่ายทอดนี้ได้ก่อให้เกิดขบวนการของมวลชนยุคแรกที่เข้าร่วมรับรู้และถ่ายทอดอัล-หะดีษของท่านนบี ﷺ ทำให้งานอัล-หะดีษกลายเป็นงานเชิงมวลชนทุกระดับที่แพร่หลายและเป็นส่วนสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการฟื้นฟูอิสลาม ยิ่งกว่านั้น ทุก ๆ คนที่เข้าร่วมขบวนการถ่ายทอดอัล-หะดีษจะได้รับการบันทึกประวัติเอาไว้ด้วยเช่นกัน ชาวตะวันตกจำนวนมากที่เข้ามาเขียนชีวประวัติของท่านนบี ﷺ ออกแสดงความประหลาดใจในเรื่องนี้ไม่ได้ ดังที่ Springer(al-Nadwī, 1986: 29) ผู้อ้างว่าตนเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่เขียนชีวประวัติของท่านนบี ﷺ จากแหล่งอ้างอิงดั้งเดิมในภาษาอาหรับได้แสดงความอัศจรรย์ใจต่อประวัติของมวลชนจำนวนมหาศาลในยุคแรกที่เข้ามาทำหน้าที่ถ่ายทอดไว้ในงานเขียน

ของเขา เขากล่าวว่า “..หากว่าบันทึกชีวิตของมุสลิมเหล่านี้ถูกรวบรวมขึ้น เราอาจมีรายชื่อของบุคคลที่โคดเด่นถึงครึ่งล้าน..”

จากการส่งเสริมให้มีการบันทึกอัล-หะดีษให้เป็นระบอบโดยเคาะลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ ทำให้มีปราชญ์คนสำคัญยุคแรก ๆ ที่เข้ามาร่วมกระบวนการอัล-หะดีษนี้มีจำนวนมาก คนสำคัญคนแรก ๆ ที่ก้าวมาทำงานนี้และเป็นที่รู้จักกันดี คือ มาลิก อิบน์ อนัส ท่านได้รวบรวมอัล-หะดีษที่รู้จักกันแพร่หลายในชื่อ *al-Muwatta'* (al-'Azamī, 2002 :113) ปราชญ์คนสำคัญที่รู้จักกันดีตลอดประวัติศาสตร์ อย่างเช่น อัซ-ซาฟีอีก็เป็นนักเก็บบันทึกอัล-หะดีษเช่นกัน แม้แต่ อะหฺมัด อิบน์ หันบัน ผู้เป็นศิษย์ของอัซ-ซาฟีอี ก็เติบโตมาจากวิชาอัล-หะดีษเช่นเดียวกัน ท่านเองได้รวบรวมตำราอัล-หะดีษไว้ มีชื่อว่า *Musnad* (al-'Azamī, 2002 :117) ซึ่งนักวิชาการอัล-หะดีษในยุคหลัง ๆ ก็มักจะใช้เป็นแหล่งอ้างอิงเสมอ นักบันทึกอัล-หะดีษจึงได้เกิดขึ้นในยุคแรกเริ่มจึงมีจำนวนมาก แต่ที่มีความสำคัญและหนังสือของพวกท่านมีอิทธิพลมาตลอดประวัติศาสตร์พันปีของอิสลาม คือ เจ้าของตำราอัล-หะดีษทั้งหก เรียกว่า *al-Kutub al-Sittah* (ตำราทั้งหก) ได้แก่

1) อิมาม อัล-บุคอรี

อัล-บุคอรี มีชื่อเต็มว่า อับดุลลอฮ์ มุฮัมมัด อิบน์ อิสมาอีล อิบน์ อิบรอฮีม อิบน์ อัล-มุหัมมะเราะฮ์ อัล-ญะฟะอีย เกิดที่เมืองบுகอรอ ในเอเชียกลาง ในปีที่ค.ศ. 810 (ฮ.ศ.194) ด้วยเหตุนี้ผู้คนทั้งหลายจึงได้ขนานนามท่านว่า อิมามแห่งเมืองบுகอรอหรืออัล-บุคอรี บิดาของอัล-บุคอรีชื่อว่า อิสมาอีล นั้นเป็นปราชญ์ทางด้านอัล-หะดีษคนหนึ่ง ซึ่งได้รับการศึกษามาจากมาลิก อิบน์ อนัส, หัมมาด อิบน์ ซัยด์ และอิบน์ อัล-มุบาร็อก (al-'Azamī, 2002 :118) ดังนั้น อัล-บุคอรีจึงได้รับการศึกษาวิชาอัล-หะดีษมาตั้งแต่เยาว์วัย ท่านมีความจำที่เป็นเลิศ ในวัยเพียง 16 ปี ก็สามารถท่องจำตำราอัล-หะดีษที่เด่น ๆ ของปราชญ์รุ่นบุกเบิกได้หลายเล่ม เช่น ตำราของอิบน์ อัล-มุบาร็อก ตำราของวากีอ เป็นต้น ท่านได้เดินทางไปแบกแดดหลายครั้ง และเคยศึกษาในหิญาซถึง 6 ปี ท่านเสียชีวิตในปี ค.ศ 870 (ฮ.ศ 256) อัล-บุคอรีเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันอย่างดีในแวดวงนักวิชาการยุคนั้น ท่านได้เรียบเรียงหนังสือไว้อย่างมากมาย หนังสือที่มีชื่อเสียงคือบันทึกอัล-หะดีษในชื่อ *al-Jāmi' al-Musnad al-Ṣahīh al-Mukhtasar min Umūr Rasūl Allāh wa sunanihi wa Ayyāmihi* (ประมวลขนาดย่อของสารายงานที่ถูกต้องเกี่ยวกับกิจการต่างๆ วิถีทาง และวันเวลาของท่านเราะสุล ﷺ) เรียกสั้น ๆ ว่า *al-Jāmi' al-Ṣahīh* หรือรู้จักกันในนาม *Ṣahīh al-Bukhārī* (al-'Azamī, 2002 : 120) บันทึกอัล-หะดีษของอัล-บุคอรีได้รับการจัดให้เป็นลำดับที่หนึ่ง เนื่องจากมีสถานภาพที่น่าเชื่อถือมากที่สุด

2) อิมาม มุสลิม

มุสลิม มีชื่อเต็มว่ามุสลิม อิบน์ อัล-ฮัจญัจญ อัล-นัยซาบรี เกิดในปีค.ศ 820 (ฮ.ศ 204) เริ่มต้นศึกษาอัล-กุรอาน วรรณกรรมอาหรับ และต่อมาได้หันมาศึกษาอัล-หะดีษอย่างจริงจัง เขาจึง ท่านได้เดินทางเพื่อการศึกษาอัล-หะดีษในหลายเมือง ไม่ว่าจะเป็นอิรัก หิญาซ ชีเรีย และอียิปต์ ท่านได้ศึกษากับอาจารย์จำนวนมาก หนึ่งในจำนวนนี้ก็คือ อัล-บุคอรี (al-‘Azamī, 2002 : 125) และมีลูกศิษย์มากมาย ที่รู้จักกันดีเช่น อัล-ติรมิซีย, อิบน์ กุซัยมะฮฺ เป็นต้น อิมามมุสลิมเป็นผู้เรียบเรียงหนังสือไว้จำนวนมาก บันทึกอัล-หะดีษซึ่งเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันดีของท่านชื่อว่า al-Musnad al-Ṣaḥīḥ al-Mukhtasar min al-Sunan bi Naql al-‘Adl (สายรายงานที่ถูกต้องขนาดย่อด้วยการถ่ายทอดที่เที่ยงตรงเกี่ยวกับเราะสุล ﷺ) หรือเรียกย่อๆว่า Ṣaḥīḥ Muslim (al-‘Azamī, 2002 : 128) ซึ่งเป็นบันทึกอัล-หะดีษเศาะฮีหฺในลำดับที่สองรองจากบันทึกของอัล-บุคอรี เป็นบันทึกอัล-หะดีษที่ได้รับอิทธิพลทางวิธีการจากอัล-บุคอรีเป็นอย่างมาก

3) อิมาม อับู ดาวูด

อับู ดาวูด มีชื่อเต็มว่า อับูดาวูด สุลัยมาน อิบน์ อัล-อัซฮาฮ อัล-อัษคีย อัซ-ซีญีสตานีย เกิดในปีค.ศ 818 (ฮ.ศ 202) เป็นผู้ที่รักรวิชาทางด้านอัล-หะดีษมาตั้งแต่ยังเล็ก เมื่อท่านเข้าสู่วัยของการศึกษาจึงได้เดินทางไปแสวงหาความรู้ตามสถานที่ต่างๆ อับู ดาวูด เป็นลูกศิษย์ของอะหฺมัด อิบน์ หันบัล โดยเมื่อท่านได้รับอัล-หะดีษมาบทหนึ่งก็จะทำการตรวจทานกับอะหฺมัด ก่อนเสมอ นอกจากนี้ ท่านยังเป็นนักกฎหมายอีกด้วย ท่านเสียชีวิตในปีค.ศ 889 (ฮ.ศ. 275) บันทึกอัล-หะดีษของอับู ดาวูด ที่รวบรวมไว้ถูกเรียกว่า Sunan¹⁰⁷ ‘abū Dāwūd (al-‘Azamī, 2002 : 133) ซึ่งได้รับความนิยมนจนถูกรวมเข้ามาอยู่ในตำราหะดีษทั้งหก แม้ว่าในตำราเล่มนี้จะปะปนด้วยอัล-หะดีษที่ไม่เศาะฮีหฺอยู่ด้วยก็ตาม

4) อิมาม อัล-ติรมิซีย

อัล-ติรมิซีย มีชื่อเต็มว่า อับู อีซา มุฮัมมัด อีซา อัล-ติรมิซีย เกิดในปีค.ศ 825 (ฮ.ศ 209) คำว่า อัล-ติรมิซีย เป็นชื่อตำบลบ้านเกิดของท่าน ชื่อตำบลตุรมุซ ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้คนจึงขนานนามท่านว่า อัล-ติรมิซีย ท่านได้รับอิทธิพลจากอัล-บุคอรีเป็นอย่างมาก อัล-ติรมิซีย เสียชีวิตในปีค.ศ. 893 (ฮ.ศ. 279) อัล-ติรมิซียได้บันทึกอัล-หะดีษไว้ในหนังสือที่มีชื่อเสียงของท่าน คือ al-

¹⁰⁷ คำว่า Sunan เป็นพหูพจน์ของคำว่า Sunnah (แบบอย่างหรือวิถีทาง)

Jāmi‘ al-Mukhtasar min al-Sunan ‘an Rasūl Allāh (ประมวลสาขารายงานขนาดย่อจากสุนนะฮ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับเราะฮ์ล ﷺ) แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเรียกว่า Sunan al-Tirmizī (al-‘Azamī, 2002 : 135)

5) อิมาม อัน-นะชาอีย์

อัน-นะชาอีย์ ชื่อเต็มว่า อับดู อับดุลเราะฮ์มาน อะหฺมัด อิบน์ ฮุซัยบ อิบน์ อาลี อิบน์ ชันน่าน อิบน์ บะหฺรฺ อัล-กูรอซานียฺ อัน-นะชาอีย์ เกิดที่ตำบลนะซาอฺ เมืองคอรอซาน ปีที่ค.ศ 830 (ฮ.ศ. 214) ท่านได้ออกท่องศึกษาอัล-หะดีษทั้งในบ้านเกิดและเมืองอื่นของอาณาจักรอิสลาม เช่นเดียวกับนักอัล-หะดีษคนอื่น ๆ นอกจากนี้ ท่านยังเป็นนักรบที่เข้าร่วมกับกองทัพอิสลามในอียิปต์ และขึ้นชื่อในเรื่องความกล้าหาญเป็นอย่างมาก ท่านเสียชีวิตในปีค.ศ 913 (ฮ.ศ. 303) อัน-นะชาอีย์ ได้เรียบเรียงหนังสือไว้มากมาย หนังสืออัล-หะดีษที่ท่านรวบรวมมีชื่อว่า Sunan al-Mujtabá (สุนนะฮ์ต่างๆของผู้ถูกเลือก)

6) อิมาม อิบน์ มาญะฮฺ

อิบน์ มาญะฮฺ อัล-กือฮวีนิเย มีชื่อเต็มว่า อับดู อับดุลลอฮฺ มุฮัมมัด อิบน์ ยาซีด อัร-รอบิอฺ อิบน์ มาญะฮฺ เกิดในปีค.ศ. 825 (ฮ.ศ 209) ท่านมีความสนใจในวิชาอัล-หะดีษมาตั้งแต่ยังเยาว์วัย และได้เดินทางศึกษาอัล-หะดีษยังดินแดนต่าง ๆ ท่านเสียชีวิตในปี ค.ศ. 887 (ฮ.ศ. 273) บันทึกอัล-หะดีษของท่านเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ Sunan Ibn Majah (al-a‘zamī, 2002 : 137)

ในยุคแรกเริ่มของอิสลาม การเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์อัล-หะดีษ ได้กลายเป็นงานที่โดดเด่นที่สุดงานหนึ่งของกลุ่มฟื้นฟู งานนี้กลายเป็นงานสากลที่กระทำร่วมกันทั้งมุสลิมที่เป็นชาวอาหรับและไม่ใช่อาหรับ ผลของการเข้ามาร่วมกันของผู้คนจำนวนมากในงานชิ้นนี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษาอัล-หะดีษในยุคนั้นและยุคต่อ ๆ ไป อันที่จริงความลับของการฟื้นฟูอิสลามอยู่ที่การฟื้นฟูอิส-สุนนะฮฺและให้ชีวิตแก่มันอีกครั้งหนึ่งนั่นเอง อัน-นัควียฺ(al-Nadwī 1986 :87) กล่าวว่า “ตำราอัล-หะดีษทั้งหก(al-Kutub al-Sittah) ได้กลายมาเป็นและยังคงเป็นสืบต่อกันไป ในฐานะแหล่งที่มาของการปฏิรูป(อิสลาหฺ) การฟื้นฟู(ตัจญิด) และกระบวนการคิดของอิสลามที่ถูกต้องให้แก่ประชาชาติอิสลาม ดังนั้น นักปฏิรูปในยุคสมัยต่าง ๆ ต่างแสวงหาความรู้ศาสนาที่ถูกต้องและความคิดอิสลามที่บริสุทธิ์จากมัน” อะซัด(Asad , 1993 : 90) จึงได้กล่าวสรุปไว้ว่า “การปฏิบัติอิส-สุนนะฮฺ คือความหมายเดียวกับการดำรงอยู่และความก้าวหน้าของอิสลาม การเพิกเฉยต่ออิส-สุนนะฮฺ คือความหมายเดียวกับการผุพังและความเสื่อมสลายของอิสลาม อิส-สุนนะฮฺ คือโครงสร้างเหล็กของอาคารอิสลาม ถ้าหากท่านได้เคลื่อนย้ายโครงสร้างออกจากอาคาร ท่านจะประหลาดใจกระนั้นหรือ? ถ้ามันพังทลายลงมา ดังนั้นที่ตามมาจากระคาศแห่ง”

3.2.3.2 สำนักนิติศาสตร์อิสลามทั้งสี่

อิสลามได้แผ่ขยายเข้าไปในดินแดนต่าง ๆ ผู้คนจำนวนมากได้เข้ามาสู่อิสลาม และอิสลามวิถีชีวิตใหม่ที่พวกเขาสัมผัสกันนั้นแตกต่างเป็นอย่างมากกับศาสนาอื่น ๆ ที่พวกเขาเคยเป็นอยู่ เพราะอิสลามได้ครอบคลุมชีวิตทุกด้าน และเสนอการแก้ปัญหาทุกมิติของมนุษย์ ดังนั้น มุสลิมรุ่นใหม่ ๆ ที่ยังไม่อาจเข้าสู่รายละเอียดของคำสอนอิสลามทั้งหมดได้ จึงต้องการโครงสร้างของอิสลามที่นำเสนอแบบแผนของชีวิตที่ง่ายต่อการปฏิบัติตาม ความจำเป็นอันนี้ได้ทำให้กลุ่มฟื้นฟูอิสลามในยุคแรกเริ่มได้เข้าไปสร้างงานยิ่งใหญ่ที่สุดอีกงานหนึ่ง นั่นคือการจัดระบบนิติศาสตร์อิสลามหรือภาษาอาหรับเรียกว่า *ฟิกฮ์* ซึ่งงานนี้มีความรุ่งเรืองขึ้นพร้อม ๆ กับการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์อัล-หะดีษ(al-Nadwi, 1986:88) เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยการค้ำจุนจากอัล-หะดีษ เนื่องจากนิติศาสตร์อิสลามก็คือการจัดระบบการปฏิบัติที่นำมาจากอัล-กุรอานและอัล-หะดีษนั่นเอง สิ่งที่ทำให้นิติศาสตร์อิสลามมีลักษณะเด่นก็คือ นิติศาสตร์อิสลามนอกจากมีลักษณะครอบคลุมชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตายแล้ว มันยังมีลักษณะยึดหยุ่นในตัวมันเอง ลักษณะนี้เกิดมาจากด้วยบทของอัล-กุรอานและอัล-หะดีษที่มีเนื้อหา 2 แบบ นั่นคือ แบบแรกคือเนื้อหาที่ชัดเจนเด็ดขาด(เรียกว่า *กัฎฏอียะฮ์*) ซึ่งส่วนนี้จะเป็นรากฐาน เป็นหลักใหญ่ที่หลักย่อยทั้งหมดต้องอ้างอิงกลับไป แบบที่สองคือเนื้อหาที่มีความหมายหลายนัย(เรียกว่า *ซอห์นียะฮ์*) ส่วนนี้เป็นเจตนารมณ์ที่จะก่อให้เกิดความยึดหยุ่น และในส่วนนี้เองที่ก่อให้เกิดการตีความหรือวินิจฉัย(อัล-กีรอฎอวีย , 2545: 48)

ด้วยเหตุนี้เอง ในรายละเอียดปลีกย่อยบางอย่างในทางนิติศาสตร์จึงมีความหลากหลายทัศนะ ทำให้อิสลามมีลักษณะเรียบง่าย ยึดหยุ่นและอ่อนโยน ปราศจากความตายตัว และความเคร่งเครียด เท่ากับว่าลักษณะนี้ของนิติศาสตร์อิสลามนั้นช่วยทำให้สามารถดำเนินผ่านยุคสมัยที่มีความแตกต่างกัน หรือสถานที่ที่มีบรรยากาศไม่เหมือนกันไปได้ตลอด(al-Bannā, 1995 : 201) ดังนั้น การเกิดขึ้นของสำนักนิติศาสตร์หลายสำนักที่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกัน จึงเป็นเรื่องธรรมชาติของอิสลามที่ยึดหยุ่น และสะท้อนความสามารถสนองตอบต่อสถานการณ์ที่มีปัจจัยแตกต่างกันออกไป ท่ามกลางสำนักนิติศาสตร์เหล่านี้ ได้มีสำนักใหญ่ที่ถือว่ามีอิทธิพลสูงที่สุดตลอดหน้าประวัติศาสตร์อิสลาม ประกอบด้วย 4 สำนัก ซึ่งเริ่มต้นด้วยปราชญ์สี่คนในยุคแรกเริ่ม ได้แก่

1) อิมาม อูษุ มะนีฟะฮ์

อูษุ มะนีฟะฮ์ หรือ อูษุ มะนีฟะฮ์ อัน-นูอุมาน อิบน์ ษายิบิต ตระกูลของท่านเป็นชาวเปอร์เซียมาจากนครคาบูล(อัฟกานิสถานปัจจุบัน) ปู่ของท่านรับอิสลามสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยร

และได้อพยพมาเมืองกูفسةฮฺในอิรัก ซึ่งเป็นถิ่นที่ท่านได้กำเนิดขึ้นมาในปี ค.ศ. 699(ฮ.ศ. 80) (al-Kirānawī, 1989: 10) ในยุคของเคาะลีฟะฮฺอับดุลมาลิก อิบน์ มรวาน แห่งราชวงศ์อุมะวียะฮฺ (al-Sharbāsī, n.d.: 14)

ออบู หะนีฟะฮฺเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาด มีความสามารถสูงที่จะศึกษาเกี่ยวกับความรู้ในด้านศาสนา เช่น ไวยากรณ์อาหรับ ฟิกฮฺ(นิติศาสตร์อิสลาม) เป็นต้น ท่านได้ศึกษาวิชาฟิกฮฺจนท่านมีความชำนาญและเชี่ยวชาญในด้านนี้มาก ท่านได้เข้าเป็นนักศึกษาของปราชญ์จำนวนมากถึงสี่พันท่าน ในจำนวนนี้เป็นระดับตาบิอูน(ผู้เข้าร่วมสมัยกับเศาะฮาบะฮฺ) และตาบิอูตาบิอิน(ผู้เข้าร่วมสมัยกับตาบิอูน) (al-Ghawjī, 1999 : 57) แม้ว่าออบู หะนีฟะฮฺจะมีอาจารย์มากมาย แต่อาจารย์ที่สำคัญที่สุดของท่านคือ หัมมาด อิบน์ อุบัย สุลัยมาน อัล-อัสซะรียะฮฺ นักนิติศาสตร์ที่เชี่ยวชาญแห่งเมืองกูفسةฮฺ (al-Sharbāsī, n.d.: 23) มีบางรายงานกล่าวว่าท่านได้พบกับเศาะฮาบะฮฺหลายท่าน แต่ข้อโต้แย้งที่มีน้ำหนักคือท่านเกิดทันยุคเศาะฮาบะฮฺ แต่ไม่ได้พบเจอ เพราะบางช่วงยังเด็กเกินไป หรือแม้จะเติบโตแล้วแต่ยังง่วนอยู่กับการค้า(al-Sharbāsī, n.d.: 21)

ออบู หะนีฟะฮฺดำรงชีวิตอยู่ใน 2 ยุค สมัยของราชวงศ์อุมะวียะฮฺ และสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮฺ ในสมัยของราชวงศ์อุมะวียะฮฺ (al-Sharbāsī, n.d.: 13) ท่านถูกเสนอให้ทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาแห่งนครกูفسةฮฺ แต่ท่านปฏิเสธที่จะรับข้อเสนอดังกล่าว อันเนื่องมาจากท่านไม่พอใจต่อการปกครองของราชวงศ์นี้ ผลการปฏิเสธดังกล่าวทำให้ท่านถูกลงโทษด้วยการเชี่ยนตีด้วยเช้าว้นละ 10 ครั้ง จนครบ 110 ครั้ง(al-Ghawjī, 1999:357) ถึงแม้ว่าออบู หะนีฟะฮฺถูกเชี่ยนตี แต่ท่านก็ยังปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งดังกล่าว จนกระทั่งในเวลาต่อมาได้รับการปล่อยตัว หลังจากนั้นไม่นาน ออบู หะนีฟะฮฺ ถูกเสนอให้ท่านรับตำแหน่งเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบกองทุนทรัพย์สิน แต่ท่านก็ปฏิเสธอีก และท่านเห็นว่าหากท่านดำรงชีวิตอยู่ในอิรักต่อไป คงไม่มีความปลอดภัย ก็เลยตัดสินใจอพยพไปสู่นครมักกะฮฺ

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในอิรัก อำนาจการปกครองได้เปลี่ยนจากราชวงศ์อุมะวียะฮฺเป็นราชวงศ์อับบาสิยะฮฺ เคาะลีฟะฮฺคนที่สองแห่งราชวงศ์นี้คือ ออบู ญะฮฺอูฟร์ อัล-มันสุร(al-Ghawjī, 1999:358) ได้ให้ออบู หะนีฟะฮฺแสดงความเห็นต่อการปกครอง ท่านจึงได้วิพากษ์วิจารณ์งานบริหารด้านต่าง ๆ การแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา จนสร้างความไม่พอใจแก่เคาะลีฟะฮฺ ออบู ญะฮฺอูฟร์ อัล-มันสุร เป็นอย่างมาก(al-Sharbāsī, n.d.: 42) ในที่สุดออบู ญะฮฺอูฟร์ ก็ได้ใช้วิธีเดียวกันกับเคาะลีฟะฮฺในราชวงศ์ก่อน โดยได้นำตัวออบู หะนีฟะฮฺจากนครกูفسةฮฺไปยังนครแบกแดดแล้วเสนอตำแหน่งผู้พิพากษาให้แต่ท่านปฏิเสธ ด้วยเหตุดังกล่าวออบู ญะฮฺอูฟร์ ได้สั่งให้ลงโทษท่านด้วยการคุมขังไว้โดยไม่มีกำหนด จนกระทั่งเสียชีวิตเมื่อปี ค.ศ. 767(ฮ.ศ. 150) ขณะนั้นท่านมีอายุได้ 70 ปี กล่าวกันว่า ท่านถูกวางยาพิษที่ละเล็กละน้อยจนจบชีวิตในท้ายที่สุด(al-Mawdūdī, 1997 :47) ออบู หะนีฟะฮฺเป็นอุลมะมาฮฺที่เคร่งครัดและเลือกปฏิบัติในสิ่งที่มีหลักฐานที่

ชัดเจน เนื่องด้วยผู้ปกครองยุคนั้นต่างแสดงอำนาจบาตรใหญ่ แต่ท่านกลับปฏิบัติโดยไม่เกรงกลัวต่ออำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น

ความรู้และความเข้าใจในนิติศาสตร์อิสลามของออบู หะนีฟะฮ์ ได้รับความนิยมนามากจนก่อตัวเป็นสำนักนิติศาสตร์ขึ้นมาภายหลัง เรียกว่า **มัซฮับ หะนะฟี** เป็นแนวนิติศาสตร์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดของโลกมุสลิมมาตลอดจนถึงทุกวันนี้¹⁰⁸ อัช-ชาฟีอียฺ(al-Sharbāsī, n.d.: 55) กล่าวว่า “ผู้ใดต้องการรู้จักนิติศาสตร์ ก็จงเข้าร่วมกับออบูหะนีฟะฮ์และบรรดาผู้สนับสนุนท่าน ดังนั้นแท้จริงผู้คนต่างต้องพึ่งพาท่านในเรื่องนิติศาสตร์”

2) อิมาม มาลิก

อิมามมาลิก มีนามเต็มว่า ออบู อับดุลลฮฺ มาลิก อิบน์ อนัส อิบน์ อบี อามิร อัล-อัชบาอียฺ เกิดที่นครมะดีนะฮ์ ในปี ค.ศ. 712 (ฮ.ศ.93) ในสมัยของเคาะลีฟะฮฺอะลิด อิบน์ อับดุล มาลิก แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ และเสียชีวิตในสมัยของเคาะลีฟะฮฺฮารุน อัร-เราะชิด แห่งราชวงศ์อับบาซียะฮ์(al-Sharbāsī, n.d.: 70) ท่านเป็นบุคคลร่วมสมัยกับอิมามออบูหะนีฟะฮ์ และต้องประสบกับความผันผวนทางอำนาจของสองราชวงศ์สำคัญในยุคแรกเริ่มของอิสลามเช่นเดียวกัน อิมามมาลิกเริ่มการศึกษาด้วยการท่องจำอัลกุรอาน หลังจากนั้นก็เริ่มท่องจำอัล-หะดีษ ท่านได้ให้ความสำคัญกับอัล-หะดีษและวิชานิติศาสตร์อิสลาม ท่านได้ศึกษากับอาจารย์รวมทั้งสิ้น 900 คน โดย 300 คนเป็นตะบิอูน และอีกที่เหลือเป็นตะบิอู คาบีอิน อาจารย์ที่มาลิกได้ศึกษาอยู่กับท่านนานที่สุดคือ อับดุลเราะหฺมาน อิบน์ หุรุมุค อัล-อะอรอรอญ ซึ่งท่านได้ใช้เวลาในการศึกษามากกว่าเจ็ดปี อาจารย์คนสำคัญอีกท่านหนึ่งคืออนาฟิอฺ คนรับใช้ของท่านอับดุลลฮฺ อิบน์ อุมีร์ (al-Sharbāsī, n.d.: 73)

อิมามมาลิกได้ใช้ชีวิตที่นครมาดีนะฮ์ตลอดชีวิต ท่านจะไม่จากไปไหน เว้นแต่ไปมักกะฮ์ในช่วงทำฮัจญ์ เพราะที่ท่านมีความรักความผูกพันกับนครของท่านนบี ﷺ เป็นอย่างสูง ท่านจึงขึ้นชื่อในการสอนวิชาอัล-หะดีษ ขณะที่ท่านอ่านอัล-หะดีษจะไม่ให้ใครส่งเสียงดัง เพราะเสมือนส่งเสียงเหนือเสียงของท่านนบี ﷺ (al-Sharbāsī, n.d.: 75-76) จากการเป็นครูประจำอยู่ที่เมืองมะดีนะฮ์นี้เองท่านจึงได้รับฉายาว่า *Imām Dāral-Hijrah* หรืออิมามของบ้านแห่งการอพยพ(al-Sharbāsī, n.d.: 70) และเนื่องจากนครมะดีนะฮ์เป็นศูนย์กลางสำคัญในการศึกษาหาความรู้ ท่านจึงมีมิตรทางความรู้มากมาย อาทิเช่น อิมาม ออบู หะนีฟะฮ์ ท่านสุฟยาน อัช-เชารีฟ, ท่านสุฟยาน อิบน์

¹⁰⁸ มัซฮับ หะนะฟี ได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวางในยุคของเคาะลีฟะฮ์หลายท่านในราชวงศ์อับบาซียะฮ์ เนื่องจากการเข้าเป็นกอฎี(ผู้พิพากษา)ของอบูยูสุฟผู้เป็นศิษย์คนหนึ่งของออบูหะนีฟะฮ์(al-Fayyādh, 1996: 59) และได้รับการดำเนินตามโดยราชวงศ์ออตโตมันและผู้ปกครองชาวเติร์กจำนวนมาก ปัจจุบันมีผู้ดำเนินตามกันในกลุ่มประเทศแถบเอเชียกลาง ส่วนใหญ่ของชมพูทวีป ตุรกีและยุโรปตะวันออก เป็นต้น(al-Ghawjī, 1999 : 345)

อัล-ยุหนัษะฮฺ เป็นต้น(al-Sharbāṣī, n.d.: 83) เช่นเดียวกันท่านมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก ในบรรดา
ศิษย์ของท่านที่สำคัญและเป็นที่ยกกันมากที่สุดก็คืออ็ช-ชาฟีอีย

อิมามมาลิกได้ถูกทรมาณอย่างหนักในสมัยของคอลีฟะฮอบู ญะฟัร อัล-มันศูร แห่งราชวงศ์อับบาสิยะฮฺ สาเหตุที่ท่านถูกทรมาณนั้นมีหลายรายงานด้วยกัน บันทึกหนึ่งรายงานว่ามาลิกได้บันทึกอัล-หะดีษที่ว่า((ليس علي مستكره طلاق))แปลว่า “ผู้ถูกบังคับนั้นไม่ทำให้การกล่าวหาหย่าร้างภรรยาของเขามีผล”แต่อบู ญะอ์ฟัร อัล-มันศูร ไม่ต้องการให้อัล-หะดีษนั้นถูกบันทึกไว้เนื่องจากเกรงว่าประชาชนจะไม่ให้การสนับสนุนเคาะลีฟะฮฺ(al-Sharbāṣī, n.d.: 87-88) หากประชาชนได้รับอัล-หะดีษบทนี้ เพราะอัล-หะดีษดังกล่าวจะเป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้ในการอ้างอิงอาจจะทำให้คอลีฟะฮฺมีผู้สนับสนุนน้อยลง มาลิกเป็นปราชญ์ที่ตรงไปตรงมา ท่านไม่ยินยอมและยืนยันที่จะให้อัล-หะดีษนี้ถูกบันทึกไว้ ทำให้เคาะลีฟะฮฺไม่พอใจจึงต้องคิดสินลงโทษท่านด้วยการเนี่ยนตี (al-Siba‘i , 1998: 343)

อิมามมาลิกเสียชีวิตเมื่อปีค.ศ. 796 (ฮ.ศ. 179) มีอายุได้ 83 ปี หลังการจากไปของท่าน ได้มีผู้สืบทอดแนวคิดศาสตร์ที่ท่านได้วางรากฐานไว้ จนก่อตัวเป็นสำนักใหญ่เรียกว่า **มัซฮับมาลิกีย**¹⁰⁹ อ็ช-ชาฟีอีย(al-Jundī,n.d.:285)กล่าวว่า “อิมามมาลิกเป็นครูของฉัน เราได้ศึกษาหาความรู้จากท่าน ไม่มีใครที่ไว้วางใจเกินกว่าอิมามมาลิก ท่านถูกทำให้เป็นข้อพิพาทระหว่างฉันและระหว่างอัลลอฮ์ ﷻ”

3) อิมาม อ็ช-ชาฟีอีย

อ็ช-ชาฟีอีย มีชื่อเต็มว่า ออบู อับดุลลอฮฺ มุฮัมมัด อิบน์ อิดริส อิบน์ อัล-อับบาซ อ็ช-ชาฟีอีย สืบเชื้อสายมาจากเผ่ากูรอยซจากนครมักกะฮฺ ท่านเกิดในปี ค.ศ. 767(ฮ.ศ. 150) ที่ฆอซซะฮฺ ในดินแดนปาเลสไตน์ ตรงกับคืนที่อบู หะนีฟะฮฺเสียชีวิต(al-Sharbāṣī, n.d.: 122) อิมามอ็ช-ชาฟีอียเติบโตมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน บิดาท่านเสียชีวิตในขณะที่ท่านยังเล็กอยู่ มารดาท่านจึงพาท่านย้ายไปอยู่ที่มักกะฮฺ แม้ว่าท่านจะมีชีวิตอยู่ในสภาพความแร้นแค้น แต่ท่านเป็นผู้มีความสามารถและเฉลียวฉลาด ท่านสามารถท่องจำอัลกุรอานตั้งแต่อายุยังน้อย นอกจากนี้ยังได้ท่องจำอัล-หะดีษและจดบันทึกอัล-หะดีษไว้เป็นจำนวนมาก และมีความชำนาญด้านภาษาอาหรับ อิมามอะหมัดกล่าวว่า อิมามอ็ช-ชาฟีอียมีความเชี่ยวชาญศาสตร์สี่สาขา ได้แก่ ภาษาศาสตร์ ความขัดแย้งท่ามกลางผู้คน วิชามะอานีย(คำถามลุ่มลึกของถ้อยคำ) และวิชาฟิสิกส์ (al-Sharbāṣī, n.d.: 150)

¹⁰⁹ ได้รับความนิยมกันมากในประเทศแถบแอฟริกาตั้งแต่ยุคแรก(รวมถึงดินแดนอันดาลุส) อันเนื่องจากพวกเขาได้เข้าทำฮัจญ์และได้ไปเยี่ยมมะดีนะฮฺ จึงได้รับฟิสิกส์ของอิมามมาลิกกลับไป (al-Fayyādh, 1996: 105)

ต่อมาอับ-ซาฟิอียได้ไปศึกษาทางด้านนิติศาสตร์อิสลามเป็นการเฉพาะ ท่านเริ่มศึกษาด้านนี้ที่นครมักกะฮ์จนได้รับความรู้อย่างมากมาย แต่ท่านยังไม่พอใจในความรู้ของท่าน ท่านจึงได้พยายามมุ่งมั่น ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป และท่านได้เดินทางไปศึกษาจากอิมามมาลิกที่นครมะดีนะฮ์ จนกระทั่งมาลิกเสียชีวิตไป นอกจากนี้ท่านยังได้ศึกษาจากครูอาจารย์อีกจำนวนมากในอิรัก ซึ่งเป็นดินแดนที่ท่านได้ศึกษาความรู้ที่หลากหลาย ท่านจึงได้รับอิทธิพลแนวนิติศาสตร์ทั้งฝั่งมะดีนะฮ์และอิรัก(al-Sharbāṣī, n.d.: 129) ท่านเป็นคนแรกที่ได้เรียบเรียงตำราว่าด้วยรากฐานของนิติศาสตร์อิสลาม(อุศูล อัล-ฟิกฮ) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่กำหนดรูปแบบวิธีการออกกฎหมาย(al-Daqar, 1996 : 227) อับ-ซาฟิอียได้สอนหนังสือทั้งที่แบกแดดและมักกะฮ์ ภายหลังจากท่านได้อพยพไปที่ไคโร(al-Jundī, n.d.: 148) ทำให้ท่านมีลูกศิษย์มากมายจากทุกสารทิศ ศิษย์ที่โดดเด่นที่สุดของท่านคือ อะหมัด อิบน์ หันบัล(al-Siba'i, 1998: 321)

อับ-ซาฟิอียสิ้นชีวิตในปีค.ศ. 820 (ฮ.ศ. 204) รวมอายุได้ 54 ปี แนวนิติศาสตร์ของท่านมีผู้ดำเนินตามเป็นจำนวนมาก จนก่อตัวเป็นสำนักนิติศาสตร์สำคัญ เรียกว่า **มัซฮับ ซาฟิอีย**¹¹⁰ ท่านได้รับฉายาว่าเป็น Nāsir al-Hadith(ผู้ช่วยเหลืออัล-หะดีษ) และMujaddid al-Qarn al-Thānī (นักฟื้นฟูแห่งศตวรรษที่สอง) หมายถึงการเป็นผู้นำการฟื้นฟูอิสลามที่สำคัญที่สุดของศตวรรษที่สอง ดังที่อิมามอะหมัดได้กล่าวไว้ว่า “เคาะลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ อับดุลอะซีซ เป็นนักฟื้นฟูในต้นศตวรรษหนึ่ง และฉันหวังว่าท่านอิมามอับ-ซาฟิอียควรจะเป็นนักฟื้นฟูในอีกต้นศตวรรษหนึ่ง” (al-Sharbāṣī, n.d.: 120)

4) อิมาม อะหมัด อิบน์ หันบัล

อะหมัด อิบน์ หันบัล เป็นปราชญ์ผู้นำด้านนิติศาสตร์อิสลามคนสำคัญอีกคนหนึ่ง สำหรับแนวนิติศาสตร์ของท่านมีผู้ปฏิบัติตามน้อยกว่าสามสำนักใหญ่ แต่ก็มีการปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องมาตลอดประวัติศาสตร์ เรียกสำนักนิติศาสตร์ของท่านว่า **มัซฮับ หันบะลีย**¹¹¹ อะหมัด อิบน์ หันบัล มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการฟื้นฟูอิสลาม ดังที่จะได้กล่าวถึงบทบาทของท่านในหัวข้อต่อไป

นอกจากสำนักนิติศาสตร์ทั้งสี่แล้ว ในยุคแรกเริ่มยังมีสำนักอื่น ๆ อีกหลายสำนัก เพียงแต่ไม่ได้รับความนิยมน้อยกว่าต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้ไม่มีผู้สืบทอด จนทำให้เหลือ

¹¹⁰ หลังจากอิมามอับ-ซาฟิอียจากไป แนวนิติศาสตร์ของท่านได้รับความนิยมน้อยลงในพื้นที่ที่ร่ายล้อมคาบสมุทรอาหรับ ได้แก่ในอิรัก อิซิปต์ คูรอซาน และเฮมเมน แต่ไม่เคยแพร่ไปถึงดินแดนมัชริบและอันดาลุส (al-Fayyādh, 1996: 135) เมื่ออิสลามแพร่หลายไปถึงหมู่เกาะอินโดนีเซีย แนวนิติศาสตร์ที่ใช้เผยแพร่คือฟิกฮซาฟิอีย

¹¹¹ ในระยะแรกแนวนิติศาสตร์แบบหันทะลียนิยมน้อยในอิรัก แต่ต่อมาก็ลดน้อยลง มีผู้ปฏิบัติตามส่วนใหญ่ในคาบสมุทรอาหรับ โดยเฉพาะในแคว้นหิญาซและนัจดู (al-Fayyādh, 1996: 175) กล่าวได้ว่าเป็นมัซฮับที่นิยมน้อยกว่าสามมัซฮับ

เพียงทฤษฎีในตำรับตำรา เช่น แนวซอฮิรียะฮุ ของดาวูด อัซ-ซอฮิรียะ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามนิติศาสตร์อิสลามนั้น ไม่จำเป็นต้องสังกัดสำนักใดสำนักหนึ่งใน 4 สำนักนี้ หรือแม้กระทั่งไม่จำเป็นต้องมีสำนักสังกัดเป็นทางการก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่มีความรู้เพียงพอในการเลือกพิจารณาในประเด็นปัญหาต่าง ๆ สามารถเลือกเฟ้นปฏิบัติตามทัศนะที่มีน้ำหนักและปฏิบัติได้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้มากกว่า กระนั้นก็ตาม การปรากฏสำนักนิติศาสตร์อิสลามก็สะท้อนให้เห็นการทำงานของกลุ่มฟื้นฟูในยุคแรกที่มีองการณ์ไกลว่า หากปล่อยให้ผู้ที่ขาดความรู้ในอิสลามที่กว้างขวางปฏิบัติศาสนาตนเอง โดยขาดระเบียบแบบแผนทางนิติศาสตร์ที่เป็นระบอบและมีขั้นตอนจะนำไปสู่พฤติกรรมที่ออกนอกกลุ่มออกทาง ประวัติศาสตร์อิสลามพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า นิติศาสตร์อิสลามช่วยทำให้ผู้คนในดินแดนอันกว้างใหญ่ของอิสลามสามารถนำอิสลามไปปฏิบัติได้อย่างง่ายดาย อัน-นัควีญ(al-Nadwi 1986 :90) กล่าวว่า “แน่นอนว่า การดำรงอยู่ของบรรดานักนิติศาสตร์อิสลามผู้เป็นมัจญตะฮิด(ผู้สามารถวินิจฉัยปัญหาได้)ในศตวรรษแรกๆของอิสลามนั้นเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่เป็นจริงของประชาชาตินี้ในการดำรงอยู่และแผ่ขยายออกไปได้” นอกจากนี้นิติศาสตร์อิสลามที่นำเสนอผ่านสำนักต่าง ๆ นั้นได้รับการตอบสนองแตกต่างกันออกไปตามพื้นที่ที่แตกต่างกัน สิ่งนี้ช่วยย้ำว่าการตัดสินใจของพวกเขาขึ้นอยู่กับ

3.2.4 กลุ่มฟื้นฟูภายใต้การนำของอะหมัด อิบนู หันบัล(ค.ศ.780-ค.ศ.855 / ฮ.ศ.164-241)

บทบาทของการฟื้นฟูอิสลามที่โดดเด่นเป็นพิเศษในปลายยุคแรกนั้น คือการเคลื่อนไหวภายใต้การชี้นำของอะหมัด อิบนู หันบัล ปราชญ์คนสำคัญที่สุดคนหนึ่งในยุคแรกของอิสลาม และเป็นหนึ่งในสี่ของผู้นำทางนิติศาสตร์อิสลามที่ถูกยอมรับสูงสุดในประวัติศาสตร์อิสลาม

การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อิสลามถือว่า อะหมัด อิบนู หันบัล เป็นบุคคลที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดคนหนึ่งที่ทั้งในทางประวัติศาสตร์และการฟื้นฟูอิสลามตลอดทุกยุคทุกสมัย ความเป็นจริงท่านเป็นมากกว่านักนิติศาสตร์ ภูมิหลังของท่านคือการเป็นผู้เชี่ยวชาญในอัล-หะดีษ แต่มักถูกกล่าวขานถึงในฐานะนักเทววิทยามากกว่า

3.2.4.1 ความเป็นมา

อะหมัด อิบนู หันบัล ชื่อเต็มว่า อะหมัด อิบนู มุฮัมมัด อิบนู หันบัล อิบนู ฮิลาล อัซ-ซัยบานียุ เกิดในกรุงแบกแดด ในวันที่ 20 เดือนเราะบิอูล เออวัต ฮ.ศ. 164 (ธันวาคม ค.ศ. 780) ท่านเป็นชาวอาหรับ เผ่าบนิ ซัยบาน ซึ่งเป็นเผ่าที่มีบทบาทสำคัญในการพิชิตอิรักและเมืองกูรอซาน ซึ่งแม้ว่าทุกคนสำคัญของอิสลามคนหนึ่งในหมู่สหยาของท่านนบีคือ อัล-มุฮันนา อิบนู ฮาริษะฮุ ก็

สังกัดอยู่กับเผ่านี้(al-Nadwī, 1986:1/40) ปู่ของท่านชื่อ หันบัล อิบนู ฮิลาล เคยเป็นข้าหลวง(วาลี) เมืองสระรัต ในสมัยราชวงศ์อุมะวียะฮฺ บิดาของท่านชื่อ มุฮัมมัด อิบนู หันบัล เป็นหนึ่งในมูญาฮิด (นักญิฮาด)และเคยทำงานอยู่ในกองทัพหลวงที่เมืองคูรอซาน ก่อนจะย้ายไปแบกแดด และเสียชีวิตในอีก 3 ปีต่อมา ด้วยอายุเพียง 30 ปี

อะหมัด อิบนู หันบัล เป็นเด็กกำพร้าตั้งแต่เด็ก ๆ อีกทั้งบิดาของท่านจากไปโดยไม่ได้ทิ้งสิ่งใดไว้ให้ ท่านจึงเติบโตด้วยชีวิตที่ยากลำบาก พร้อมกับมารดาของท่านซึ่งมีบทบาทสำคัญที่สุดในการฝึกอบรมบุตรชายให้เติบโตขึ้นมาเป็นนักฟื้นฟูอิสลามแห่งยุคสมัย(al-Sharbāṣī, n.d.: 159) ชีวิตของอะหมัด อิบนู หันบัล ได้เติบโตขึ้นในแวดวงวิชาการ ท่านท่องจำอัล-กุรอาน ได้ตั้งแต่เริ่มตั้งแต่เยาว์วัย และศึกษานิติศาสตร์อิสลาม อัล-หะดีษ และไวยากรณ์อาหรับในนครแบกแดด จากนั้นเข้าร่วมกลุ่มศึกษาของอบู ยูสุฟ สหายคนสำคัญของอบู หะนีฟะฮฺ(หนึ่งในสี่ผู้นำนักนิติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่ง) (al-Siba'ī, 1998: 245)

อะหมัด อิบนู หันบัล ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิชาอัล-หะดีษ การท่องจำอัล-หะดีษ นอกเหนือจากอบู ยูสุฟ ผู้ที่ถือว่าเป็นครูอัล-หะดีษคนแรกของท่านแล้ว ท่านยังได้รับการศึกษาโดยตรงกับนักอัล-หะดีษคนสำคัญร่วมสมัย นั่นคือ ฮะซิม อิบนู บะจิริ อิบนู อบู หะซิม อัล-วาสิฏียฺ ซึ่งเป็นอิมามอัล-หะดีษที่แบกแดด และเป็นอุละมาอ์ท่านหนึ่งจากบรรดาคาบีอูนอีกด้วย ตั้งแต่อายุ 15 ปี เป็นต้นมา ท่านได้อุทิศตัวให้กับการศึกษาอัล-หะดีษ(Melchert,2006: 4) ทำให้ท่านต้องออกเดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น อีรอน คูรอซาน ฆิญาซ เยเมน ซีเรีย อิรัก และแม้แต่มัฆริบ (โมร็อกโคปัจจุบัน) เพื่อเสาะหาความถูกต้องของอัล-หะดีษ และท่านยังได้ไปทำฮัจญ์ที่มักกะฮ์ 5 ครั้งด้วยกัน ครูบาอาจารย์ของอะหมัด อิบนู หันบัลที่มีชื่อเสียงที่สุดก็คือ อัช-ชาฟีอียฺ ท่านได้ศึกษากับอิมามอัช-ชาฟีอียฺเป็นครั้งแรกที่นครมักกะฮ์ เมื่ออะหมัด อิบนู หันบัลไปบำเพ็ญฮัจญ์ที่นั่น ซึ่งในขณะนั้นอัช-ชาฟีอียฺกำลังสอนอยู่ในมัสยิดสะรออม และอะหมัด อิบนู หันบัลยังได้ไปศึกษากับอิบรอฮีม อิบนู สะอูด, ยะฮยา อัล-กือฎฎอน อีกด้วย อิมามอะหมัด อิบนู หันบัล ยังมีความตั้งใจที่จะไปศึกษากับมาลิก แต่มาลิกได้เสียชีวิตไปก่อน

การที่อะหมัด อิบนู หันบัล ได้มีโอกาสศึกษากับอัช-ชาฟีอียฺ นักปราชญ์นักฟื้นฟูอิสลามคนสำคัญและเป็นหนึ่งในสี่ผู้นำนักนิติศาสตร์อิสลามที่สำคัญที่สุดของประวัติศาสตร์อิสลาม ท่านจึงได้รับการถ่ายทอดความรู้มากมายจากอัช-ชาฟีอียฺ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของนิติศาสตร์อิสลาม หลังจากเดินทางกลับมาแบกแดด อะหมัด อิบนู หันบัล ได้พบกับอัช-ชาฟีอียฺอีกครั้ง และได้ศึกษาภายใต้การดูแลของเขา ท่านได้กลายมาเป็นศิษย์คนสำคัญของอัช-ชาฟีอียฺตั้งแต่นั้นมา การมีชีวิตที่ใกล้ชิดกับอัช-ชาฟีอียฺทำให้ท่านได้รับอิทธิพลอย่างมากจากอัช-ชาฟีอียฺ ผู้เป็นอาจารย์ของท่าน ยิ่งกว่านั้นอัช-ชาฟีอียฺยังเป็นครูที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตของท่านอีกด้วย อิสฮาก อิบนู รอหะวียฮฺ กล่าวว่า “อะหมัด อิบนู หันบัล ได้พบกับฉันที่มักกะฮ์ และกล่าวกับฉันว่า มากับฉัน แล้วฉันจะแนะนำให้คุณ

รู้จักบุรุษผู้หนึ่งที่ท่านไม่เคยพบเห็นมาก่อน แล้วเขาก็ให้ฉันได้รู้จักกับอัช-ชาฟีอีย์” (al-Alwani, 1994: 106)

อะหมัด อิบนู หันบัล ให้ความเคารพรักต่ออัช-ชาฟีอีย์อย่างสูงยิ่ง ท่านจะไม่กล่าวถึงชื่ออัช-ชาฟีอีย์ โดยไม่กล่าวว่า “ผู้เชื่อถือได้” ต่อหน้าลูกศิษย์ที่รับฟังความรู้ของท่านเลย ครั้งหนึ่งอับดุลลอฮฺ บุตรชายของท่าน ได้ถามท่านว่า “อัช-ชาฟีอีย์ เป็นคนเช่นไรกัน? ฉันได้ยินท่านขอคุณอาอี(ขอพร)ให้แก่เขาบ่อย ๆ” ท่านตอบว่า “อัช-ชาฟีอีย์ ขออ้อลลอฮฺให้ความโปรดปรานกับเขา เขาเสมือนตะวันแห่งโลกนี้ เสมือนสุภาพที่ดีให้แก่ผู้คน แล้วเจ้าคิดว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทดแทนสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งขณะนี้ได้เล่า?” (al-Alwani, 1994: 105) เช่นเดียวกัน สอลิหฺ บุตรชายอีกคนหนึ่งของอะหมัด ได้พบกับยะฮฺยา อิบนู มุอีน เขาได้บอกว่า “พ่อท่านกระทำการที่น่าอาย” สอลิหฺถามว่า “กระทำการใดกัน?” เขาบอกว่า “ฉันเห็นเขากับอัช-ชาฟีอีย์ และอัช-ชาฟีอีย์กำลังชี้พาหนะ ส่วนเขาเดินเท้า โดยจับสายบังเหียนพาหนะของอัช-ชาฟีอีย์” เมื่อสอลิหฺเล่าเรื่องนี้ให้อะหมัด ท่านกล่าวว่า “ถ้าเจ้าพบเขาอีกครั้ง บอกเขาด้วยว่า ฉันกล่าวว่า ถ้าเขาต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้เขามาและถืออีกด้านของสายบังเหียนพาหนะของอัช-ชาฟีอีย์” (al-Alwani, 1994: 105)

อะหมัด อิบนู หันบัล ได้พัฒนาวิชาการอย่างเป็นทางการเป็นระบอบกับอัช-ชาฟีอีย์ และมีความโดดเด่นมากในวิชาอัล-หะดีษ ท่านมีความสามารถจดจำสูงมาก จนเป็นที่ประจักษ์กับผู้คนว่า ท่านสามารถจดจำอัล-หะดีษได้ถึงล้านหะดีษ ความเชี่ยวชาญในวิชาอัล-หะดีษของท่านถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง แม้แต่อัช-ชาฟีอีย์ ผู้เป็นอาจารย์ได้กล่าวกับท่านว่า “ท่านมีความรู้ในอัล-หะดีษและในชีวิตประจำวันของนักรายงานอัล-หะดีษมากกว่าฉัน ถ้าท่านได้ยินอัล-หะดีษเศาะฮิหฺ (ถูกต้อง) บทใดช่วยแจ้งให้ฉันรู้ด้วย .... ” (al-Alwani, 1994: 106) สามารถกล่าวได้ว่า จุดเด่นที่เป็นพื้นฐานในการฟื้นฟูอิสลามที่สำคัญที่สุดของอะหมัด อิบนู หันบัล ก็คือ ความรู้ที่กว้างขวางลึกซึ้งของท่าน อิบรอฮีม อัล-หะรีบียฺ กล่าวว่า “ฉันมองเห็นอะหมัด ประหนึ่งบุคคลที่อ้อลลอฮฺ ﷻ ได้รวมให้กับเขา ซึ่งความรู้ของบรรดาผู้ที่มาก่อนและผู้ตามมาทีหลัง” อับดูบัยยะศฺ กล่าวว่า “ฉันไม่เคยเห็นบุรุษผู้ใดมีความรอบรู้ในอัล-สุนนะฮฺยิ่งไปกว่าอะหมัด” (al-Nadwi, 1993: 102) นอกจากนี้ อะหมัด อิบนู หันบัล ถูกยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะผู้ที่มีความรู้ที่ลึกซึ้งในเรื่องอิสลามแล้ว ท่านยังถูกยอมรับในเรื่องการดำเนินชีวิตอยู่บนหลักคุณธรรมอันสูงส่ง ดังการดำเนินชีวิตของคนในยุคของท่านนบี ﷺ โดยเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความสมถะอย่างแท้จริง ดังนั้น เมื่ออัช-ชาฟีอีย์ ได้จากแบกแดดไปพำนัก ณ กรุงไคโร ท่านได้กล่าวถึงทายาทการฟื้นฟูอิสลามของท่านว่า “ฉันได้จากแบกแดดไป และฉันไม่ได้ทิ้งบุรุษใดไว้เบื้องหลัง ที่มีความดีงามยิ่ง มีความรู้ยิ่ง มีความสมถะยิ่ง และมีความยำเกรงพระเจ้ายิ่งไปกว่า อิบนู หันบัล” (al-Siba'i, 1998: 232) บุคลิกภาพลักษณะสำคัญที่ทำให้อะหมัด อิบนู หันบัล มีอิทธิพลต่อผู้คนโดยทั่วไปเป็นอย่างมาก นั่นคือการที่ท่านไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ปกครองและความมั่งคั่งที่ถูกหยิบยื่นใด ๆ

ดังนั้น ท่านจึงได้ปฏิเสธของขวัญที่ผู้มีอำนาจสมัยนั้นส่งมาให้แก่ท่าน เพราะท่านตระหนักดีถึง การปกครองที่เต็มไปด้วยสิ่งเคลือบแคลงต่าง ๆ มากมาย

อิมามอะหมัด อิบну หันบัล เสียชีวิตในปี ค.ศ. 855(ฮ.ศ 241) มีผู้คนหลังไหลกัน ร่วมพิธีฝังร่างของท่านมากกว่าล้านคน มีผู้กล่าวในวันนั้นว่า “วันนี้เป็นการฝังคนที่หกต่อจากห้าคน (ก่อนหน้านี้)คือ ท่านอับบักร์ ท่านอุมร์ ท่านอูษมาน ท่านอะลีย และท่านอุมร์ อิบну อับดุล อะซีซ” (al-Jundī, n.d.: 112)

3.2.4.2 การฟื้นฟู

อะหมัด อิบну หันบัล เริ่มให้ความรู้กับผู้คนเมื่ออายุได้ 40 มีผู้แสวงหาความรู้เข้ารับ ฟังท่านถึงห้าพันคน ดังนั้น การเปิดให้มวลชนเข้ารับฟังความรู้ความเข้าใจที่ท่านกระทำนั้นจึงกลาย มาเป็นศูนย์กลางสำคัญในการเคลื่อนไหวทางวิชาการ เป็นสถานที่กระจายศาสตร์ต่าง ๆ ของอิสลาม และเป็นทีหลังไหลกันเข้ามาของนักวิชาการรุ่นใหม่ในยุคนั้น การเคลื่อนไหวทางวิชาการของอะหฺมัด อิบนุ หันบัล ศิษย์ของท่านจึงมีจำนวนมาก ศิษย์คนสำคัญและเป็นผู้ที่ยึดมั่นในแนวทาง เช่นเดียวกับท่านเช่นอัล-นุคอริย , มุสลิม , อับดู ดาวูด ผู้เป็นนักวิชาการอัล-หะดีษชั้นแนวหน้าของ โลกมุสลิม(al-Sharbāsī, n.d.: 170) ซึ่งมีหนังสือทางด้านอัล-หะดีษที่ได้รับความนิยมสูงสุดตลอด ประวัติศาสตร์อิสลามที่ผ่านมา

บทบาทสำคัญอันโดดเด่นของ อะหมัด อิบนุ หันบัล คือการยืนหยัดเพื่อสังขารวม และการฟื้นฟูอิสลาม การยืนหยัดของท่านนำไปสู่การถูกทดสอบอย่างมากมาย โดยเฉพาะเมื่อท่าน ขัดแย้งกับเคาะลีฟะฮ์แห่งราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ตั้งแต่สมัยของเคาะลีฟะฮ์อะอ์มนจนถึงสมัยเคาะลีฟะฮ์อัล-วาฮิด ประเด็นความขัดแย้งนั้นเริ่มจากเคาะลีฟะฮ์อัล-มะอ์นูน เป็นคนที่สนใจในการศึกษา ปรัชญากรีกจากคำรับคำร่าที่แปลมา และเขาได้สนับสนุนแนวคิดของกลุ่มมูตะซิละฮ์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ ศึกษาอิสลามที่ลุ่มหลงในการใช้เหตุผล ยังได้รับความคิดจากกรีกในช่วงหลัง ๆ ทำให้มีการพัฒนา ระบอบการใช้เหตุผลจนไปจนไกลถึง ได้ใช้ระบอบนี้ในการตีความคำสอนอิสลาม จนล่วงล้ำเข้าไป ในเนื้อหาที่เป็นอัล-มอยบหรือสิ่งพ้นญาณพิสัย(al-Nadwī, 1986:1/56) กลุ่มนี้มีการตีความลักษณะ ของพระเจ้าด้วยการปรับเปลี่ยนความหมายให้สอดคล้องกับระบอบการใช้เหตุผลของพวกเขาจนหมด ลื่น ประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ พวกเขาถือว่า อัลลอฮ์ ﷻ เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง ในทาง กลับกันทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ สร้าง แม้กระทั่งอัล-กูรออันก็เป็นสิ่งถูกสร้าง (al-Jundī, n.d.: 110) ท่านอิมามอะหมัด(Ibn Hanbal, 1997: 115) ได้กล่าวแย้งว่า “(การสร้างทุกอย่าง) ไม่ได้มีความหมายว่า สร้างตัวพระองค์ ความรู้ และพระคำรัส เหมือนกับสิ่งถูกสร้างอื่น ๆ”

ระบอบการใช้เหตุผลนี้ดูเหมือนจะมีน้ำหนัก แต่ความเป็นจริงคนในยุคก่อนหน้านี้ ไม่ได้นำเอาอัล-กูรออันไปเปรียบในระบอบแห่งการใช้เหตุผลเช่นนั้น เพราะพวกเขาเข้าใจขอบเขต

ของระบอบของการใช้เหตุผลว่าไม่สามารถกระทำต่อสิ่งที่เร้นลับได้ การกระทำเช่นนี้ของกลุ่มมูตะซิลละฮ์ได้นำไปสู่การเสื่อมศรัทธาต่ออัล-กูรออัน ทำให้อัล-กูรออันถูกมองเหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมา อีกนัยหนึ่งเท่ากับเป็นการเปรียบกะลามุลลอฮ์กับสิ่งถูกสร้าง ซึ่งในทัศนะของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์นั้นไม่สามารถยอมรับได้ (al-Jundi, n.d.: 110) ท่านอิมามอะหฺมัด (Ibn Hanbal, 1997: 113) ได้กล่าวว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้เรียกอัล-กูรออันว่าเป็นอัลวะหฺยู (การเปิดเผยจากอัลลอฮ์) พระองค์ไม่ได้เรียกว่าสิ่งถูกสร้าง (คือลกุ)” ดังนั้น ปราชญ์ก่อนหน้าที่ยืนยันหลักการที่ว่า อัล-กูรออันคือกะลามุลลอฮ์หรือพจนารถของอัลลอฮ์ โดยไม่ต้องการเจาะลึกด้วยตรรกวิทยาใด ๆ เพราะไม่มีประโยชน์ใดเลยที่กระทำเช่นนั้น นอกเสียว่าเป็นการลดทอนความสำคัญของอัล-กูรออันลงไป (al-Nadwi, 1986:1/76)

เคาะลีฟะฮ์อัล-มะอฺมูนลุ่มหลงในแนวทางของกลุ่มมูตะซิลละฮ์ เขาจึงได้ประกาศให้เป็นแนวศาสนาทางการของอาณาจักร และบังคับทุกคนให้เชื่อตามนั้น (al-'Ibādī, n.d. : 441; al-Muhāmī, 1993:45) นับเป็นครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ที่สถาบันคิลาฟะฮ์เข้ามากำหนดรายละเอียดในทางเทววิทยาและบังคับผู้คนให้ศรัทธาตามนั้น ในที่สุดก็ได้มีการใช้คำว่า al-Qur'ān Makhluq แปลว่า อัล-กูรออัน คือ สิ่งถูกสร้าง เพื่อให้ผู้คนในอาณาจักรยอมรับความเห็นเช่นนี้ กระบวนการบังคับทางทัศนะดังกล่าวเริ่มต้นด้วยการให้ปราชญ์อิสลามประกาศสนับสนุนความเห็นนี้ กระบวนการนี้กระทำกันอย่างกว้างขวาง เรียกกระบวนการนี้ว่า Mihnah หรือการทดสอบที่หนักหน่วง (al-Sharbāsī, n.d.: 173) บรรดาอุละมาอ์ (ปราชญ์อิสลาม) จำนวนมากและบรรดาผู้ที่มีความรู้ อื่นๆ จำต้องก้มศีรษะยอมรับแนวคิดนั้นด้วยความเกรงกลัวต่ออำนาจ และเกรงกลัวต่อการถูกทรมาน หากคัดค้านหรือต่อต้าน ขณะที่คนอื่น ๆ จำยอมในการไต่สวนของอัล-มะอฺมูน จนขณะนั้นเหลือปราชญ์เพียงสองคนที่ไม่ยินยอมคือ มุฮัมมัด อิบนู นูหฺ และอะหฺมัด อิบนู หันบัล (Muhasinah, 2002 :107) และในเวลานั้นมุฮัมมัด อิบนู นูหฺ ได้เสียชีวิตไปก่อน ทำให้ผู้ที่เผชิญหน้ากับกระบวนการไต่สวนนี้มีเพียงคนเดียว คืออะหฺมัด อิบนู หันบัล (Melchert , 2006 : 11)

การตอบสนองของอะหฺมัด อิบนู หันบัล ที่มีต่อเคาะลีฟะฮ์อัล-มะอฺมูนนั้นแตกต่างกับผู้อื่นโดยสิ้นเชิง ท่านปฏิเสธการกระทำตามคำสั่งใด ๆ ของเคาะลีฟะฮ์ โดยไม่สะทกสะท้าน จนเป็นสาเหตุที่ทำให้ท่าน ถูกควบคุมตัวเพื่อนำไปพบกับเคาะลีฟะฮ์ อัล-มะอฺมูน แต่ในระหว่างการคุมตัวไปนั้นอัล-มะอฺมูนได้เสียชีวิตไปเสียก่อน อะหฺมัด อิบนู หันบัล จึงตกเป็นผู้ต้องหาที่คอยการพิจารณาจากเคาะลีฟะฮ์คนใหม่ที่จะขึ้นครองราชย์ ก่อนที่อัล-มะอฺมูนจะเสียชีวิต เขาได้ส่งเสียไว้กับอัล-มูตะซิม น้องชายที่จะขึ้นมาเป็นเคาะลีฟะฮ์คนต่อไปให้ยึดตามแนวคิดมูตะซิลละฮ์และสนับสนุนนโยบายไต่สวนต่อไป (al-Sharbāsī, n.d.: 174) ดังนั้นเมื่ออัล-มูตะซิมขึ้นเป็นเคาะลีฟะฮ์ก็บีบบังคับให้อะหฺมัด อิบนู หันบัล ยอมรับแนวคิดดังกล่าว แต่อะหฺมัดยืนยันทัศนะของท่านไม่เปลี่ยนแปลง จนในที่สุดท่านก็ถูกลงโทษ โดยการเขียนด้วยแสจจนกระทั่งสิ้นสติไปหลายครั้ง

แม้ว่าฝ่ายผู้มีอำนาจจะทรمانอย่างไรก็ตาม อะหฺมัด อิบฺนุ หันบัต ก็ยืนหยัดอย่างไม่คิดจะยอมแพ้ จนกระทั่งมูฮะตะซิมได้ตายจากไปอัล-วาซิก เคาละลีพะฮุคนต่อมาก็ดำเนินนโยบายเช่นเดียวกันจนวาซิกได้ตายจากไป สถานการณ์จึงได้เปลี่ยนไป เมื่อเคาละลีพะฮุคนใหม่คืออัล-มุตะวัก กิล ได้ยกเลิกนโยบายดังกล่าว และหันมาสนับสนุนแนวทางของอะหฺมัด อิบฺนุ หันบัต¹¹² (al-Sharbāsī, n.d.: 175)

นี่คือจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่เป็นช่วงสำคัญที่สุดครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์อิสลาม เพราะไม่เพียงทัศนคติที่บิดเบือนไปจะถูกยอมรับ แต่ทำให้สถานะของผู้ฟื้นฟูสังฆกรรมต้องเสื่อมลงในสายตาของผู้คนโดยทั่วไป ยิ่งกว่านั้น อะหฺมัด อิบฺนุ หันบัต ดำเนินการต่อต้านสิ่งที่อยู่เบื้องหลังทัศนคตินี้ นั่นคือการทำให้คำสอนอิสลามตกอยู่ภายใต้วิธีการใช้เหตุผลที่สุดโต่งของกรีก ซึ่งหากสถานการณ์ดำเนินไปเช่นนี้ต่อไป อิสลามที่อ้างอิงกับอัล-วะหฺยู หรือการเปิดเผยจากพระเจ้า ก็กลายเป็นอิสลามปรัชญาที่อ้างอิงอยู่กับวิถีชีวิตที่เป็นการถกเถียงกันของมนุษย์ การเคลื่อนไหวของอะหฺมัด อิบฺนุ หันบัต ครั้งนี้ไม่เพียงแต่ทำให้กลุ่มฟื้นฟูศาสนาของสังฆกรรมเอาไว้ได้ แต่ยังมิผลอย่างลึกซึ้งต่อประวัติศาสตร์อิสลาม และส่งผลกระทบต่อบาทบาทของกลุ่มฟื้นฟูในยุคต่อมาอย่างไม่สิ้นสุด ไม่แปลกที่ปราชญ์ร่วมสมัยต่างตั้งฉายาให้ท่านมากมาย อาทิเช่น Imām al-Dunyā (ผู้นำแห่งโลกนี้), ‘Ālim al-Sunnah (ปราชญ์แห่งสุนนะฮฺ), ‘Ālim al-‘Asr (ปราชญ์แห่งยุคสมัย), Qudwah ahl al-Sunnah (แบบอย่างของอะฮฺลุลสุนนะฮฺ), al-Rajul al- Ṣālih (บุรุษผู้ทรงความดี) เป็นต้น ในทัศนะของเราเชิด ริฎอ ถือว่า ท่านอิมามอะหฺมัดเป็นนักฟื้นฟูแห่งศตวรรษที่สาม ซึ่งตรงกับทัศนะของนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่เห็นว่าฉายานักฟื้นฟูของท่านนั้นเหมาะสมกว่าอิบฺนุ สุรอยญญ อิมามอัช-ชาฟีอียฺ อิมามอัฏ-ฏะฮาวิเย เป็นต้น (al-Sharbāsī, n.d.: 158)

3.3 คำอธิบายจากทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟู

ทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูอิสลาม ถูกนำมาใช้อธิบายการขัดแย้งและการต่อสู้เพื่อสังฆกรรมในยุคแรก ทฤษฎีนี้ถูกใช้โดยมุสลิมกระแสหลักของโลกมุสลิมตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูจะอธิบายว่า ประวัติศาสตร์ขับเคลื่อนไปได้ ด้วยการต่อสู้เพื่อดำรงไว้ซึ่งสังฆกรรมของกลุ่มฟื้นฟูเหล่านี้ว่าดำเนินไปอย่างไร ในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงนำการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูมาอธิบายตามองค์ประกอบ 3 ส่วนของทฤษฎี ตามที่ได้กำหนดขึ้นในบทที่ผ่านมา ดังต่อไปนี้

¹¹² สภาพต่างๆที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ ทำให้อะหฺมัด อิบฺนุ หันบัต กลับมาได้รับการนับถือยกย่องอย่างสูง พร้อมกับได้มีของขวัญต่างๆหลากหลายชนิดมอบให้แก่เขา แต่เขากลับร้องไห้อย่างปวดร้าว โดยกล่าวว่า “มันหนักกับฉัน ยิ่งกว่าการถูกเขียนและการถูกจองจำเสียอีก” (al-Mawdūdī, 1997: 47)

3.3.1 ภูมิหลังของกลุ่มฟื้นฟู

หลังจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เสียชีวิตผู้คนเกิดความสับสน ท่านอบูบักร์ อัศ-ศิดดีกฺ ฎ ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งปราชญ์ในมัสญิด พร้อมกับกล่าวว่า “ใครที่สักการะมุฮัมมัด แท้จริงมุฮัมมัด ได้ตายไปแล้ว ใครที่สักการะอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ มีชีวิตอยู่ ไม่มีวันตาย”(al-Khamīs, 1999: 236) จากนั้นท่านก็อ่านอายะฮ์อัลกุรอานที่ว่า

﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَنْتَفِعُونَ بِالَّذِينَ نَزَّلْنَا عَلَيْهِ الْقُرْآنَ مِنْ قَبْلِهِ إِنْ كَانُوا إِلَّا قَوْمًا يَمُرُّونَ بِهِمْ مَمْرًا مَمْرًا وَنَسُوا الْآيَاتِ الْكُبْرَىٰ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنِ يَصُرَّا لَآلِهَةً يَنْدُبُونَ ۗ لَهَا أَجْرٌ لَّا يَحْصِيهِ اللَّهُ يُضِلُّ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ ۗ لَئِن كَانُوا لَا يَتْلُونَ الْآيَاتِ الْكُبْرَىٰ إِلَّا كَتَمَاتٍ فَكَيْبَرُونَ ۗ وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ۗ ﴾

(سورة آل عمران : ١٤٤)

ความว่า “และมุฮัมมัดนั้นหาใช่อื่นใดไม่ นอกจากเป็นเราะสูลผู้หนึ่งเท่านั้น ซึ่งบรรดาเราะสูลก่อนจากเขาก็ได้ล่วงลับไปแล้ว แล้วหากเขาตายไปหรือเขาถูกฆ่าก็ตาม พวกเขาก็หันสั้นเท้าของพวกเขา กลับกระนั้นหรือ? และผู้ใดที่หันสั้นเท้าทั้งสองของเขาแล้ว ไชรี มันก็จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่อัลลอฮ์แต่อย่างใดเลย และอัลลอฮ์นั้นจะทรงตอบแทนแก่ผู้ศรัทธาทั้งหลาย”

(อาละ อิมรอน: 144)

3.3.1.1 ความต่อเนื่อง

กลุ่มฟื้นฟูอิสลามปรากฏขึ้นทันทีภายหลังจากการจากไปของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านอบูบักร์ อัศ-ศิดดีกฺ ฎ และกลุ่มคนในยุคเศาะหาบะฮ์ได้เผชิญกับสถานการณ์ที่เลวร้ายยิ่งในการต่อสู้กับเหตุการณ์ริศดะฮ์(การละทิ้งอิสลาม) จนดูเหมือนว่าอิสลามจะล่มสลายไป แต่พวกเขาก็ฝ่าฟันพายุที่นำกลัwnั้นออกมาได้ ต่อมาท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ ฎ และท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ฎ ก็ได้สานงานต่อ จนทำให้อิสลามได้พิชิตอาณาจักรเปอร์เซีย ขณะเดียวกันกลุ่มฟื้นฟูต้องพบกับบททดสอบที่เลวร้ายในสมัยของท่านอะลี อิบน์ อบี ฏอลิบ ฎ แต่ท่านอะลี ฎ ได้พยายามรักษาภาวะที่สมดุลเอาไว้เป็นอย่างดี และทุกอย่างก็ยุติลงได้ในการเสียดตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของอัล-หะสัน ฎ บุตรชายของท่าน ในทัศนะของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ วะล-ญะมาอะฮ์ นั่นคือว่าพวกเขาได้อิญาซฮาด (วินิจฉัย) ที่แตกต่างกัน และเป็นเรื่องต้องห้ามที่จะทำการประณามพวกเขาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง(al-Qurtūbī, 1988: 16/211)

ความต่อเนื่องในช่วงนี้เป็นช่วงที่ถูกเรียกว่า อัล-คุละฟาอ์ อัร-เราะซีดุน(al-Khulafā' al-Rashīdūn) คือยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์ผู้ดำรงอยู่บนทางนำ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับพวกเขาไว้ว่า

((... حِلَافَةُ النَّبِيِّ ثَلَاثُونَ سَنَةً ثُمَّ يُرْتَبِي اللَّهُ الْمُلْكَ مَنْ يَشَاءُ ...))
(رواه أبو داود : ٤٠٩١)

ความว่า “**คิลาฟะฮ์ อัน-นุบวะฮ์**(การสืบทอดการเป็นศาสนทูต) มีระยะเวลา 30 ปี หลังจากนั้นอัลลอฮ์ก็ได้นำมาซึ่ง**อัล-มุลก**(ระบอบกษัตริย์)แก่ผู้ที่พระองค์ประสงค์ ...”

(รายงานโดย Abu Dawūd: 4091)¹¹³

ประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ความจริงแล้วว่า ท่านอับูบักร์ อัศ-ศิดดีกฺ ﷺ ได้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ในช่วงปี ค.ศ. 632-634 (ฮ.ศ. 11-13) ตามด้วยสมัยของท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ ﷺ ในช่วงปี ค.ศ. 634-645 (ฮ.ศ. 13-24) ต่อด้วยสมัยของท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ในปี ค.ศ. 645-656 (ฮ.ศ. 24-35) และสมัยของอะลีย อิบน์ อบี ภุอลิบ ﷺ ในปี ค.ศ. 656-661 (ฮ.ศ. 35-40) และนับรวมสมัยของอัล-หะสัน ﷺ ค.ศ. 661-662 (ฮ.ศ. 40-41) ในช่วงสั้น ๆ เพียง 6 เดือนด้วยแล้ว ก็ได้จำนวนปีครบ 30 ปีพอดี(al-Manāwī, 1994: 3/509) อิบน์ ตัยมียะฮ์(Ibn Taymiyah, 1993: 24) กล่าวว่า “ ท่านอิมาม อะหฺมัด และท่านอื่น ๆ ได้ใช้อัล-หะคิษนี้ในการกำหนด อัล-คุละฟาอ์ อัร-เราะซีดุน (al-Khulafā' al-Rashīdūn) ที่ท่าน ... นี่เป็นทรรศนะที่เห็นพ้องกันในระหว่างบรรดาฟุเคาะฮ์ (บรรดากันนิติศาสตร์อิสลาม) ปราชญ์แห่งสุนนะฮ์ อะฮฺลุล มะอริฟะฮ์และตะเศวูฟ นี่คือนแนวทางโดยทั่วไป” อัล-หะคิษนี้แสดงถึงความต่อเนื่องของระบอบคิลาฟะฮ์ที่ดำรงอยู่บนทางนำที่ถูกต้อง แต่ไม่ได้เป็นการชี้ว่า ระบอบ al-Mulk(ระบอบกษัตริย์)ที่ปรากฏในนามของเคาะลีฟะฮ์ต่อมานั้นจะต้องถูกต่อต้าน แต่มันแสดงให้เห็นว่า Kilāfah al-Nubuwah มีความสมบูรณ์กว่าและใกล้เคียงกับอุดมคติมากกว่า¹¹⁴

การสืบเนื่องของกลุ่มฟื้นฟูยังคงมีต่อไป แต่มันไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้ผู้นำกลุ่มฟื้นฟูที่เป็นเคาะลีฟะฮ์ แต่มันยังสืบเนื่องไปโดยปรากฏอยู่ในกลุ่มทหารของอาณาจักรอิสลามและนักปราชญ์

¹¹³ หะคิษ เสาะฮิหฺ ใน *Sahīh Sunan 'abī Dāwūd* หมายเลข 3882 (al-'albanī, 1989: 3/879)

¹¹⁴ ไม่ได้หมายความว่า จะเรียกผู้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หลังจากนั้นไม่ได้ อนุญาตให้เรียกได้ และได้รับสิทธิของเคาะลีฟะฮ์ทุกประการ แต่ไม่ได้เป็นเคาะลีฟะฮ์ที่ได้มาตรฐานตามหะคิษข้างต้น (Ibn Taymiyah, 1993: 25-26)

ที่อยู่กับประชาชน มีอัล-หะดีษบางบทชี้ให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยอิสลามที่ยังดำเนินต่อไปในหมู่เศาะหะบะฮฺ(สหายนของท่านนบี ﷺ) ตามไปด้วยดาบิอุณ(ผู้คนรุ่นที่ได้พบกับเศาะหะบะฮฺและตายในสภาพมุสลิม) และดาบิอ อัด-ดาบิอิน(ผู้คนที่ได้พบกับรุ่นดาบิอุณและตายในสภาพมุสลิม) ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فَيَغْزُونَ فِتْنًا مِنْ النَّاسِ فَيَقُولُونَ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُونَ نَعَمْ فَيَفْتَحُ لَهُمْ ثُمَّ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فَيَغْزُونَ فِتْنًا مِنْ النَّاسِ فَيَقَالُ هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُونَ نَعَمْ فَيَفْتَحُ لَهُمْ ثُمَّ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فَيَغْزُونَ فِتْنًا مِنْ النَّاسِ فَيَقَالُ هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ مَنْ صَاحَبَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُونَ نَعَمْ فَيَفْتَحُ لَهُمْ))

(رواه البخاري : ٣٤٨٢)

ความว่า “ยุคสมัยหนึ่งจะมาถึงผู้คนทั้งหลาย ดังนั้น จะมีกลุ่มชนหนึ่งจากผู้คนได้ทำศึก แล้วพวกเขาได้กล่าวว่า **ในหมู่พวกท่านมีผู้ที่เคยอยู่ร่วมกับเราะฮฺลุลของอัลลอฮฺอยู่หรือไม่?** พวกเขาได้กล่าวตอบว่า มีครับ แล้ว(ดินแดนนั้น)ก็ถูกพิชิตโดยพวกเขา หลังจากนั้นยุคสมัยหนึ่งจะมาถึงผู้คนทั้งหลาย ดังนั้น จะมีกลุ่มชนหนึ่งจากผู้คนได้ทำศึก แล้วพวกเขาได้กล่าวว่า **ในหมู่พวกท่านมีผู้ที่เคยอยู่ร่วมกับเศาะหะบะฮฺของเราะฮฺลุลของอัลลอฮฺอยู่หรือไม่?** พวกเขาได้กล่าวตอบว่า มีครับ แล้ว(ดินแดนนั้น)ก็ถูกพิชิตโดยพวกเขา หลังจากนั้นยุคสมัยหนึ่งจะมาถึงผู้คนทั้งหลาย ดังนั้น จะมีกลุ่มชนหนึ่งจากผู้คนได้ทำศึก แล้วพวกเขาได้กล่าวว่า **ในหมู่พวกท่านมีผู้ที่อยู่ร่วมกับผู้ที่อยู่ร่วมกับเศาะหะบะฮฺของเราะฮฺลุลของอัลลอฮฺอยู่หรือไม่?** พวกเขาได้กล่าวตอบว่า มีครับ แล้ว(ดินแดนนั้น)ก็ถูกพิชิตโดยพวกเขา”

(รายงานโดย al-Bukhārī: 3482)

อัล-หะดีษนี้ชี้ให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการพิชิตดินแดนต่าง ๆ ที่ส่งผ่านรุ่นแล้วรุ่นเล่าโดยที่เศาะหะบะฮฺของท่านเราะฮฺลุล ﷺ เป็นรุ่นแรก ตามต่อเนื่องด้วยรุ่นต่อไปถึงสามรุ่น ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ก็พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ชนรุ่นเศาะหะบะฮฺได้พิชิตดินแดนต่าง ๆ

มากมาย ไม่ว่าจะเปอร์เซีย ซีเรีย และอียิปต์ หลังจากนั้นชนรุ่นต่อมาอีกสองรุ่นก็สานหน้าที่ต่อไป แล้วก็สามารถพิชิตดินแดนต่าง ๆ ได้มากมาย ไม่ว่าจะแอฟริกาเหนือ และสามารถก้าวไปในเขตประเทศสเปนจนถึงภาคใต้ของฝรั่งเศส ทางด้านตะวันออกนั้นก็เข้าไปในส่วนของตุรกีสถานซึ่งติดกับพรมแดนประเทศจีน **อัน-นะวะวีย์**(al-Nadwi, 1997:16/83) กล่าวว่า “อัล-หะดีษนี้เป็นมรดกของชาติ(สิ่งมหัศจรรย์)ของท่านเราะฮูต ﷺ และแสดงถึงความประเสริฐของเศาะหาบะฮ์ ความประเสริฐของตะบิอูน (ผู้คนรุ่นที่ได้พบกับเศาะหาบะฮ์) และความประเสริฐของตะบิอ์ อัด-คาบิอีน (ผู้คนที่ได้พบกับรุ่นคาบิอูน)” กลุ่มฟื้นฟูอิสลามจึงปรากฏตัวออกมารุ่นแล้วรุ่นเล่า ไม่เคยมีเวลาที่ว่างเว้นจากพวกเขาเลย หลังจากยุคของอัล-กุละฟะอ์ อัย-เราะฮิอูน(al-Khulafā' al-Rashīdūn) แล้ว ก็ยังมียุคของตะบิอูนและตามด้วยยุคของตะบิอ์ อัด-คาบิอีน พวกเขาเหล่านี้ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันต่อเนื่องจากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่ง แม้สถานะการณ์จะอยู่ในสภาพกตัญญูอย่างเช่นในสมัยเคาะลีฟะฮ์สุมะอ์มูน จนคนส่วนหนึ่งจะยอมจำนน แต่พวกเขาก็ยังคงดำรงอยู่ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿... فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هُنَّ مُؤَلَّاتٌ فَكُنَّ حُرًّا مَّا كَانَتْ يَدَاكَ وَأَنْتَ سَوَاءٌ مِّمَّنْ يَكْفُرُونَ﴾

(سورة الإنعام : ٨٩)

ความว่า: “...แต่ถ้าชนเหล่านี้ปฏิเสธศรัทธาต่อมัน แน่แน่นอนเราได้มอบมันไว้แล้วแก่กลุ่มชนหนึ่งที่พวกเขามิใช่เป็นผู้ปฏิเสธศรัทธาต่อมัน ”

(อัล-อัลอาม : 89)

มีผู้กล่าวถึงตัวอย่างในอายะฮ์ตอนท้ายที่ว่า “... แน่แน่นอนเราได้มอบมันไว้แล้วแก่กลุ่มชนหนึ่งที่พวกเขามิใช่เป็นผู้ปฏิเสธศรัทธาต่อมัน” คืออะหฺมัด อิบฺนุ หัมบัล และผู้ดำเนินตามเขา (Ibn Hanbal, 1997: 49)

การเคลื่อนไหวเพื่อสังฆกรรมในยุคแรกเริ่มจึงปรากฏเห็นเป็นสายโซ่ที่สืบต่อกันอย่างชัดเจน เริ่มจากภารกิจของเคาะลีฟะฮ์สูบูนักร์ ﷺ ก็ถูกสานต่อเนื่องไปจนถึงรุ่นของเคาะลีฟะฮ์สูอุมร์ อิบฺนุ อับดุลอะซีซ ผู้เป็นบุตรของบุตรสาวของเคาะลีฟะฮ์สูอุมร์ อิบฺนุ อัล-กีอฎฎอบ ﷺ จากนั้นภารกิจของท่านอุมร์ อิบฺนุ อับดุลอะซีซ ก็ถูกสานต่อโดยกลุ่มนักวิชาการอัล-หะดีษ และนักนิติศาสตร์อิสลามไปจนถึงรุ่นของอะหฺมัด อิบฺนุ หัมบัล ที่สานต่อมาจากรุ่นของอัช-ชาฟีอียะฮ์และมาลิกและคนอื่น ๆ จากนั้นคนรุ่นของอะหฺมัด อิบฺนุ หัมบัลก็ได้สานต่อไปให้แก่คนรุ่นต่อไป โดยเฉพาะบรรดานักวิชาการอัล-หะดีษ เช่น อัล-นุคอริย, มุสลิม เป็นต้น

3.3.1.2 ความเป็นกลุ่ม

กลุ่มพี่น้องมุสลิมในยุคแรกเริ่มได้ก้าวมาทำงานเป็นกลุ่มในสนามที่แตกต่างกัน กลุ่มที่ได้เข้าไปปลดปล่อยดินแดนต่าง ๆ นั้นไม่ต้องสงสัยว่าจะต้องกระทำกันเป็นกลุ่ม ดังอัล-หะดีษที่กล่าวถึงการพิชิตของเศาะหะบะฮ์ และชนรุ่นต่อมาข้างต้น ก็กล่าวถึงพวกเขาเป็นกลุ่ม

((يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فَيَغْزُونَ فِتَامَ مِنَ النَّاسِ ...))

(رواه البخاري : ٣٤٨٢)

ความว่า “ยุคสมัยหนึ่งจะมาถึงผู้คนทั้งหลาย ดังนั้น จะมีกลุ่มชนหนึ่ง จากผู้คนได้ทำศึก...”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 3482)

นอกจากนี้ท่านนบี ﷺ ได้พยากรณ์ถึงการพิชิตดินแดนบางแห่ง เช่นการพิชิตอินเดีย โดยท่านได้กล่าวถึงพวกเขาเป็นกลุ่ม เอาไว้เช่นกันว่า

((عِصَابَتَانِ مِنْ أُمَّتِي أَحْرَزَهُمَا اللَّهُ مِنَ النَّارِ عِصَابَةٌ تَغْزُوا الْهِنْدَ وَعِصَابَةٌ تَكُونُ مَعَ عَيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ))

(رواه النسائي : ٣١٦٠)

ความว่า “สองหมู่คณะจากประชาชาติของฉันที่อัลลอฮ์ได้ทรงปกป้อง พวกเขาทั้งสองให้พ้นจากไฟนรก หมู่คณะหนึ่งได้สัประยุทธ์กับ อินเดีย อีกหมู่คณะหนึ่งได้อยู่ร่วมกับอีซา บุตรมัรยัม¹¹⁵”

(รายงาน โดย al-Nasa‘i: 3160)¹¹⁶

ท่านนบี ﷺ ยังได้พยากรณ์ถึงการพิชิตอาณาจักรเปอร์เซีย โดยท่านได้กล่าวถึงพวกเขาเป็นกลุ่ม เอาไว้ว่า

((لَتَفْتَحَنَّ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَوْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ كَنْزَ آلِ كِسْرَى الَّذِي فِي الْأَبْيَضِ))

(رواه مسلم : ٥٣٢٩)

¹¹⁵ เป็นหมู่คณะรุ่นสุดท้ายของกลุ่มพี่น้องมุสลิม

¹¹⁶ หะดีษ เศาะฮิหฺ ใน *Silsilat al-‘ahadīth al-Sahīhah* หมายเลข 1934 (al-‘albanī, 1995: 4/570)

ความว่า “แน่นอนยิ่ง จะมีหมู่คณะหนึ่งจากบรรดาผู้สละหรือบรรดาผู้ศรัทธาได้พิชิตคลังของกุสโร(แห่งเปอร์เซีย) ซึ่งอยู่ในพระราชวังสีขาว”

(รายงานโดย Muslim: 5329)

ท่านนบี ﷺ ยังได้กล่าวถึงความพยายามของกลุ่มฟื้นฟูในการเปิดศึกกับจักรวรรดิไบแซนทีน แม้ว่าไม่ได้กล่าวถึงชัยชนะก็ตาม

((...أَوَّلُ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ الْبَحْرَ قَدْ أُوجِبُوا ... أَوَّلُ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ مَدِينَةَ قَيْصَرَ مَغْفُورٌ لَهُمْ .....))
(رواه البخاري : ٢٧٩٥)

ความว่า “... กองทัพแรกของประชาชาติของฉันจะออกทำศึกในทะเลแน่แท้พวกเขาได้รับมอบความจำเป็นแล้ว(ด้วยการได้รับสวรรค์)... กองทัพแรกจากประชาชาติของฉันจะออกทำศึกกับนครของไกเซอร์(คอนสแตนติโนเปิล) พวกเขาจะได้รับการอภัยโทษ .... ”

(รายงานโดย al-Bukhārī: 2795)

แม้ว่ากลุ่มฟื้นฟูอิสลามในยุคแรกเริ่มจะเผชิญกับความขัดแย้งจากการแทรกแซงของฝ่ายปฏิบัติกันในระยะหนึ่ง แต่ก็ได้หมายความว่าปรากฏการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นมิได้เลย เพราะพวกเขาก็ยังคงมีความเป็นมนุษย์¹¹⁷ แต่สิ่งสำคัญที่พวกเขานำมาแก้ใจนั้น ปรากฏในพระดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿ وَإِنْ طَافَتَا مِنْ الْمُؤْمِنِينَ أَقْتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ... ﴾
(سورة الحجرات : ٩)

ความว่า “และหากมีสองกลุ่มจากบรรดาผู้ศรัทธาสู้รบกัน พวกเขาก็จงปรองคอง(อิสลาหฺ)ระหว่างทั้งสองฝ่าย....”

(อัล-หุญรอต: 9)

¹¹⁷ อิบน์ คัยมียะฮฺ (Ibn Taymīyah, 1993: 82) กล่าวว่า “อะฮฺลุส สุนนะฮฺ วัล จุมมาอะฮฺ และบรรดาอิมามแห่งศาสนาต่าง ไม่มีใครยึดมั่นศรัทธาว่าเสาะหาบะฮฺคนใดคนหนึ่งเป็นมะฮฺศุม(ผู้ปราศจากบาป) แม้กระทั่งกลุ่มคนที่ใกล้ชิดอัลลอฮ์ ﷻ หรือคนที่เป็ระดับแถวหน้าก็ตาม”

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังได้พยากรณ์ถึงหลานชายของท่านที่ชื่อว่า หะสัน บุตรชาย
ท่านอะลียฺ ﷺ ว่าเป็นผู้ปรองดองระหว่างผู้ศรัทธาสองกลุ่มใหญ่ ดังอัล-หะดีษต่อไปนี้

((إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ
الْمُسْلِمِينَ))

(رواه البخاري : ٣٤٦١)

ความว่า “แท้จริงลูกชายของฉันคนนี่คือนาย(สัยยิด) อัลลอสฺ ﷺ จะ
ให้เขาปรองดองระหว่างมุสลิมสองกลุ่มใหญ่”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 3461)

ท่านหะสัน ﷺ บุตรชายของท่านอะลียฺ ﷺ คือผู้ที่ได้ยุติความขัดแย้งระหว่างสอง
ฝ่าย โดยท่านได้สละตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺและหันมาอาศัยบ้านต่อท่านมูอาวิยะฮฺ อิบน์ุฏัยมียะฮฺ(Ibn
Taymīyah, 1993: 65) กล่าวว่า “ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวข่มขู่ต่อท่านหะสัน ﷺ ด้วยกับท่าน
นี่เองที่อัลลอสฺ ﷺ ได้ทำให้เกิดการปรองดองระหว่างสองกลุ่มใหญ่ คือผู้สนับสนุนท่านอะลียฺ ﷺ
และผู้สนับสนุนท่านมูอาวิยะฮฺ ﷺ”

นอกจากกลุ่มที่เคลื่อนไหวเรื่องความรู้ก็กระทำกันเป็นมวลชน ซึ่งเห็นได้
ชัดเจนว่า การเคลื่อนไหวในการพิทักษ์อัล-หะดีษนั้น เป็นการปฏิบัติงานที่กระทำกันด้วย
จำนวนคนมหาศาล ไม่เพียงแค่นั่นหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นจำนวนมหาศาลของคนหลายรุ่น
ทีเดียว ด้วยเหตุนี้ที่อะหมัด อิบน์ุ หันบัล ได้ตอบคำถามว่าใครคือกลุ่มฟื้นฟูเอาไว้ว่า “ถ้าหาก
พวกเขามีโชะฮุด หะดีษ(ผู้คนแห่งอัล-หะดีษ) ฉันทก็ไม่รู้ว่าพวกเขาเป็นใคร” ไม่เพียงแต่ใน
สนามอัล-หะดีษเท่านั้น สนามความรู้อื่น ๆ ก็มีการผนึกกันทำงานเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ใน
เรื่องนิติศาสตร์อิสลาม เป็นต้น อัล-บุคอรีจึงบอกว่า “พวกเขาชื่ออะฮฺมัด อิลมุ(ผู้คนแห่ง
ความรู้)”(al-‘Awdah, 1422:142)ความเป็นกลุ่มในทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูยังหมายถึงความหลากหลาย
ของผู้คนที่เข้ามาทำงานฟื้นฟู ในยุคแรกเริ่มจึงเห็นได้ชัดเจนว่า มีเคาะลีฟะฮฺหลายท่านที่ถูกจัด
ว่าเป็นผู้นำการฟื้นฟู นอกเหนือจาก อัล-คุละฟะฮฺ อัล-เราะชีดุน(al-Khulafā’ al-Rashīdūn)แล้ว
ยังมีท่านอุมร์ อิบน์ุ อับดุลอะซีซ นอกจากนี้ กลุ่มทหารกล้าแห่งอิสลาม บรรดาผู้ทรงความรู้
และนักอัล-หะดีษทั้งหลายในยุคแรกเริ่ม ทั้งหมดถือว่าเป็นส่วนต่าง ๆ ของสนามการ
ฟื้นฟูอิสลามในยุคแรกเริ่มของอิสลาม

ทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูยังกล่าวถึงผู้นำกลุ่มฟื้นฟูที่ถูกเรียกว่ามุญตาดิด(นักฟื้นฟู) ในยุค
แรกเริ่มก็จะพบผู้นำกลุ่มฟื้นฟูที่โดดเด่น เช่น ท่านอุมร์ อิบน์ุ อับดุลอะซีซ ซึ่งตัวท่านได้ถูก

อธิบายจากนักวิชาการอัล-หะดีษว่าเป็นผู้นำการฟื้นฟูหรือมูญุดดีดในศตวรรษที่หนึ่งของอิสลามโดยไม่มีผู้ใดคัดค้าน และในสนามด้านการฟื้นฟูความรู้ นั้น นักวิชาการหลายท่านได้จัดให้ **อิหม่ามอะฮ์มัด** เป็นผู้นำการฟื้นฟูหรือมูญุดดีดแห่งศตวรรษที่สองถัดจากท่านอุมร์ อิบน์ อัลอะซหฺ อิบน์ อิมามอะฮ์มัด อิบน์ หันบัล (al-Baghdādī, 1984:74) กล่าวว่า “เมื่อเรามองไปยังศตวรรษที่หนึ่ง มูญุดดีดคืออุมร์ อิบน์ อัลอะซหฺ เมื่อเรามองไปยังศตวรรษที่สองคืออิมามอะฮ์มัด” นักวิชาการบางท่านก็จัดให้ **อะฮ์มัด อิบน์ หันบัล** เป็นมูญุดดีดแห่งศตวรรษด้วยเช่นกัน (al-Sharbāsī, n.d.:158) นอกจากนี้ ยังมีผู้จัดบุคคลต่าง ๆ อีกหลายคนให้เป็นผู้นำการฟื้นฟูที่ถูกเรียกว่า มูญุดดีด สำหรับในทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟูเรื่องนี้เป็นเรื่องยืดหยุ่นและปล่อยให้เห็นที่แตกต่างกันได้

3.3.2 รูปแบบการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟู

รูปแบบการเคลื่อนไหวในยุคแรกเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับฟิคนะฮ์ต่าง ๆ มากมาย แต่คนยุคแรกสามารถฝ่าฝืนมาได้ ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างฐานทางความรู้ที่ยิ่งใหญ่ไปพร้อม ๆ กับการพิชิต (al-Fath) ที่หายยุคสมัยใดเปรียบมิได้

3.3.2.1 การเคลื่อนไหวในเชิงทฤษฎี

การเคลื่อนไหวในเชิงทฤษฎีเพื่อสังขรณ์ในยุคแรกเริ่มนั้น มุ่งเน้น 3 ประการ ประการแรกคือ การวางรากฐานให้แก่แหล่งคำสอนดั้งเดิมของอิสลาม นั่นคืออัล-กูรออันและอัล-สุนนะฮ์ ประการที่สองการทำให้อิสลามง่ายต่อการปฏิบัติของผู้คน ประการที่สามขจัดสิ่งบิดเบือนต่าง ๆ ที่เข้ามาปะปนในคำสอนอิสลาม

งานประการแรกนั้น เริ่มจากการรวบรวมอัล-กูรออันที่เริ่มต้นโดยท่านอุมร์ บิน อัลอะซหฺ และทำให้แพร่หลายโดยท่านอูษมาน และยังมีผู้คนอีกจำนวนมากที่ได้เข้ามาวางมาตรฐานการอ่านและการเขียน รวมทั้งสถาบันท่องจำอัล-กูรออันที่เกิดขึ้นมากมาย ขั้นตอนต่อมาเป็นการเผยแพร่อัล-หะดีษ งานนี้ได้กระทำมาเป็นการส่วนตัวในสมัยเริ่มต้น แต่ได้กระทำกันในระดับสาธารณะด้วยการสนับสนุนของท่านอุมร์ อิบน์ อัลอะซหฺ นับตั้งแต่นั้นก็ได้เกิดตำราบันทึกอัล-หะดีษอย่างมากมาย และยุคนี้ก็ได้มอบตำราทั้งหก อันเป็นตำราอัล-หะดีษที่สำคัญที่สุดให้แก่ประวัติศาสตร์อิสลามสมัยต่อมา

งานประการที่สอง คือการทำให้อิสลามง่ายต่อการปฏิบัติของผู้คนในดินแดนต่าง ๆ งานด้านนี้ได้ก่อให้เกิดสำนักนิติศาสตร์จำนวนหนึ่ง ที่สำคัญที่สุดคือสำนักนิติศาสตร์ทั้งสี่คือหะ

นะฟีย, มาลิกีย, ชาฟีอีย และหั่นบะลีย นับว่าเป็นผลงานที่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีการปฏิบัติของผู้คนตลอดประวัติศาสตร์อิสลามที่ผ่านมา

งานประการที่สาม คือการขจัดสิ่งบิดเบือนต่าง ๆ ที่เข้ามาในคำสอนอิสลาม งานด้านนี้วางพื้นฐานอยู่บนการทำงานของนักอัส-หะดีษ การบิดเบือนนั้นไม่เพียงแต่กระทำต่อตัวบทคำสอนอิสลามโดยตรง แต่บางครั้งก็เกิดจากการสร้างกระบวนการที่ไม่ถูกต้องในการเข้าใจอิสลาม ท่านนบี ﷺ เองได้กล่าวถึงกลุ่มที่จะเข้ามาบิดเบือนในอัส-หะดีษหลายบท อัส-หะดีษหนึ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้พยากรณ์ไว้และเกิดขึ้นจริงในยุคนี้ นั่นก็คืออัส-หะดีษที่ว่า

((إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ يُكْذِبُونَ بِالْقَدْرِ))

(رواه أبو داود : ٤٠٢٠)

ความว่า “แท้จริงจะเกิดขึ้นในประชาชาติของฉัน ผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่ปฏิเสธ **อัส-เกาะดร์**(การกำหนดของอัลลอฮ์ ﷻ)”

(รายงานโดย Abu Dawūd: 4060)¹¹⁸

การถือกำเนิดของกลุ่มที่ปฏิเสธหลักการเกาะดร์ ได้เกิดขึ้นจริงในปี ค.ศ. 689(ฮ.ศ 70) โดยคนแรกที่ประกาศแนวคิดนี้คือ มะอับด์ อิบน์ คอลิด อัล-ญุซฮะนีย(Ibn Kathīr , 1993 : 9/38) แนวคิดนี้เรียกว่า Qadariyah¹¹⁹ ต่อมาแนวคิดนี้ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในกลุ่มรุ่นหลังอีกมากมาย เช่น มุอตะฮิดะฮ์ และชีอะฮ์บางกลุ่ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏอัส-หะดีษหลายบทที่กล่าวถึงการปรากฏตัวของเคาะวาริจญ์ ดังที่ท่านอะลี อยุบ ได้กล่าวขึ้นขณะที่ท่านได้เดินทางไปทำศึกกับพวกเคาะวาริจญ์เอาไว้ว่า ท่านได้อินท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า

((يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِي يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ ، لَيْسَ قِرَاءَتُكُمْ إِلَيَّ قِرَاءَتِهِمْ بِشَيْءٍ ، وَلَا صَلَاتُكُمْ إِلَيَّ صَلَاتِهِمْ بِشَيْءٍ ، وَلَا صِيَامُكُمْ إِلَيَّ صِيَامِهِمْ بِشَيْءٍ ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَحْسِبُونَ أَنَّهُ لَهُمْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ ، لَا تُحَاوِزُ صَلَاتُهُمْ تَرَاقِيهِمْ ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ . . . .))

(رواه مسلم : ١٧٨٠)

¹¹⁸ หะดีษ หะสัน ใน *Sahīh Sunan ‘abī Dāwūd* หมายเลข 3857 (al-‘albanī, 1989: 3/873)

¹¹⁹ แนวคิดนี้เรียกว่า **เกาะดะรียะฮ์** เป็นแนวคิดที่ผิดโค้งในการให้มนุษย์กำหนดชะตากรรมตัวเองได้ จนลดทอนความสามารถในการรู้อนาคตของพระเจ้าลง เป็นแนวคิดแกนที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นกลุ่มแนวคิดยุคต่อมาที่สร้างวุ่นวายในหน้าประวัติศาสตร์โลกมุสลิมมากที่สุดแนวคิดหนึ่ง

ความว่า “กลุ่มหนึ่งจากประชาชาติของฉันจะปรากฏออกมา พวกเขาอ่านอัล-กุรอาน การอ่านของพวกเขาทำกับการอ่านของพวกเขา เทียบกันไม่ได้เลย การละหมาดของพวกเขาทำกับการละหมาดของพวกเขา เทียบกันไม่ได้เลย การถือศีลอดของพวกเขาทำกับการถือศีลอดของพวกเขา เทียบกันไม่ได้เลย พวกเขาอ่านอัลกุรอาน โดยคิดไปว่ามันเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขา แต่ว่าอัลกุรอานเป็นภัยกับพวกเขา ละหมาดของพวกเขาไม่เลยลูกกระเดือกของพวกเขา พวกเขาจะออกจากอิสลามเหมือนลูกธนูออกจากเป้า....”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 1780)

ดังนั้น ภารกิจของกลุ่มฟื้นฟูในเชิงทฤษฎีในด้านที่สามนี้เป็นการจัดข้อเคลือบแคลงสงสัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบิดเบือนตัวบทคำสอน ซึ่งการเคลื่อนไหวนี้ควบคู่ไปกับการทำให้อิสลามง่ายคายของผู้นำนักนิเทศศาสตร์ทั้งหลาย ดังที่อัล-มาควูดีย ได้กล่าวถึงอิมาม อับดุลอะซีส เอาไว้วว่า “ท่านได้เสนออะเกะดะฮ์(หลักยึดมั่น)ที่สมดุล และเป็นสายกลางระหว่างแนวทัศน์ต่าง ๆ ที่เคยเกิด ซึ่งนำเสนอโดยชีอะฮ์ เกาะวาริจญ์ มุตะซิลละฮ์ มุรญิอะฮ์....” (al-Mawdūdī, 1967 :159) การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านแนวคิดที่บิดเบือนและเคยเกิดทั้งหลายเป็นงานที่ปรากฏชัดเจนในหมู่ปราชญ์ชั้นแนวหน้าท่านอื่น ๆ ดังการเคลื่อนไหวต่อต้านของอะหมัด อิบน์ หันบัล เป็นตัวอย่างที่เกิดผลกระทบในวงกว้างที่สุดในยุคนี้

3.3.2.2 การเคลื่อนไหวในเชิงปฏิบัติ

การเคลื่อนไหวในเชิงปฏิบัติในยุคแรกเริ่มนั้นประกอบไปด้วย 2 ด้านสำคัญ ด้านแรกคือการนิยาสเพื่อปกป้องอาณาจักรอิสลามและปลดปล่อยดินแดนที่ถูกครอบครองจากมหาอำนาจสมัยนั้น ด้านที่สองคือการต่อสู้เพื่อให้เกิดรัฐบาลและสังคมที่สอดคล้องกับคำสอนอิสลาม

การเคลื่อนไหวเชิงปฏิบัติด้านแรก เริ่มตั้งแต่ภายหลังท่านนบี ﷺ เสียชีวิตลง ก็เริ่มนิยาส(การต่อสู้)กับกลุ่มกบฏริคอะฮ์(การละทิ้งอิสลาม) ท่านนบี ﷺ เองได้พยากรณ์ถึงกลุ่มนี้ไว้ว่า

((لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَلْحَقَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي بِالْمُشْرِكِينَ وَحَتَّى يَعْبُدُوا الْأَوْثَانَ وَإِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي ثَلَاثُونَ كَذَّابُونَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي))

(رواه ابن الترمذي : ٢٢٣٩)

ความว่า “วันสิ้นโลกจะยังไม่อุบัติขึ้น จนกว่า เผ่าต่าง ๆ ในประชาชาติ
 ของฉันได้เข้าร่วมกับบรรดาผู้ตั้งภาคี จนกระทั่งพวกเขาได้สักการะรูป
 เคารพ และแท้จริงมันจะเกิดขึ้นในประชาชาติของฉัน ซึ่งจอมโกหก
 สามสิบคน ทุกคนอ้างว่าเป็นศาสนทูต(นบี) และฉันคือศาสนทูตคน
 สุดท้าย จะไม่มีศาสนทูตหลังจากฉันอีก ”

(รายงาน โดย al-Tirmizī : 2239)¹²⁰

เหตุการณ์นี้บางส่วนได้เกิดขึ้นจริงหลังจากการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ ได้เกิดผู้
 อ้างตัวว่าเป็นศาสนทูต และมีผู้ที่เป็นมุสลิมจำนวนหนึ่งได้ละทิ้งศาสนาไปพร้อมกับคนพวกนี้ (Ibn
 Kathīr , 1993: 6/344-364) การบังเกิดของศาสนทูตปลอมในคาบสมุทรอาหรับนั้น ท่านนบี ﷺ เคย
 เล่าจากสิ่งที่ท่านได้ฝัน¹²¹ เอาไว้ว่า

((بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ فَأَهْمَنِي شَأْنُهُمَا
 فَأَوْحِيَ إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنَّ أَفْخَهُمَا فَتَفَخَّخْتُهُمَا فَطَارَا فَأَوْلَتْهُمَا كَذَّابَيْنِ
 يَخْرُجَانِ مِنْ بَعْدِي فَكَانَ أَحَدُهُمَا الْعَنْسِيُّ صَاحِبَ صَنْعَاءَ وَالْآخَرُ
 مُسْلِمَةَ صَاحِبَ الْيَمَامَةِ))

(رواه مسلم : ٤٣٣٨)

ความว่า “ขณะที่ฉันกำลังนอนหลับ ฉันได้ฝันเห็นว่า ในมือทั้งสอง
 ของฉัน มีกำไลสองวงทำจากทองคำ สภาพของมันทั้งสองทำให้
 ฉันกตลัคดุ่ม¹²² ต่อมาได้มีสิ่งคลอใจมายังฉันในขณะที่กำลังหลับว่า
 ท่านจงเป่ามันทั้งสอง ฉันจึงได้เป่ามันทั้งสอง และมันทั้งสองก็ได้
 ปลิวไป ฉันได้อธิบายความฝันว่ามันทั้งสองคือ จอมโกหกสองคน
 ที่จะปรากฏตัวออกมาหลังจากฉัน และได้ปรากฏว่า หนึ่งในสอง
 คนคือ อัน-อันซียู แห่งซอนอาอ์ และอีกคนหนึ่งคือ มุสลิมะฮ์
 แห่งยะมามะฮ์”

(รายงาน โดย Muslim: 4338)

¹²⁰ หะดีษ เศาะฮี้หฺ ใน *Sahīh Sunan ‘abī Dāwūd* หมายเลข 3577 (al-‘albanī, 1989: 3/801)

¹²¹ ในอิสลามถือว่า ความฝันของศาสนทูตเป็นความจริง

¹²² กำไลเป็นเครื่องประดับของสตรี ดังนั้นท่านนบี ﷺ จึงรู้สึกกตลัคดุ่มในการมองคูมันในมือของท่าน

อัล-หะดีษนี้ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงบุคคลสองคน คนแรกคือ อัล-อัศวัด อัน-อันซีย แห่งซอนอาห์ ในเยเมน ได้ประกาศตัวเป็นศาสนทูตในสมัยที่ท่านนบี ﷺ ยังมีชีวิตอยู่ อย่างไรก็ตาม ในที่สุดเขาก็ถูกสังหารในสมัยของท่านนบี ﷺ นั่นเอง ส่วนมุสลิมะฮฺศาสนทูตปลอมอีกคน อยู่ในแคว้นยะมะมะฮฺในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของคาบสมุทรอาหรับ เขาประกาศเป็นศาสนทูตปลอม หลังการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ แต่ต่อมาเขาถูกสังหารในการทำสงครามกับกองทัพที่ถูกจัดส่งไปปราบปรามในสมัยของอุมัยยิด อับ-ศิดดิก ؓ หลังจากคนพวกนี้ตายไปก็ไม่มีใครสาวกคนใดของพวกเขาที่จะยืนหยัดต่อ ในอัล-หะดีษที่ว่า ท่านนบี ﷺ ได้เป่ามันไปนั้น เป็นสัญลักษณ์ในการอันตรายหายไประยะหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นชัดแล้วว่า พวกเขาถูกกวาดล้างจนหมดไปจากหน้าแผ่นดินนี้โดยสิ้นเชิง ไม่เพียงแต่ถูกทำลายไปเท่านั้น แต่ความเท็จก็ถูกถอนรากถอนโคนไปจนหมดสิ้น ไม่เหลือแม้แต่ร่องรอยใดๆหลังจากพวกเขา(Philippe, 1997: 96) อิบน์ กะษีร์(Ibn Kathīr , 1993: 6/332)กล่าวว่า “เขา(อุมัยยิด)ได้นำผู้ที่ผละออก(จากอิสลาม)กลับมา หลังจากที่พวกเขาได้จากไป เขาได้นำสังฆกรรมหลวงกลับสู่รูปแบบดั้งเดิมของมัน แล้วคาบสมุทรอาหรับก็กลับมาสงบมั่นคง ไม่มีความแตกต่างอันใดระหว่างคนที่อาศัยอยู่ไกลและคนที่อยู่ใกล้”

การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูยังดำเนินต่อไปด้วยการเปิดการพิชิตกับมหาอำนาจเปอร์เซียและไบแซนทีนในสมัยของท่านอุมัยร อิบน์ อัล-อ็อบัยดฺ ؓ จนสามารถยึดครองอียิปต์และโค่นล้มจักรวรรดิเปอร์เซียที่ยิ่งใหญ่คืออัส-สาลาญียะฮฺลงได้ จากนั้นการขยายตัวก็เป็นไปอย่างต่อเนื่องในสมัยของเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน ؓ ถือว่าสมัยนี้เป็นยุคแห่งการปลดปล่อยดินแดนที่รุ่งเรืองที่สุดสมัยแรก อิสลามไปไกลถึงแอฟริกาเหนือในดินแดนมัฆริบ(al-Muḥāmi, 1993: 25-26) ต่อมาได้มีการเปิดการพิชิตเพื่อปลดปล่อยดินแดนต่าง ๆ อย่างกว้างขวางเป็นสมัยที่สองในช่วงการปกครองของราชวงศ์อุมะวียะฮฺ และนับว่าเป็นยุคการขยายตัวที่รุ่งเรืองที่สุด อาณาจักรอิสลามด้านตะวันออกเฉียงใต้ครอบครองดินแดนตุรกีสถานทั้งหมด ไปถึงพรมแดนรัสเซีย และจรดพรมแดนของจักรวรรดิจีน ส่วนทางอินเดียนั้น มุสลิมสามารถพิชิตแคว้นสินธ์ และเลยไปจนถึงตอนใต้ของแคว้นปัญจาบ ส่วนอาณาจักรอิสลามด้านตะวันตกได้ขยายตัวในส่วนแอฟริกาเหนือ และก้าวข้ามไปยังดินแดนสเปนจนถึงภาคใต้ของฝรั่งเศส อัล-มุอันนิส(Mu‘annis, 1980: 7) กล่าวว่า

“การพิชิต(al-Fath)ต่าง ๆ ในยุคของ al-Khulafā’ al-Rashīdūn และหลังจากนั้นไม่ได้เป็นสงครามที่กระทำกับชนชาติต่าง ๆ แต่ทว่าเป็นการทำสงครามกับศัตรูของชนชาติเหล่านั้น คนอาหรับมุสลิมไม่ได้ทำสงครามกับชาวซามและชาวอียิปต์ แต่ทำสงครามกับโรมัน ซึ่งพวกเขาได้เลือกชาวซามและอียิปต์เพื่อผลประโยชน์ของอาณาจักรของพวกเขา ยิ่งกว่านั้นพวกเขายังสกัดกั้นการเข้ามาของอิสลามเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของพวกเขาเอง หลังจากเครือข่ายของโรมันถูก

ทำลายไปแล้ว ฝ่ายมุสลิมก็ได้ให้ชาวซามและอียิปต์ทำความรู้จักอิสลาม หากพวกเขาต้องการก็สามารถรับอิสลามได้ เช่นเดียวกับชาวอิรักและเปอร์เซีย ฝ่ายมุสลิมก็ไม่ได้ทำสงครามกับพวกเขา แต่ทำสงครามกับคุสโร(ผู้ปกครองเปอร์เซีย) ....”

อัส-สุวัยดาน (al-Suwaydān, 2005: 21) กล่าวว่า “การพิชิต(al-Fath) ต่าง ๆ ของอิสลามนั้นสรุปได้ในประโยคเดียวว่า คือการขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวางรัศมีแห่งพระเจ้าไปสู่ผู้คนให้หมดไป” อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ถึงการช่วยเหลือ(al-Nasr) ของพระองค์ไว้ว่า

﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَنَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ﴾

(سورة التوبة : ١٤)

ความว่า: “พวกเจ้าจงต่อสู้กับพวกเขาเถิด อัลลอฮ์จะได้ทรงลงโทษพวกเขาด้วยมือของพวกเจ้า และจะได้ทรงหยามพวกเขา และจะได้ทรงช่วยเหลือพวกเจ้าให้ได้รับชัยชนะเหนือพวกเขา และจะได้ทรงบำบัดหัวอกของกลุ่มชนที่ศรัทธาทั้งหลาย”

(อัต-เตาบะฮ์: 14)

สำหรับการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูในเชิงปฏิบัติด้านที่สองก็คือ การต่อสู้เพื่อให้เกิดรัฐบาลและสังคมที่สอดคล้องกับคำสอนอิสลามนั้น ได้เกิดความพยายามอย่างต่อเนื่องในการต่อต้านรัฐบาลที่อยู่ติธรรม ในด้านของนักปราชญ์นั้นได้ใช้การพูดความจริงแม้ว่าจะถูกตอบโต้ด้วยการลงโทษและการทรมาน เช่น การจำคุกอบู หะนีฟะฮ์ การโบยตีมาลิก อิบนู อะนัส และการทรมานอะหฺมัด อิบนู หันบัล เป็นต้น แต่การเคลื่อนไหวก็ยังดำเนินต่อไป

ความพยายามสร้างสังคมที่ยุติธรรมนั้นจึงดำเนินอยู่เสมอในระดับประชาชนทั่วไป ซึ่งเคลื่อนไหวผ่านอุละมาอ์หรือนักปราชญ์อิสลาม บางครั้งก็สามารถก้าวขึ้นสู่ระดับสูง เช่น กรณีของเคาะลีฟะฮ์ อุมร์ อิบนู อับดุลอะซีซ ที่เข้าไปดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ จนสามารถสร้างสังคมแห่งความยุติธรรมให้กับอาณาจักรได้ แม้กระนั้นก็ตามในระดับประชาชนทั่วไป การเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูในการปฏิรูปสังคมก็มีอิทธิพลอยู่ทั่วไป ไม่ว่าพวกเขาจะมีได้ครอบครองตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ หรือเป็นแค่ผู้สนับสนุนในบางครั้ง หรือเป็นฝ่ายต่อต้านก็ตาม

3.3.3 อิทธิพลของกลุ่มฟื้นฟู

ในยุคสมัยนี้ความรุ่งโรจน์ของสังคมโดยรวมได้ปรากฏให้เห็นออกมาอย่างชัดเจน คังอัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ...﴾

(سورة الأعراف : 96)

ความว่า “และหากว่าชาวเมืองนั้นได้ศรัทธากันและมีความยำเกรงแล้ว ไชรี แน่นอนเราก็เปิดให้แก่พวกเขาแล้ว ซึ่งบรรดาความเพิ่มพูนจาก ฟากฟ้าและแผ่นดิน ....”

(อัน-อะอรอฟ: 96)

3.3.3.1 อิทธิพลต่อยุคสมัย

ผลกระทบในการเคลื่อนไหวของกลุ่มฟื้นฟูนั้น อันดับแรกก็คือได้สร้างความกระฉ่งแจ้งให้กับสังคม อันดับที่สองก็คือการประสพชัยชนะเหนือศัตรู การสร้างความกระฉ่งแจ้งให้กับสังคมในยุคแรกเริ่มนั้นก็คือ การที่กลุ่มฟื้นฟูได้เคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์รักษาอัล-กูร อาน และอัล-หะดีษเอาไว้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ในอิสลามถือว่า อัลลอฮฺ ﷻ นั้นคือผู้พิทักษ์คำสอนเอาไว้ ดังปรากฏในอัล-กูร อานว่า

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

(سورة الحجر : 9)

ความว่า “แท้จริงเราได้ให้ข้อคักเตือนลงมา และแท้จริงเราเป็นผู้รักษา มันอย่างแน่นอน”

(อัล-หิจญ: 9)

สำหรับการพิทักษ์อัล-กูร อานนั้น ความจริงแล้วได้เสร็จสิ้นไปแล้วในสมัยของท่าน นบี ﷺ ทั้งในการบันทึกและปรากฏในความทรงจำของคนในยุคท่านนบี ﷺ จำนวนมาก ต่อมาใน สมัยของท่านอุมัยยกัร ﷺ ได้สานต่อด้วยการพิทักษ์อัล-กูร อานให้ดำรงอยู่ในสภาพนี้ตลอดไป ดังนั้น

ท่านจึงได้รวบรวมเป็นรูปเล่ม(มุศหัฟ)และต่อมาในสมัยของท่านอุษมาน อิบน์ อ์ฟฟาน **ﷺ** ได้มีการทำสำเนาแจกจ่ายไปทั่วอาณาจักร ขณะเดียวกันได้ทำการพิทักษ์อัล-กุรอานอีกด้านผ่าน‘การท่องจำ’ควบคู่กันไป ด้วยการเปิดโรงเรียนท่องจำอัล-กุรอานอย่างมากมาย อัล-กุรอานจึงถูกถ่ายทอดผ่านความทรงจำของมวลชนรุ่นต่อรุ่น ดังนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่าวิธีการจดจำอัล-กุรอานแบบท่องจำกลายเป็นวิธีการสำคัญอีกทางหนึ่งในการรักษาอัล-กุรอานเอาไว้ตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ด้วยเหตุนี้เอง ทั้งการคัดลอกสำเนาและการท่องจำ ได้ดำเนินผ่านศตวรรษแล้วศตวรรษเล่าควบคู่กัน ไปทั่วทั้งอาณาจักรอิสลาม ทำให้อัล-กุรอานนั้นได้รับการปกป้องจากการบิดเบือนเปลี่ยนแปลง อัล-กุรอานที่มุสลิมอ่านกันทุกวันนี้ เป็นอัล-กุรอานเล่มเดียวกัน และเหมือนกับที่ใช้อ่านตลอดพันกว่าปีที่ผ่านมา สำเนาอัล-กุรอานที่ถูกคัดลอกและกระจายไปทั่วทุกมุม โลกตลอดพันปีที่ผ่านมาเป็นอัล-กุรอานเล่มเดียวกัน ในอิสลามไม่มีประเด็นการถกเถียงกันว่าด้วย ‘คัมภีร์ที่แท้จริง’

ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่หากได้เปรียบเทียบกับคัมภีร์โบราณอื่นๆ เราจะพบข้อแตกต่างเหล่านี้อย่างชัดเจน ความจริงเรื่องนี้ช่วยยึดเหนี่ยวมวลชนมุสลิมให้มั่นคงกับสัจธรรมตลอดพันปีที่ผ่านมา ชัยชนะของกลุ่มฟื้นฟูที่สามารถร่วมกันพิทักษ์อัล-กุรอานเอาไว้ เป็นการยืนยันที่หนักแน่นว่าสัจธรรมยังคงอยู่ในสภาพบริสุทธิ์ และยังเป็นการสร้างจุดยืนเริ่มต้นอีกว่า สัจธรรมต้องไม่อยู่ในตัวสื่อที่เป็นเท็จ ไม่อยู่ในเนื้อหาที่ถูกบิดเบือนไป นี่เป็นลักษณะโดดเด่นของการพิสูจน์ความแท้จริงของสัจธรรมตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา

สำหรับการพิทักษ์อัล-หะดีษนั้น นั้นหมายถึงการพิทักษ์แบบแผนแห่งสัจธรรมของท่านนบีมุฮัมมัด **ﷺ** ซึ่งสำหรับมุสลิมแล้ววิถีชีวิตของท่านคือ การแสดงถึงแบบแผนแห่งสัจธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติตาม หรือเป็นการแปรเปลี่ยนคำสอนในอัล-กุรอานให้กลายเป็นชีวิตจริง วิธีการพิทักษ์อัล-หะดีษจึงเป็นทั้งการถ่ายทอดความรู้และการถ่ายทอดการปฏิบัติไปด้วยในตัวเอง การกิจนี้เริ่มตั้งแต่ในช่วงที่ท่านนบี **ﷺ** มีชีวิตอยู่ ซึ่งท่านเริ่มต้นด้วยการไม่อนุญาตให้บันทึกถ้อยคำของท่านอย่างเป็นทางการ ถึงแม้มีผู้บันทึกด้วยการเขียนไว้บ้างก็กระทำเป็นการส่วนตัว วิธีเช่นนี้เป็นผลให้แบบอย่างของท่าน ไม่ว่าจะคำพูดและการกระทำของท่านถูกถ่ายทอดผ่านความทรงจำเป็นหลัก ดังนั้น จากความจำของมวลชนรุ่นแรกได้ถ่ายทอดไปสู่ความจำของมวลชนรุ่นต่อไป วิธีการผ่านความจำนี้เป็นรากฐานให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ง่าย ฉะนั้น แบบแผนแห่งชีวิตของท่านนบีมุฮัมมัด **ﷺ** จึงแพร่หลายในระดับมวลชนอย่างรวดเร็ว ต่อมาในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อับดุลอะซีซ ก็ได้เรียกร้องให้มีการบันทึกอัล-หะดีษ(Amin, 2003 : 2/106) ดังนั้น จึงได้มีการจดบันทึกแบบแผนแห่งชีวิตของท่านนบี **ﷺ** โดยนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญหลาย ๆ คน เช่น อัล-บุคอรี, มุสลิม เป็นต้น การบันทึกนี้เริ่มกระทำและสิ้นสุดในศตวรรษแรก ๆ ของอิสลาม อย่างไรก็ตาม การท่องจำก็ยังได้รับความนิยมนมาจนถึงปัจจุบัน การใช้มวลชนเข้าถ่ายทอดคำพูดและการกระทำต่างๆของท่านนบี **ﷺ** ทำให้แบบแผนแห่งชีวิตของท่านเป็นสิ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจน ในชีวประวัติของท่านไม่เพียงแต่ไม่

ปรากฏคำถามประเภทที่ว่าท่านมีตัวตนจริงในโลกนี้หรือไม่ แต่มันยังสามารถตอบคำถามในรายละเอียดชีวิตต่าง ๆ ของท่านด้วยข้อมูลจำนวนมหาศาล

ในทัศนะของอิสลาม การพิทักษ์สังฆกรรมจะดำเนินผ่านกลุ่มฟื้นฟู และการที่กลุ่มฟื้นฟูในยุคแรกเริ่มสามารถพิทักษ์รักษาแหล่งที่มาของคำสอนอิสลามสองแหล่งนี้ได้ ถือว่าเป็นชัยชนะของสังฆกรรมอิสลามที่ยิ่งใหญ่ที่สุดประการหนึ่ง และในมุมมองของทฤษฎีกลุ่มฟื้นฟู นี่คือชัยชนะที่กลุ่มฟื้นฟูได้รับในเชิงความชัดเจนของสังฆกรรมที่อยู่เหนือฝ่ายปฏิบัติ ชัยชนะในการทำให้สังฆกรรมประจักษ์แจ้งในเชิงทฤษฎีนั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะการพิทักษ์รักษาแหล่งคำสอนดั้งเดิมได้เท่านั้น กลุ่มฟื้นฟูอิสลามได้คัดค้านแนวคิดที่ผิดพลาด ซึ่งเกิดจากการผสมผสานความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในคำสอนอิสลามและการรับวิธีการมาจากอารยธรรมอื่น ตัวอย่างที่ชัดเจนในเรื่องนี้ก็คือ การคัดค้านของอะหมัด อิบน์ หันบัล ต่อกระแสแนวคิดมูเตซลีละฮ์ที่กระทำได้สำเร็จผล แม้ว่าจะไม่สามารถสกัดกั้นได้ทั้งหมดก็ตาม

สำหรับผลกระทบต่อยุคสมัยในด้านที่สองก็คือ การได้รับชัยชนะเหนือศัตรูในสมรภูมิการสู้รบนั้นได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จนอาณาจักรอิสลามภายหลังการเสียชีวิตของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพียงหนึ่งศตวรรษ ได้กลายเป็นอาณาจักรที่กว้างใหญ่กว่าอาณาจักรโบราณก่อนหน้านี้ ทุกอาณาจักร มีอาณาเขตการปกครองครอบคลุมทั้ง 3 ทวีป ทอดด้วยยาวตั้งแต่ฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกและเทือกเขาพิเรนีสไปจนถึงลุ่มแม่น้ำสินธุและเขตแดนจักรวรรดิจีน กลุ่มฟื้นฟูในอิสลามประสบกับชัยชนะในด้านนี้ ซึ่งพวกเขาสามารถตรวจสอบกับอัล-หะดีษจำนวนมากของท่านนบี ﷺ ที่ได้พยากรณ์ไว้ล่วงหน้าแล้ว อาทิเช่น

((... تَغْزُونَ جَزِيرَةَ الْعَرَبِ فَيَفْتَحُهَا اللَّهُ ثُمَّ فَارِسَ فَيَفْتَحُهَا اللَّهُ ...))
(رواه مسلم : 5292)

ความว่า “พวกท่านจะได้ทำศึกกับคาบสมุทรอาหรับ แล้วอัลลอฮ์ ﷻ ก็ได้เปิดมัน (คือให้มุสลิมพิชิตดินแดนนั้น) หลังจากนั้น (พวกท่านก็จะได้ทำศึกกับ)เปอร์เซีย แล้วอัลลอฮ์ก็ได้เปิดมัน (คือให้มุสลิมพิชิตดินแดนนั้น) ...”

(รายงานโดย Muslim: 5292)

((... تَفْتَحُ الْيَمَنُ ... وَتَفْتَحُ الشَّامُ ... وَتَفْتَحُ الْعِرَاقُ ...))
(رواه البخاري : 1789)

ความว่า “**เยเมน**จะถูกพิชิต ... และ**ชาม**(ซีเรีย จอร์แดน เลบานอน และ ปาเลสไตน์)จะถูกพิชิต ... และ**อิรัก**จะถูกพิชิต...”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 1789)

((... ثُمَّ فَتَحُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ ...))

(رواه البخاري : ٣٠٣١)

ความว่า “...หลังจากนั้น เป็นการพิชิต**บัยตุ อัล-มักคิส**(นคร เมกกะ) .... ”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 3031)

((إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ مِصْرَ ...))

(رواه مسلم : ٤٧٤٣)

ความว่า “แท้จริงพวกท่าน จะได้พิชิต**อียิปต์** ....”

(รายงาน โดย Muslim : 4743)

((إِذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلَا كِسْرَى بَعْدَهُ وَإِذَا هَلَكَ قَيْصَرٌ فَلَا قَيْصَرَ بَعْدَهُ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَتَنْفِقَنَّ كُنُوزَهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ))

(رواه البخاري : ٣٤٥٣)

ความว่า “เมื่อ**คูสโร**(ตำแหน่งจักรพรรดิแห่งเปอร์เซีย) ได้พินาศ ก็จะไม่มีการพินาศหลังจากนั้นอีก และเมื่อ**ไกเซอร์**(ตำแหน่งจักรพรรดิไบแซนทีน)พินาศ ก็จะไม่มีการพินาศหลังจากเขาอีก ขอสาบานด้วยผู้ที่ชีวิตมุฮัมมัดอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์(คืออัลลอฮ์) แน่แท้พวกท่านจะได้**คลังของทั้งสองคน**นี้มาจ่ายในหนทางของอัลลอฮ์”

(รายงาน โดย al-Bukhārī: 3453)

((إِنَّ اللَّهَ زَوَى لِي الْأَرْضَ ، فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا ، وَإِنَّ أُمَّتِي سَيَلِّغُنَّ مَلِكَهَا ...))

(رواه مسلم : ٥١٤٩)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ได้รวบรวมแผ่นดินแก่ฉัน ดังนั้น ฉันได้เห็นทั้งตะวันออกและตะวันตก และแท้จริงประชาชาติของฉันจะบรรลุดังอำนาจครอบครองมัน...”

(รายงาน โดย Muslim: 5149)

คำพยากรณ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เหล่านี้ได้เกิดขึ้นจริงแล้วเป็นส่วนมาก นับตั้งแต่ศตวรรษแรกของอิสลาม กลุ่มพื้นฟูอิสลามในยุคแรกจึงมีความเชื่อมั่นอย่างเต็มเปี่ยมซึ่งชัยชนะที่ถูกสัญญาไว้ ซึ่งสอดคล้องกับอายะฮ์อัล-กุรอานที่ว่า

﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ ... ﴾

(سورة النور: ๕๕)

ความว่า “อัลลอฮ์ทรงสัญญากับบรรดาผู้ศรัทธา ‘ในหมู่พวกเรา’ และบรรดาผู้กระทำความดีทั้งหลายว่า แน่แน่นอนพระองค์จะทรงให้พวกเขาเป็นตัวแทนสืบช่วงในแผ่นดิน ....”

(อัน-นุร: 55)

อิบนุ กะษีร์ (Ibn Kathir, 2000: 7/116) ได้อธิบายอายะฮ์นี้ผ่านประวัติศาสตร์เอาไว้ อย่างเห็นภาพชัดเจนว่า

“...นี่คือคำสัญญาจากอัลลอฮ์ที่ให้ไว้แก่ผู้นำศาสน์ของพระองค์ (คือท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) ว่า พระองค์จะทำให้ประชาชาติของท่านนั้นได้สืบทอดอำนาจบนหน้าแผ่นดิน นั่นคือ พวกเขาจะได้เป็นผู้นำและผู้ปกครองมนุษยชาติ ด้วยพวกเขาเองที่พระองค์จะฟื้นฟูสภาพของโลกนี้ให้ค้ำงาม และด้วยพวกเขาเองที่ทำให้ผู้คนยอมจำนน (ต่อพระองค์) ดังนั้น พวกเขาจะได้รับความปลอดภัยหลังจากความหวาดกลัว นี่คือนี่ที่อัลลอฮ์กระทำอย่างแน่อน ด้วยเหตุนี้เอง พระองค์จึงไม่ได้ให้ผู้นำศาสน์ของพระองค์เสียชีวิตไป จนกว่าพระองค์ได้ให้ท่านมีชัยชนะเหนือมักกะฮ์ คอยบ์รฺ บะหฺรฺ อัยนฺ คาบสมุทรอฮฺสำหรับทั้งหมดและเยเมน และให้ท่านได้เก็บภาษีญิซยะฮฺจากพวกมะญูซียะฮฺแห่งหะญุรฺ และจากพื้นที่บางส่วนจากชายแดนซีเรีย และท่านได้แลกเปลี่ยนของขวัญ (ในฐานะผู้ปกครอง) กับเฮรา

ทิวอุส ผู้ปกครองแห่งอาณาจักรไบเซนไทน์, มูเกากิส ผู้ปกครอง
 แห่งอียิปต์และอเล็กซานเดรีย, กษัตริย์แห่งโอมาน, และนะญาซีย
 ผู้ปกครองแห่งอภิสตีเนีย ซึ่งได้มาเป็นกษัตริย์แห่งอะชามะฮ์
 หลังจากท่านเราะซูล ﷺ เสียชีวิตไป ท่านอบูบักร์ อัศ-ศิดดีกฺ ﷺ ก็
 ได้รับช่วงอำนาจต่อ และได้สร้างความเป็นปึกแผ่นแก่อุมมะฮ์(ประ
 ชาตอิสลาม) โดยป้องกันการแตกแยก ท่านอบูบักร์ ﷺ ได้ควบคุม
 คาบสมุทรอาหรับทั้งหมด และได้ส่งกองทัพอิสลามสู่เปอร์เซีย
 ภายใต้การนำของคอลิด อิบน์ อัล-วาลิด ﷺ ซึ่งเขาได้พิชิตบางส่วน
 และได้สังหารบางคนของดินแดนนั้น ต่อมาท่านได้ส่งอีกกองทัพ
 ภายใต้การนำของอูบัยดะฮ์ ﷺ และผู้บัญชาการคนอื่น ๆ หลังเขา
 ให้เข้าไปในดินแดนซีเรีย จากนั้นท่านได้ส่งกองทัพที่สาม ภายใต้การ
 นำของอัมรฺ อิบน์ อัล-อาศ ﷺ เข้าไปในอียิปต์ แล้วอัลลอฮ์ ﷻ ก็ได้
 ให้กองทัพที่ส่งไปซีเรียสามารถพิชิตเมืองบุสรอ และคามัสกัส
 รวมทั้งจังหวัดต่างๆของมัน ยังได้พิชิตดินแดนเฮารอนและพื้นที่
 รอบๆ อัลลอส ﷻ ได้เลือกแก่ท่านอบูบักร์ ﷺ ด้วยการให้เกียรติแก่
 เขาด้วยกับพระองค์เอง แล้วจากนั้นท่านก็ได้เสียชีวิตไป ผู้คนแห่ง
 อิสลามได้รับความดีงามอีกก็คือ การที่อบูบักร์ ﷺ ได้รับการคลอใจให้
 แต่งตั้งท่านอุมร์ อัล-ฟารุก ﷺ ให้เป็นผู้สืบทอดอำนาจต่อ ดังนั้น ท่าน
 อุมร์ ﷺ ได้ครอบครองอำนาจต่อจากเขาและได้ทำงานอย่างสมบูรณ์
 หลังจากบรรดาศาสนทูตต่าง ๆ แล้ว โลกไม่เคยพบเห็นผู้ใดเลยที่
 เหมือนดังท่านอุมร์ ﷺ ในแง่ความเป็นเลิศทางด้านพฤติกรรมและ
 ความยุติธรรมอย่างดีเยี่ยม ในระหว่างสมัยของท่าน ส่วนที่เหลือของ
 ซีเรียและอียิปต์ รวมทั้งเปอร์เซียส่วนใหญ่ ก็ถูกพิชิตลง คุสโร
 (ผู้ปกครองเปอร์เซีย)พ่ายแพ้อย่างยับเยิน จนต้องถอยทัพไปยังจุดที่
 ห่างไกลยิ่งจากอาณาจักรของเขา อำนาจการปกครองของซีซาร์
 (ผู้ปกครองไบแซนทีน)ก็ตกต่ำลง การปกครองของเขาในเขตซีเรียก็
 ถูกถอนออกไป เขาต้องถอยทัพกลับไปยังเมืองคอนสแตนติโนเปิล
 ความมั่งคั่งของพวกเขาได้รับการแจกจ่ายไปในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ
 ดังที่ท่านเราะซูล ﷺ ได้เคยบอกข่าวและสัญญาถึงอนาคตข้อนี้ไว้แล้ว
 ในสมัยการปกครองของท่านอูษมาน ﷺ อาณาเขตอิสลามได้แผ่กว้าง
 ไปบนพื้นโลก ทั้งทางตะวันออกและตะวันตก ดินแดนทางตะวันตกที่

ถูกพิชิตนั้นไปไกลถึงไซปรัส อันดาลุส และไกอโรน และซิบตา ซึ่งอยู่ติดกับมหาสมุทรแอตแลนติก ด้านตะวันออก ดินแดนที่ถูกพิชิตได้ขยายตัวไปจรดเมืองจีน ในที่สุดคัสโตรก็ถูกสังหาร อาณาจักรของเขาได้ถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิง เมืองต่าง ๆ ในอิรัก คูรอซานและอัล-อะหฺวาซ ถูกพิชิต มุสลิมสังหารพวกเตอร์กจำนวนมาก อัลลอฮ์ได้นำความต่ำต้อยสู่กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งกอนอน ภาษีถูกเก็บจากตะวันออกแคว้นตะวันตก และถูกนำมามอบแก่ท่านอมิรุล มุอฺมินีน อุษมาน อิบน์ อับฟาน....”

Bonner (Bonner,2006:56) กล่าวว่า “การพิชิตของอิสลามในยุคแรกเป็นเหตุการณ์ที่พลิกโฉมประวัติศาสตร์ และมันยากที่จะอธิบายอีกด้วย เป็นไปได้อย่างไรที่ผู้คนที่ยึดอยู่ชายขอบของโลกอารยะมายาวนานสามารถลุกขึ้นมาทำรบสงครามอำนาจในวันนั้น คือจักรวรรดิไบแซนทีน(โรมันตะวันออก)และจักรวรรดิแซซซานิด(เปอร์เซีย)ได้ พวกเขาไปพบกำลังคนที่สามารถครอบครองดินแดนมากมายจากที่ไหน และที่ยิ่งประหลาดใจเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ พวกเขาสามารถควบคุมดินแดนเหล่านั้น และพลิกเปลี่ยนมัน ไปโดยสิ้นเชิงได้อย่างไรกัน ”

ความประจักษ์ถึงชัยชนะในการปลดปล่อยดินแดนต่าง ๆ นี้ยังรวมถึงการมีสังคมที่สันติสุขมากกว่าสมัยใด ๆ แม้ช่วงเวลาส่วนใหญ่จะตกอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำที่อยู่ดิธรรม แต่สังคมยุคแรกก็ยังได้รับการค้ำจุนอย่างดีเยี่ยมจากกลุ่มนักฟื้นฟูที่ยึดอยู่กับประชาชน อัล-นัควี (นัควี, 2543: 232-233) ได้กล่าวว่า

“ความขัดแย้งระหว่างมุสลิมและการทำสงครามกันเองถือว่าเป็นเคราะห์กรรมอย่างหนึ่ง แต่สิ่งเหล่านี้จำกัดอยู่ในหมู่ชนชั้นผู้ปกครอง และไม่มีผลกระทบมากนักกับมวลชนมุสลิม ในโลกทั้งหมดของอิสลามตั้งแต่แรกเริ่ม จนกระทั่งแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาลเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอิสลามนั้น มุสลิมทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวมเป็นผู้ศรัทธาที่ปฏิบัติศาสนา ปฏิบัติศาสนกิจอย่างจริงจังตามคำสั่งของอัล-กุรอานและอัล-สุนนะฮฺ ผู้คนให้เกียรติแก่คนที่มีความรู้อัล-กุรอานและอัล-หะดีษ นักกฎหมายและมีคุณธรรมอย่างสูง การละหมาดญะมาอะฮฺและละหมาดวันศุกร์มีผู้คนมาชุมนุมกันอย่างคับคั่ง เช่นเดียวกับหัจญ์ที่จะต้องปฏิบัติภายใต้ผู้นำที่แต่งตั้งโดยเคาะลีฟะฮฺ แม้แต่ในการนิยาคต่ออำนาจศัตรูที่รุกรานก็ยังมียังอย่างต่อเนื่อง”

กลุ่มฟื้นฟูอิสลามได้สร้างปรากฏการณ์ให้กับยุคแรกได้ดี เมื่อมองโดยภาพรวมก็นับเป็นยุคที่สะท้อนประสิทธิภาพของกลุ่มฟื้นฟูอิสลามอย่างเห็นได้ชัดเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ไม่ได้

หมายความว่า ได้เกิดสังคมที่ปราศจากคนชั่ว ความเป็นจริงที่กล่าวมาทั้งหมดก็เปิดเผยให้เห็นแล้วว่า มีสิ่งที่มีผลพลาดปรากฏอยู่เช่นกัน แต่ในมุมมองอิสลามนั้น การดำรงอยู่ของประวัติศาสตร์นั้น ไม่ใช่การมีแต่สังคมนั้นฝ่ายเดียว แต่เป็นการต่อสู้กันระหว่างสังคมนั้นและความเท็จที่ยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์ เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าสังคมนั้นจะประจักษ์ชัดเหนือกว่า

3.3.3.2 อิทธิพลที่ส่งผลต่อยุคต่อไป

กลุ่มฟื้นฟูอิสลามไม่ได้ก่อให้เกิดชัยชนะที่ประจักษ์ในยุคสมัยนั้น ๆ เท่านั้น แต่ได้ส่งผ่านอิทธิพลของพวกเขาไปสู่กลุ่มฟื้นฟูในยุคนั้น การกิจของท่านอบูบักร رضي الله عنه ได้กระทำไว้ในจุดเริ่มต้น ไม่เพียงทำให้เกิดความมั่นคงภายในดินแดนอิสลามเท่านั้น แต่ท่านพยายามทำให้ส่วนต่าง ๆ ของโลกเข้ามาอยู่ภายใต้อิสลามให้มากที่สุด การจัดการความพร้อมทางยุทธศาสตร์และการวางนโยบายที่ขอดีเยี่ยมของท่านกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการก้าวไปข้างหน้าของอิสลามอย่างปฏิเสธไม่ได้ อัน-นัควีย (al-Nadwi, 1989: 80) กล่าวว่า “..การพิชิต(al-Fath)ทั้งหมดที่อิสลามได้รับในสมัยของท่านอุมร์ رضي الله عنه และท่านอูษมาน رضي الله عنه หรือแม้กระทั่งในสมัยราชวงศ์อุมะวียะฮ์ ล้วนมีจุดเริ่มต้นมาจากบทบาทของท่านอบูบักร رضي الله عنه ได้สร้างขึ้นในสมัยการเป็นเคาะลีฟะฮ์ของท่าน จากรากฐานที่ท่านอบูบักร رضي الله عنه ได้วางไว้เนื้อที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของอิสลามออกไปและได้ไหลท่วมทันทั่วทั้งโลก”ท่านอบูบักร رضي الله عنه ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์แค่สองปีเศษ แต่ภารกิจของท่านส่งอิทธิพลไปสู่คนรุ่นต่อไปอีกหลายรุ่น ความจริงภารกิจของท่านอบูบักร رضي الله عنه เป็นการเหวี่ยงอิสลามลงไปสู่ประวัติศาสตร์ โดยไม่มีใครหยุดมันได้อีกแล้ว อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ถึงการช่วยเหลือ(al-Nasr) ของพระองค์และการพิชิต(al-Fath) ไว้ว่า

﴿... نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾

(سورة الصف : ١٣)

ความว่า: “...การช่วยเหลือจากอัลลอฮ์และการพิชิตอันใกล้นี้ และจงแจ้งข่าวดีแก่บรรดาผู้ศรัทธาเถิด”

(อัล-ศ็อฟ: 13)

เช่นเดียวกันเคาะลีฟะฮ์ อุมร์ อิบ努 อับดุลอะซีซ ก็เป็นเคาะลีฟะฮ์เพียงสองปีเศษ ท่านเสียชีวิตในวัย 39 ปี แต่ในภารกิจการฟื้นฟูนั้น ท่านได้รับการกล่าวขานว่าเป็นนักฟื้นฟูในอุดมคติที่ดีที่สุด จนกระทั่งหลังจากท่าน ไม่มีใครสามารถเปรียบกับท่านได้อีกแล้ว ความยิ่งใหญ่ของ

ภารกิจการฟื้นฟูของท่าน นั่นคืออิทธิพลที่ท่านส่งผลต่อประวัติศาสตร์ ดังที่อัล-มาดูดีย(al-Mawdūdī, 1997: 47) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

“แม้ว่าหลังจากการเสียชีวิตของท่านเคาะลีฟะฮ์ อุมร์ที่สอง อำนาจของรัฐบาลก็กลับไปอยู่ในมือของผู้ที่ขาดความยำเกรงพระเจ้าอีกครั้ง แต่ในแง่การเมืองแล้ว ภารกิจที่ค้างงมทั้งหลายที่ริเริ่มโดยท่านนั้น ได้ถูกเหวี่ยงเข้าไปสู่กระแสลมไปแล้ว ดังนั้น จึงหาใครสามารถหยุดการตื่นตัวของอิสลามและขบวนการทางปัญญาได้ไม่ การเคลื่อนไหวที่ถูกกระตุ้นจากตัวท่านจึงได้ก่อดอกออกผลขึ้นมา ทั้งราชวงศ์อุมะวียะฮ์และราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้ใช้อำนาจและความมั่งคั่งเข้าไปมีส่วน(แทรกแซง)เส้นทางของขบวนการนี้ แต่ก็ไม่สามารถสกัดกั้นความก้าวหน้าของมันได้ ภายใต้อิทธิพลของการตื่นตัวของอิสลามและขบวนการทางปัญญาตัวเอง ได้ปรากฏงานที่ทรงคุณค่าจำนวนมาก ศาสตร์ต่างๆที่วาดด้วยอัล-กุรอานและอัล-หะดีษก็ได้ถูกจัดทำขึ้นมา มีการดำเนินการทางด้านอิจญ์ติฮาด(คือการวินิจฉัยตามกระบวนการความรู้อิสลามเพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ)และงานเก็บรวบรวมวิชาการต่างๆ มีการใช้รากฐานของอิสลาม(คือแหล่งคำสอนอิสลาม ได้แก่อัล-กุรอานและอัล-สุนนะฮ์)ในการให้รายละเอียดต่างๆของกฎหมายอิสลาม รวมไปถึงกฎเกณฑ์ทั้งหมดที่จำเป็นต่อการสร้างระบอบสังคมที่กว้างขวางก็ถูกกำหนดออกมาจากระบบอิสลามดังกล่าวอย่างพร้อมพร้อม งานเหล่านี้เริ่มต้นในอิญญเราะฮ์ศตวรรษที่ 2 และดำเนินต่อไปอย่างกระตือรือร้นจนถึงอิญญเราะฮ์ศตวรรษที่ 4 (ประมาณช่วงปีศ.ศ 100- 300)”

การส่งผ่านอิทธิพลของกลุ่มฟื้นฟูในยุคแรกสู่ยุคหลังยังปรากฏชัดในงานฟื้นฟูของผู้นำสำนักนิติศาสตร์ทั้งสี่ท่าน สำนักนิติศาสตร์ที่ดำเนินตามอิมาม อับู หะนีฟะฮ์ นั้นได้รับการปฏิบัติโดยชาวอะฮ์ลุล สุนนะฮ์ วัล-ญะมาอะฮ์ประมาณครึ่งหนึ่ง¹²³ ในขณะที่อิมามอัช-ชาฟีอียุได้ก่อตั้งทฤษฎีทางนิติศาสตร์ในหนังสือ al-Risālah ที่มีอิทธิพลต่อสำนักอื่นๆ (Ahmed, 1989: 48) อัล-มาดูดีย(al-Mawdūdī, 1997: 47) ได้วิเคราะห์ความสำเร็จในการเป็นนักฟื้นฟูของคนทั้งสี่เอาไว้ว่า

¹²³ การขยายตัวนี้เนื่องจากการได้รับการยอมรับจากจักรวรรดิอุมัยยะฮ์ และจักรวรรดิโมกุล (Ahmed, 1989: 48) ศึกษาเรื่องราวของสองจักรวรรดิได้ในบทที่ 5

“... แม้ว่าจะมีมัจญตะฮิด(ผู้สามารถทำการอิญติฮาดได้)ที่นอกเหนือจากท่านทั้งสี่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังมีเหตุผลบางอย่างที่ได้ทำให้พวกท่านทั้งสี่อยู่ในฐานะที่เหนือกว่ามัจญตะฮิดท่านอื่นๆ และทำให้ท่านทั้งสี่นี้ถูกขนานนามว่า มุญคิิด(นักฟื้นฟู)แห่งอิสลาม นั่นก็คือ **ประการที่ 1** การที่อิมามทั้งสี่มีความเป็นเลิศ ด้วยการที่มีมุมมองที่ลึกซึ้งและมีพลังทางปัญญาที่เด่นเป็นพิเศษ เห็นได้จากความคิดทางศาสนาและการก่อเกิดสำนักคิดอันทรงพลัง ซึ่งการกระตุ้น(ทางปัญญา)ที่มีพลังของพวกท่านยังคงดำเนินต่อไปด้วยการผลิตมัจญตะฮิด ไปจนกระทั่งถึงฮิจญเราะฮ์ศตวรรษที่แปด(ประมาณคริสต์ศตวรรษที่สิบสาม) นอกจากนี้ พวกท่านยังได้ร่วมกันพัฒนาหลักการพื้นฐานที่ลึกซึ้งในการประยุกต์ใช้ที่เป็นสากลเพื่อการผลิตรายละเอียดต่างๆที่ได้มาจากรากฐานคำสอนอิสลาม และเพื่อนำกฎชะรีอะฮ์(กฎหมายอิสลาม)ไปใช้แก้ปัญหาต่างๆในชีวิตได้ ผลของงานเหล่านี้ของพวกท่านได้รับการยืนยันอย่างหนักแน่นว่า งานทั้งหมดในยุคหลังที่เกี่ยวข้องกับวิธีการอิญติฮาดนั้นถูกผลิตมาจากแนวคิดที่ได้มาจากหลักการของพวกท่าน และคงจะไม่มีมัจญตะฮิดคนใดในอนาคตยอมสูญเสียสายตา โดยก้าวไปตามเส้นทางอย่างอิสระด้วยการละทิ้งหลักการที่พวกท่านได้วางไว้ **ประการที่ 2** การที่อิมามทั้งสี่กระทำสิ่งต่างๆข้างต้นอย่างอิสระ โดยปราศจากความช่วยเหลือใดๆจากรัฐบาล ในบางโอกาสพวกท่านต้องหนีห่างจากการแทรกแซงของทางการ เพื่อที่จะได้ทุ่มเทให้กับงานของท่านอย่างสงบ การวางความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้พวกท่านต้องประสบกับความยากลำบากและการถูกลงโทษอย่างหนักหน่วง ...แม้ว่าต้องพบกับความทุกข์ยากเช่นไร บรรดาอิมามผู้มีเกียรติเหล่านี้ไม่เคยยอมให้อิทธิพลของทางการมาหน่วงเหนี่ยวหรือส่งผลกระทบต่องานรวบรวมและค้นคว้าวิจัยในความรู้ต่างๆของอิสลามเลย เพราะฉะนั้น พวกเขาจึงสามารถจัดวางรูปแบบความรู้ดังกล่าวขึ้นมาได้ ด้วยแบบอย่างของพวกท่าน ซึ่งแม้ว่าพวกท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว แต่งานด้านอิญติฮาดและการรวบรวมความรู้ของพวกท่านก็ยังคงอยู่ โดยปลอดจากการแทรกแซงจากราชสำนักในระยะเวลาอันไม่น้อยเลยทีเดียว แท้จริงผลของการทำงานหนักและพากเพียรของพวกเขาก็ทำให้งานที่เชื่อถือ

ได้เกี่ยวกับอัล-กุรอานและกฎหมายอิสลาม รวมทั้งการรวบรวมอัล-หะดีษที่ถูกต้องทั้งหมดมาถึงเรานั้น อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์โดยไม่แปดเปื้อนตลอดหลายศตวรรษที่ผ่านมาอย่างน่าประหลาดใจ ....”

กรณีการฟื้นฟูของอะหมัด อิบนู หันบัล ได้รับการกล่าวถึงเป็นพิเศษ เนื่องจากการที่ท่านกล้าเผชิญหน้ากับเคาะลีฟะฮ์ซิดค่อกันหลายคน ความยิ่งใหญ่ของการต่อสู้ในวันนั้นถูกกล่าวผ่านบุคคลร่วมสมัยของท่าน คืออะลีย อิบนู มะคะนีย ผู้นำวิชาการด้านอัล-หะดีษและเป็นหนึ่งในอาจารย์ของอัล-บุคอรี ได้กล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ได้ยกเกียรติของศาสนานี้ด้วยกับท่านอบูบักร์ ในวันแห่งริคตะฮ์(การต่อสู้กับเผ่าที่ละทิ้งอิสลาม) และด้วยกับอะหมัด อิบนู หันบัล ในวันแห่งมิหฺนะฮ์(การทดสอบอย่างหนัก)”(al-Nadwī , 1997: 91) การต่อต้านของอะหมัด อิบนู หันบัลเป็นสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ของการเผชิญหน้ากันระหว่างอิสลามที่เป็นสังฆกรรมอันมีแหล่งที่มาจากการเปิดเผยของพระเจ้า กับอิสลามที่ถูกตีความโดยระบอบเหตุผลของกรีก เช่นเดียวกับวันที่ท่านอบูบักร์ ﷺ ต้องเผชิญหน้าระหว่างอิสลามที่ท่านนบี ﷺ นำมา กับอิสลามแบบเผ่าอาหรับที่พร้อมจะคือดึงหากสภาวะการเมืองเปลี่ยนไป

Christopher Melchert (Melchert, 2006: 121) กล่าวว่า “อะหมัดเป็นบุคคลชั้นนำที่นิยมในแนวทางสุนนะฮ์ของครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่เก้า เมื่อถึงครั้งแรกของศตวรรษที่สิบ มุสลิมส่วนใหญ่ก็ได้กำหนดตัวตนของพวกเขาเป็นผู้ยึดมั่นกับสุนนะฮ์(อะฮฺลุส สุนนะฮ์) กรณีถือได้ว่าแผนการปฏิบัติงานของเขาประสบผลสำเร็จอย่างยิ่ง” อะหมัด อิบนู หันบัล ได้กระทำการที่ส่งผลกระทบต่อเช่นเดียวกับท่านอบูบักร์ ﷺ ไร้อย่างแท้จริง เพราะท่านเป็นบุคคลที่ถูกยอมรับกันว่ามีอิทธิพลต่อนักฟื้นฟูอิสลามรุ่นต่อไปอย่างสูงยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลที่มีต่ออบู อัล-หะสัน อัล-อฺชะรีฟ, อิบนู คัดมียะฮ์, มุฮัมมัด อิบนู อับดุลวะฮฺฮาบ ,ชาฮฺ วะลียุลลอฮ์ อัค-คะฮฺละวีเย เป็นต้น นี่คือนามศตวรรษแรกของอิสลามที่ได้วางรากฐานให้กับยุคสมัยต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((خَيْرُكُمْ قَرْنِي ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ))

(رواه البخاري : ٢٤٧١)

ความว่า “ผู้ที่ดีที่สุดในหมู่พวกท่านคือ(ผู้ที่อยู่ใน)ศตวรรษของฉัน หลังจากนั้นคือศตวรรษที่ตามมา หลังจากนั้นคือศตวรรษที่ตามมา”

(รายงานโดย al-Bukhārī: 2471)